

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เศรษฐศาสตร์ของความเป็นมารดาในประเทศไทย

โดย
รองศาสตราจารย์.ดร.รัตพงษ์ สอนสุภาพ
ดร.วีรพงษ์ ชุติภัทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุณี ไชยรส
วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

เสนอ

สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา
GENDER AND DEVELOPMENT RESEARCH INSTITUTE
พฤศจิกายน 2566

สนับสนุนโดย กองทุนสมานฉันท์แห่งชาติ

รายงานวิจัย
เศรษฐศาสตร์ของความเป็นมรดกในประเทศไทย

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ
“เสียงของผู้หญิงต่อการทำนโยบายทางสังคม ต่อรัฐบาล และพรรคการเมือง”

โดย
สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา
สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี ในพระอุปถัมภ์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี กรมหมื่นสุทธนารีนาถ

สนับสนุนโดย กองทุนสมานฉันท์แห่งชาติ
พฤศจิกายน 2566

บทคัดย่อ

เศรษฐศาสตร์ของความเป็นมารดาในประเทศไทย เป็นการศึกษาปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับความเป็นมารดา ภายใต้สถานการณ์ความยากลำบากจากค่าใช้จ่ายทางเศรษฐกิจสำหรับการดูแลตัวเอง ครอบครัว และลูก การเสียโอกาสของแม่ต่อการมีลูกบางคนต้องออกจากงาน การศึกษานี้เป็นการมองถึงสวัสดิการของคนเป็นแม่ที่ควรจะได้ อาทิ การขยายวันลาคลอดออกไป 180 วัน พ่อแม่สามารถลาคลอดได้ทั้งคู่ การลดภาษีของกิจการที่เอื้อต่อความเป็นแม่ ได้แก่ การมีมุนนมแม่ หรือการเปลี่ยนงานให้แม่ทำงานอย่างเหมาะสม มีค่าคลอด ทั้งแรงงานในระบบและนอกระบบ รวมทั้งสิทธิของเด็กที่จะได้รับเงินอุดหนุนถ้วนหน้า มีศูนย์เด็กเล็กที่ปลอดภัยมีคุณภาพพอเพียง ยืดหยุ่น เพื่อให้แม่ได้กลับไปทำงานพร้อมๆ กับเลี้ยงลูกอย่างมีคุณภาพได้อย่างไร

ผลการศึกษา พบว่า

1. ต้นทุนทางการเงิน จากการเลี้ยงดูไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่นๆ ประมวลจากจำนวนเด็กที่เกิดในแต่ละปีช่วง 0-6 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2562-2565 ต้นทุนในการเลี้ยงดูลูก 0-6 ขวบ ให้มีคุณภาพ 1.2 ล้านบาทต่อคน จากจำนวน 4.3 ล้านคน คาดว่าจะใช้งบประมาณราว 5.2 ล้านล้านบาทในปี 2565

2. ต้นทุนค่าเสียโอกาส จากรายได้เฉลี่ยลูกจ้างในภาคบริการในแต่ละประเภทเฉลี่ยมีรายได้เพียง 16,520 บาทต่อเดือนหรือ 198,240 บาทต่อปี ดังตารางที่ 5.2 โดยเป็นแรงงานเพศหญิงรวมทั้งสิ้นจำนวน 17.63 ล้านคน โดยกระจายในภาคเกษตรกรรม 5.2 ล้านคน ภาคบริการ และอื่น 9.5 ล้านคน และภาคการผลิต 2.9 ล้านคน โดยผู้หญิงเป็นหัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 38.9 จากแรงงานเพศหญิงทั้งหมด 17.63 ล้านคนในปี 2564 เป็นจำนวน 6.85 ล้านคน ซึ่งมีนัยยะถึงความเป็นมารดาหรือความเป็นแม่มีความเสี่ยงที่จะถูกลดค่าจ้างทำให้มีรายได้ลดลง และเสี่ยงที่จะถูกเลิกจ้างเมื่อเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้น อาทิ การแพร่ระบาดของโควิด 19 หรือความขัดแย้งระหว่างประเทศ เป็นต้น

3. ต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน หมายถึง ต้นทุนการทำงานบ้านของผู้หญิงหรือมารดาหรือแม่ คิดเป็นมูลค่าสูงถึง 26% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) โดยในปี 2566 คาดว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศมูลค่าประมาณ 18.4 ล้านล้านบาท จะเป็นต้นทุนการทำงานบ้านของผู้หญิงมูลค่า 4.8 ล้านล้านบาท ซึ่งมูลค่าส่วนนี้ไม่ได้นับรวมไว้ในบัญชีรายได้ประชาชาติหรือผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศแต่อย่างใด

ข้อเสนอแนะ

1. ภาครัฐควรสร้างสภาพแวดล้อมและจัดกรอบงบประมาณเพื่อพัฒนาแม่และเด็กใหม่ด้านสวัสดิการ ภาครัฐและตลาดแรงงานในประเทศไทยให้เอื้อสำหรับคนที่คิดจะมีครอบครัวและมีลูก รวมทั้งรัฐบาลควร

ดำเนินการ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต ได้แก่ 1) การขยายวันลาคลอดของแม่แบบได้รับค่าจ้าง (Maternity Leave with Pay) เป็น 180 วัน 2) การส่งเสริมการลาของบิดาเพื่อช่วยภรรยาดูแลลูกหลังคลอด (Paternity Leave) ควรขยายเวลาการลาดูแลลูกหลังคลอดของผู้ชายให้ มากกว่า 15 วัน และ 3) การเพิ่มการลาเพื่อดูแลบุตร (Parental Leave) ทั้งในระบบราชการและสถานประกอบการทั่วไปควรเพิ่มประเภทการลาเพื่อดูแลบุตร 4) การจัดบริการศูนย์ดูแลเด็กเล็กให้มีคุณภาพและครอบคลุมในทุกพื้นที่ รับตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป ยืดหยุ่นเวลาปิด-เปิด 5) ควรยืดหยุ่นกติกา พร้อมส่งเสริม เช่น ให้งบประมาณเพิ่ม ศูนย์ดูแลเด็กเล็กของเอกชน ที่เปิดตามชุมชนเพื่อสามารถให้บริการในเงื่อนไขที่พ่อ-แม่จ่ายได้

2. การสร้างแรงจูงใจให้เอกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบาย ได้แก่ 1) โดยการลดภาษีสำหรับเอกชนที่มีนโยบายในองค์กรที่สนับสนุนความยืดหยุ่นในการทำงานของพนักงานในทางที่เป็นมิตรต่อครอบครัวของพนักงาน เช่น การสร้างห้องให้นมเด็กแรกเกิด การเพิ่มวันลาคลอดของแม่ และของพ่อ 2) การให้มาตรการลดหย่อนภาษีเงินได้ กรณีบริจาคเพื่อสนับสนุนการศึกษาหรือศูนย์พัฒนาการให้กับเด็กปฐมวัย หรือสูงขึ้นไป เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายของแรงงานทั้งในและนอกระบบ ทำให้ตลาดแรงงานในประเทศไทยเอื้อสำหรับคนที่ต้องการมีครอบครัวและมีลูกไปพร้อมๆ กัน ทำให้รายได้ของประเทศสูงขึ้น เมื่อมีแรงงานแม่-พ่อเข้าสู่แรงงานมากขึ้น

3. การเพิ่มบทบาทชุมชนท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ โดยจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวระดับชุมชน เพื่อให้คำปรึกษาดูแลคนทุกช่วงวัย

Abstract

"Mothernomics in Thailand" is a study of the challenges and obstacles faced in motherhood, particularly under the strain of economic expenses related to self-care, family, and child-rearing. It examines the lost opportunities for mothers, such as some having to leave their jobs due to childbirth. The study advocates for improved maternal welfare, including extending maternity leave to 180 days for both parents, tax reductions for businesses that support motherhood through amenities like breastfeeding areas or job modifications, and provisions for childbirth costs for both formal and informal workers. It also addresses the rights of children to receive universal grants, the availability of safe, quality, and flexible childcare centers to enable mothers to work while raising their children effectively.

The study's findings revealed that:

1. Monetary Cost: The financial cost of raising a child, including expenses for food, milk, education, and others, is significant. For children aged 0-6 years during 2019-2022, the cost of quality upbringing per child is estimated at 1.2 million baht, with around 4.3 million children in Thailand. The total expected expenditure in 2022 is approximately 5.2 trillion baht.

2. Opportunity Cost: The average income of employees in the service sector is about 16,520 baht per month or 198,240 baht per year. Women make up a total of 17.63 million in the workforce, distributed across agriculture (5.2 million), services and others (9.5 million), and manufacturing (2.9 million). Women head 38.9% of households, amounting to 6.85 million of the total female workforce in 2021. This indicates a risk for mothers or women in terms of reduced wages, income loss, and job termination during economic crises, such as the COVID-19 pandemic or international conflicts.

3. Non-Monetary Cost: The value of domestic work performed by women or mothers is significant, amounting to 26% of the Gross Domestic Product (GDP). In 2023, the GDP is estimated to be around 18.4 trillion baht, with the value of women's domestic work accounting for

approximately 4.8 trillion baht. This value is not included in the national income accounts or GDP calculations.

Recommendation

1. Government Initiatives: The government should create an environment and allocate a budget for the development of mothers and children, promoting family-friendly welfare and labor market policies in Thailand. This includes: 1) Extending paid maternity leave to 180 days, 2) Promoting paternity leave, extending it beyond the current 15 days to support postnatal care, 3) Introducing and expanding parental leave in both the public sector and private enterprises, 4) Establishing high-quality and accessible childcare centers in all areas, accepting children from six months old, with flexible opening and closing times, and 5) Implementing flexible regulations and providing additional funding to private childcare centers in communities, making them affordable for parents.

2. Incentives for Private Sector Participation: Motivating the private sector to participate in policy implementation by 1) offering tax reductions for companies that adopt family-friendly policies, like creating breastfeeding rooms, extending maternity and paternity leave, and 2) providing tax incentives for donations supporting early childhood education or development centers, to alleviate the financial burden on workers and make the labor market more conducive for those wanting to start families, potentially boosting the country's income through increased workforce participation.

3. Community Involvement: Enhancing the role of local communities in management by establishing community-level family development centers to provide advice and care for individuals at all stages of life.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความสนับสนุนจากบุคคลจำนวนมาก ผู้วิจัยใคร่ขอบพระคุณท่านเหล่านี้ ได้แก่ แพทย์หญิงพรรณพิมล วิปุลากร นายกสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีในพระอุปถัมภ์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี กรมหมื่นสุทธนารีนาถ แพทย์หญิงศิริพร กัญชนะ กรรมการสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีฯ สส. ธัญวิจน์ กมลวงศ์วัฒน์ รองประธาน คณะกรรมการกิจการเด็ก เยาวชน สตรีฯ สมาผู้แทนราษฎร สส. ภัสริณ รามวงศ์ โฆษกคณะกรรมการกิจการเด็ก เยาวชน สตรีฯ สมาผู้แทนราษฎร สส. ธัญธารีย์ สันตพันธุ์ เขต 6 จังหวัดอุบลราชธานี คุณสุกมา พนออนุอดมสุข ผู้อำนวยการกองสถาบันครอบครัว กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมฯ คุณอภันตรี เจริญศักดิ์ คณะกรรมการสมานฉันท์แรงงานไทย คุณสุเพ็ญศรี พึ่งโคกสูง ผู้อำนวยการมูลนิธิส่งเสริมความเสมอภาคทางสังคม คุณณัฐยา บุญภักดี ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาวะฯ สสส. คุณวสมน ทิพย์ณีย์ นักพัฒนาสังคมชำนาญการพิเศษ กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมฯ คุณสุนันทา ชัยวิทย์ยางกุล ศูนย์บริการสาธารณสุข 60 คุณศรัณญา เข้มแก้ว ผู้บริหารสถานรับเลี้ยงเด็กบ้านครูแดง คุณสิริวรรณ เียนตั้ง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดมุกดาหาร คุณสุนทรี พิณราช นักวิชาการสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมุกดาหาร คุณราตรี จูมวันทา ผู้ประสานงานองค์กรชมรมต้นกล้า คุณพชรวรรณ จันทรสาขา ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลบ้านดงมุกดาหาร คุณศิริวรรณ บุตรราช ประธานองค์กรชุมชนคนตราด คุณทศพล ฌอนอมพงษ์ ศึกษาานิเทศชำนาญการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดตราด คุณมณฑรินทร์ ภูสวัสดิ์เจริญ นักพัฒนาสังคมปฏิบัติการ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดตราด คุณสมฤดี เทพวงศ์ศิริรัตน์ ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดตราด คุณณรงค์ แสงคง ประธานชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดพังงา คุณบุญตา แสงคง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าอยู่ อ.ตะกั่วทุ่ง จ.พังงา คุณประทุมวรรณ ศรีแก้ว แพทย์ประจำตำบลท่าอยู่ อ.ตะกั่วทุ่ง จ.พังงา คุณอุไร เหมะบดี ผู้ช่วยเจ้าพนักงานพัฒนาชุมชน อบต.ท่าอยู่ อ.ตะกั่วทุ่ง จ.พังงา คุณยุพดี เขตพิบูลชัย ข้าราชการบำนาญ และอีกหลายๆ ท่านที่ไม่ได้กล่าวถึง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านด้วยใจและมิตรภาพ

สุดท้ายผู้วิจัยใคร่ขอบคุณ คุณเรืองรวี พิชัยกุล ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและพัฒนาคุณอุษา เลิศศรีสันทัต ผู้อำนวยการสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีฯ รวมทั้งคุณพัชรี แรงเขตการณ์ คุณมนัสนันท์ เกิดวร และคุณลักษณะนันท์ ชมดวง ที่อำนวยความสะดวกในการเดินทางทำวิจัยตามเวทีสาธารณะจังหวัดต่างๆ ตั้งแต่จังหวัดตราด พังงา น่าน มุกดาหาร และเวทีภาคกลาง กรุงเทพมหานคร จำนวน 5 ครั้ง รวมทั้ง ดร.เอกพจน์ คงกระเรียน ดร.ชนัญนันท์ ม่วงวิเชียร ว่าที่ ดร.ณสีกาญจน์ ศิริคุรุรัตน์ธกร และขอบคุณ ดร.อิสริย์ ภักดี ศรีแพง ที่ช่วยจัดเตรียมข้อมูลจำนวนมาก และตรวจทานความเรียบร้อยงานวิจัย สุดท้ายขอบคุณคุณพัชรี แรงเขตการณ์ อีกครั้ง ที่ดูแลและอำนวยความสะดวกในการเดินทางทุกครั้งได้อย่างดีเยี่ยม

คณะผู้วิจัย

สารบัญ

บทคัดย่อ	2
Abstract	4
กิตติกรรมประกาศ	6
สารบัญ	7
สารบัญตาราง	9
สารบัญภาพ	9
บทที่ 1 บทนำ	10
1.1 ที่มาและประเด็นวิจัย	10
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	13
1.3 คำถามการวิจัย	13
1.4 ขอบเขตการวิจัย	13
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	14
1.6 นิยามศัพท์	14
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	15
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	17
2.1 แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหญิง (Femalestream Economics)	17
2.2 แนวคิดสตรีนิยม (Feminists)	21
2.3 แนวคิดเศรษฐศาสตร์ความเป็นมารดา (Motheronomics)	33
2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย	39
บทที่ 3 เศรษฐศาสตร์ของความเป็นมารดา : มิติความเสมอภาค และสวัสดิการจากรัฐ	43
3.1 สถานการณ์ความเท่าเทียมทางเพศและโอกาสทางเศรษฐกิจ	43
3.2 ผู้หญิงกับเศรษฐกิจในต่างประเทศ	45
3.3 ผู้หญิงกับเศรษฐกิจในประเทศไทย	51
3.4 นโยบายรัฐกับสวัสดิการของแม่และลูก	55
3.5 โอกาสและการเข้าถึงการศึกษาของเด็กเล็ก	60
3.6 ประเมินงบประมาณสวัสดิการของแม่และเด็ก	70

บทที่ 4 ผลสำรวจการส่งเสริมความเป็นมารดาและสังคมยั่งยืน	73
4.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ: สำรวจพื้นที่ 5 จังหวัดและสำรวจออนไลน์	73
4.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ	83
4.3 สรุป	85
บทที่ 5 ผลการศึกษา วิเคราะห์ผล และข้อเสนอแนะ	90
5.1 ผลการศึกษา และวิเคราะห์ผล	90
5.2 ข้อเสนอแนะ	96
บรรณานุกรม	98
ภาคผนวก	103

สารบัญตาราง

ตารางที่ 2.1 แนวคิดเศรษฐกิจศาสตร์กระแสหญิง	19
ตารางที่ 3.1 สถิติเปรียบเทียบแสดงถึงจำนวนศูนย์เด็กเล็กใน 5 ประเทศ	61
ตารางที่ 3.2 จำนวนเด็กปฐมวัยช่วง 0-6 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2562-2565	62
ตารางที่ 3.3 สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยทุกสังกัดทั่วประเทศ (ณ ธันวาคม พ.ศ. 2565)	63
ตารางที่ 3.4 สถานพัฒนาเด็กเล็กและจำนวนเด็กเล็กที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนทั่วประเทศ	66
ตารางที่ 3.5 ประเมินงบประมาณตามนโยบายสวัสดิการเด็กเล็กถ้วนหน้า	69
ตารางที่ 3.6 งบประมาณงบประมาณนโยบายสวัสดิการของรัฐบาลใหม่	71
ตารางที่ 5.1 ต้นทุนในการเลี้ยงดูลูก 0-6 ปีให้มีคุณภาพระหว่างปี พ.ศ. 2562-2565	94
ตารางที่ 5.2 โครงสร้างด้านรายได้เฉลี่ยจากภาคอุตสาหกรรม	95

สารบัญภาพ

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างประชากรไทยปี 2565	38
ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดการวิจัย	42
ภาพที่ 3.1 ช่องว่างระหว่างเพศหญิงชายระดับภูมิภาคทั่วโลก	43
ภาพที่ 3.2 ช่องว่างระหว่างเพศหญิงชายระดับภูมิภาคทั่วโลก	44
ภาพที่ 3.3 ดัชนีช่องว่างระหว่างเพศหญิงชาย จำแนกตามกิจกรรม	45
ภาพที่ 3.4 แนวโน้มผู้หญิงกับความเป็นเจ้าของธุรกิจ	46
ภาพที่ 3.5 กับดักรายได้ปานกลางของประเทศต่างๆ	53
ภาพที่ 3.6 สิทธิลาคลอดของบิดาและมารดา	57
ภาพที่ 3.7 สวัสดิการลาคลอดที่สอดคล้องกับการเข้าสู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	58
ภาพที่ 3.8 ระยะเวลาการส่งเด็กเล็กเข้าระบบการศึกษา	60

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและประเด็นวิจัย

แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหญิง (Femalestream Economics)¹ โทษทัณฑ์จากความเป็นมารดา (Motherhood Penalty)² และเศรษฐศาสตร์ความเป็นมารดา (Mothernomics)³ มีนัยยะความหมายเดียวกัน ทั้งนักสังคมวิทยาแนวสตรีนิยม (Feminism)⁴ นักเศรษฐศาสตร์นอกกระแส และนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก จะกล่าวถึง บทบาทและสถานะของความเป็นมารดาในที่ทำงาน แม่จะต้องเผชิญกับข้อเสียในเรื่องต่างๆ ได้แก่ ค่าจ้าง การประเมินความสามารถ และผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ อีกทั้งโอกาสความสำเร็จในหน้าที่การงานระหว่าง ผู้หญิงที่มีบุตรกับไม่มีบุตร ซึ่งผู้หญิงที่มีบุตร มักจะถูกมองว่า ขาดความมุ่งมั่นต่องาน หน่วยงานพึงพาได้น้อยลง และอาจจะมีควมรับผิดชอบน้อยกว่าผู้ที่ไม่มีบุตร ดังนั้นความเป็นมารดาจึงเป็นอุปสรรคต่อการจ้างงาน ระดับ ค่าจ้าง และหน้าที่การทำงานในแต่ละวัน สำหรับประเทศไทยนั้นพิริยะ พลพิรุฬ (Pholphirul, 2022) ได้ใช้คำว่า เศรษฐศาสตร์ความเป็นมารดา (Mothernomics or Economics of Motherhood) เพื่อหาคำตอบสำคัญ 3 ประการ คือ 1) เป็นแม่นั้นได้อย่างไร 2) ทำไมผู้หญิงหลายคนจึงไม่ยอมมีลูก และ 3) การเป็นแม่สร้างผลดีให้กับ เศรษฐกิจอย่างไร

ประเทศไทยในปี 2565 มีโครงสร้างของประชากรที่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีสัดส่วนร้อยละ 51:49 ของประชากรทั้งหมด และมีเพศหญิงเป็นวัยแรงงานคิดเป็นร้อยละ 51.7 ของประชากรวัยทำงานทั้งหมด และผู้หญิงถูกกำหนดบทบาทให้มีหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูก และทำงานบ้านมากกว่าผู้ชาย ส่วนผู้ชายได้ถูกกำหนดบทบาทให้เลี้ยงครอบครัว ซึ่งส่งผลให้ผู้ชายคาดหวังต่อบทบาทของตนโดยเน้นทำกินเพื่อเลี้ยงครอบครัว ส่วนผู้หญิงก็คาดหวังว่าตนจะมีเวลามากพอที่จะเลี้ยงดูลูกและทำงานบ้านได้ ดังนั้น หากไม่สามารถจัดสรรเวลาว่างนอกเหนือ อาชีพการงานของทั้งหญิงและชายให้มากพอและใกล้เคียงกัน การคิดแต่งงานหรืออยากมีลูกก็จะลดลง ถึงแม้คนรุ่นใหม่จะคาดหวังให้ผู้ชายมีบทบาททำงานบ้านและเลี้ยงดูลูกมากขึ้น แต่ในทางปฏิบัติยังไม่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งก็เพราะนโยบายยังไม่ตอบโจทย์ ปัจจุบันประเทศไทยพ่อมีสวัสดิการไปดูแลลูกหลังคลอดได้นานที่สุด 15 วัน โดยได้รับเงินเดือน

¹ โปรดดู กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2536)

² โปรดดู Budig, Michelle; Paula England (2001); Anderson, Deborah; Melissa Binder; Kate Krause (2003); Correll, S.; S. Bernard; I. Paik (2007).

³ โปรดดู Crittenden (2002), Miller (2011) และ พิริยะ พลพิรุฬ (Pholphirul, 2022)

⁴ โปรดดู Ashley Crossman (2020), สุณี ไชยรส (2546;2554), ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ (2560)

แต่จะได้รับสิทธิเฉพาะข้าราชการเท่านั้น ไม่เพียงพอที่จะให้พ่อแบ่งเบาภาระแม่ในการเลี้ยงดูลูกได้ ดังนั้นแนวคิดและอุดมการณ์เฟมินิสต์จึงถูกผนวกเข้าในระบบโครงสร้างทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่หลอมรวมกับประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน จะเป็นอุดมการณ์ที่ดึงดูดเพื่อทุกคนโดยมีเป้าหมายเพื่อยุติระบบคิดและวัฒนธรรมระบบชายเป็นใหญ่ อันจะนำไปสู่ความเสมอภาคหญิงชายในทุกมิติ ยุติการเอารัดเอาเปรียบ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกคนทั้งหญิงชาย โดยเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติใดๆ และมีความเท่าเทียมกันในโอกาสตามศักยภาพของแต่ละคนอย่างแท้จริง แต่ทุกคนจะตระหนักและมีจิตสำนึกได้ต้องผ่านการลงมือเปลี่ยนแปลง ทั้งตัวเอง ครอบครัว และสังคม⁵

อีกทั้งประเทศกำลังเดินหน้าเข้าสู่สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ (Aged Society) หรือสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ภายในปี พ.ศ. 2574 นั้นประเทศไทยในอนาคตจะประสบปัญหาขาดแคลนแรงงาน เพราะจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงวัยเพิ่มสูงขึ้น แต่จำนวนและสัดส่วนของคนวัยทำงานและเด็กเกิดใหม่กลับลดต่ำลง การศึกษานี้เห็นว่าทางออกไม่ได้อยู่ที่นโยบายส่งเสริมการสร้างชีวิตที่สมดุลให้แก่คน Gen Y ให้ตัดสินใจมีลูกเร็วและมากขึ้น และไม่ได้อยู่ที่การมุ่งผลักดันนโยบายเพื่อเพิ่มการเกิดเป็นหลัก (Pro-natalist Policy) เพราะมักไม่ได้ผลและใช้งบประมาณมาก แต่ควรมุ่งเน้นนโยบายที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการทำงานและการสร้างครอบครัว โดยให้การมีลูกเพิ่มเป็นผลพลอยได้ โดยรัฐบาลควรส่งเสริมให้กลุ่มที่พร้อมจะมีลูก โดยรัฐจะต้องสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการสร้างครอบครัวได้เร็วขึ้น สนับสนุนสิทธิประโยชน์ของมารดาทุกกลุ่มทุกอาชีพ รวมทั้งแม่เลี้ยงเดี่ยวหรือพ่อเลี้ยงเดี่ยวและแม่เลี้ยงเดี่ยวรวมกันมากถึง 1.3 ล้านครอบครัว ที่ต้องการได้เวลาหยุดงานเพื่อคลอดบุตร และเลี้ยงดูแลบุตร ภาระความรับผิดชอบทางการเงิน หรือต้นทุนในการเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่ 0- 10 ขวบอย่างมีคุณภาพมีค่าใช้จ่ายประมาณ 1.2 ล้านบาทต่อคน⁶ ในขณะที่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านการศึกษา (SDG4) กำหนดเป้าหมายเรื่องความเสมอภาคทางการศึกษาและการลงทุนในทุนมนุษย์ตั้งแต่ปฐมวัยถึงระดับอุดมศึกษาอย่างเสมอภาคกำหนดให้ทุกระบบการศึกษาทั่วโลกมุ่งบรรลุเป้าหมายดังกล่าวให้สำเร็จภายในปี 2573 โดยสร้างหลักประกันว่า เด็กชายและเด็กหญิงทุกคนสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียมและไม่มีค่าใช้จ่าย นำไปสู่ผลลัพธ์ทางการเรียนที่มีประสิทธิผลภายในปี 2573 และยังสร้างหลักประกันว่า เด็กชายและเด็กหญิงทุกคนเข้าถึงการพัฒนาการดูแล และการจัดการศึกษาก่อนประถมศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยที่มีคุณภาพภายในปี 2573 เพื่อให้เด็กเหล่านั้นมีความพร้อมสำหรับ การศึกษาระดับประถมศึกษา⁷ จากการประเมินขององค์การ UNESCO พบว่า หากประเทศไทยสามารถยุติปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจนจำนวนเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาเป็นศูนย์ได้ (ZERO Dropout) จะส่งผลให้เศรษฐกิจไทยเติบโตเพิ่มขึ้นเกือบ 3% ในระยะยาว อันเนื่องมาจากรายได้ตลอดช่วงชีวิตที่เพิ่มสูงขึ้นของเด็กเยาวชนที่มีการศึกษาสูงขึ้นจำนวนหลายแสนคน

⁵ สุณี ไชยรส (2554)

⁶ Asian Money Guide (2023)

⁷ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2566). รายงานสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาปี 2566. หน้า 2.

ดังนั้นการลงทุนในทุนมนุษย์เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา คือ ญุณแจสำคัญสู่การบรรลุเป้าหมายการก้าวสู่ประเทศไทยได้สูงของไทยตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี⁸

หากมองในส่วนของการรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนมีรายได้เพียง 5,344 บาทต่อเดือนหรือ 64,128 บาทต่อปี ครอบคลุมกลุ่มคนจน เกือบจน แรงงานทักษะต่ำและผู้ประกอบอาชีพอิสระซึ่งมีสัดส่วนมากถึงร้อยละ 63.0 หรือ ประมาณ 40.8 ล้านคนในปี 2558⁹ หากใช้เกณฑ์การเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่ 0- 10 ขวบอย่างมีคุณภาพดังกล่าวแล้ว จึงมี โอกาสเป็นไปได้น้อยเพราะทั้งครอบครัวมีรายได้เพียง 641,280 บาทต่อ 10 ปีเท่านั้น ซึ่งเป็นจำนวนเงินเพียงครึ่งเดียวในการเลี้ยงดูบุตรอย่างมีคุณภาพ

จากสถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎรปี พ.ศ. 2565 ระบุว่า เด็กปฐมวัย 0-6 ปีทั่วประเทศ มีประมาณ 4.3 ล้านคน สิ่งที่น่าสนใจคือการเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันนโยบายสวัสดิการการเงินอุดหนุนเด็กเล็กถ้วนหน้าได้ ดำเนินมาอย่างเป็นรูปธรรมมีความก้าวหน้าตามลำดับ แต่ยังไม่บรรลุเป้าหมายขั้นพื้นฐาน คือ เงินอุดหนุนเด็กเล็ก ถ้วนหน้าสำหรับเด็กเล็ก 0-6 ปี ในปี พ.ศ. 2565 มีเด็กประมาณ 2 ล้านคนเท่านั้นที่ได้รับเงินอุดหนุนเดือนละ 600 บาท ส่วนอีก 2.3 ล้านคนยังไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากภาครัฐ¹⁰

การศึกษานี้ปัญหาใหญ่ของความเป็นแม่ คือ สถานการณ์ความยากลำบากของเรื่องของการใช้จ่ายทาง เศรษฐกิจในการดูแลตัวเอง ครอบครัว และลูก การเสียโอกาสของแม่ถอยหลังไป 20 ปีต่อการมีลูก 1 คน บางคน ต้องออกจากงาน เสียงานและอาชีพไปด้วยหลายกรณี การศึกษานี้ไม่ได้สนับสนุนให้มีการเกิดลูกมากขึ้น เป็นการ มองถึงสวัสดิการของคนเป็นแม่ที่ควรจะได้ อาทิ การขยายวันลาคลอดออกไป 180 วัน พ่อแม่สามารถลาคลอดได้ ทั้งคู่ การลดภาษีของกิจการที่เอื้อต่อความเป็นแม่ ได้แก่ การมีมุมนมแม่ หรือการเปลี่ยนงานให้แม่ทำงานอย่าง เหมาะสม มีค่าคลอด ทั้งแรงงานในระบบและนอกระบบ รวมทั้งสิทธิของเด็กที่จะได้รับเงินอุดหนุนถ้วนหน้า มี ศูนย์เด็กเล็กที่ปลอดภัยมีคุณภาพพอเพียง ยืดหยุ่น เพื่อให้แม่ได้กลับไปทำงานพร้อมๆ กับเลี้ยงลูกไปด้วย ทั้งหมดที่ กล่าวมานี้เพื่อลดภาระของแม่และพ่อ รวมทั้งการสนับสนุนช่วยเหลือแม่ที่มีความยากลำบากเป็นพิเศษ เช่น แม่ เลี้ยงเดี่ยว แม่พิการ แม่ที่ไม่มีบัตรประชาชน แม่ข้ามชาติ ต่างๆ เหล่านี้ และไม่ได้มีความขัดแย้งต่อกลุ่มที่ไม่ ต้องการมีลูกแต่อย่างใด ดังนั้น จึงเน้นศึกษาปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับความเป็นมารดา ภายใต้กรอบแนวคิด เศรษฐศาสตร์ของความเป็นมารดา (Motheromics)

⁸ <https://www.eef.or.th/wp-content/uploads/2023/.pdf>

⁹ NESDB for NECTEC, Thailand :วิสัยทัศน์ประเทศไทยในปี 2579

¹⁰ รัตพงษ์ สอนสุภาพ ฉัตรวรวิญญ์ องคสิงห์ และคณะ (2566)

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับความเป็นมารดา ภายใต้กรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์ของความเป็นมารดา (Motheronomics) ในบริบทประเทศไทย

1.3 คำถามการวิจัย

กรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์ของความเป็นแม่ (Motheronomics) ซึ่งมีสาระสำคัญว่าการเลี้ยงลูกนั้นเป็น “ต้นทุน” อย่างมหาศาลกับผู้เป็นแม่ ต้นทุนนั้นประกอบด้วย 3 ส่วนคือ 1) ต้นทุนทางการเงิน (Monetary Cost) ต่างๆ จากการเลี้ยงดูไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่นๆ 2) ต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) จากการมีลูก ซึ่งต้นทุนนี้เกิดขึ้นจากการที่แม่ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเลี้ยงลูก ทำให้มีเวลาในการทำงานน้อยลง หรืออาจใช้ได้ในกรณีที่แม่บางคนต้องลาออกจากการทำงานประจำมาทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน และ 3) ต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน (Non-Monetary Cost) ต่างๆ เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรจะต้องใช้พลังกายและพลังใจอย่างสูงรวมไปถึงความอดทนต่างๆ ทั้งหมดนั้นเรียกได้ว่าเป็นต้นทุนจากการมีลูกแทบทั้งสิ้น เมื่อนำเอาแนวคิดดังกล่าวประสานกับสถานการณ์การจ้างงานของแรงงานหญิงและความมั่นคงทางรายได้ในประเทศไทยแล้ว สามารถนำไปสู่คำถามสำคัญที่ว่า สังคมของเราจะลดภาระของความเป็นแม่อันแสนหนักอึ้งได้อย่างไร เราจะให้ทางเลือกที่ดีขึ้นและมากขึ้นให้แก่แม่ที่ต้องการทำงานและเลี้ยงลูกควบคู่กันไปได้ได้อย่างไร เราจะพัฒนาเด็กปฐมวัยที่มีคุณภาพและยั่งยืนได้อย่างไร และเราจะบริหารเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ในการพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนได้อย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

- 1.3.1 ศึกษาบททวนจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- 1.3.2 จัดเสวนารวบรวมความคิดเห็นและรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้หญิงในต่างจังหวัด ตราด พังงา น่าน Mukdahan และกรุงเทพมหานคร
- 1.3.3 สัมภาษณ์ในพื้นที่เป้าหมายจังหวัดตราด พังงา น่าน Mukdahan และกรุงเทพมหานคร ด้วยแบบสอบถาม จำนวน 105 คน และสำรวจทางออนไลน์ จำนวน 350 คน ช่วงตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – มิถุนายน 2566
- 1.3.4 เวทีเสวนาวิพากษ์โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ครั้ง ระหว่างเดือนสิงหาคม-กันยายน 2566
- 1.3.5 นำเสนอต่อรัฐสภา รัฐบาล และพรรคการเมือง ในวันที่ 27 ตุลาคม และ 16 พฤศจิกายน 2566
- 1.3.6 เสนอกรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์ของความเป็นมารดาสำหรับประเทศไทย และข้อเสนอแนะต่อรัฐบาล พรรคการเมือง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ดังนี้

1.5.1 ทบทวนจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ

1.5.2 จัดเสวนารวบรวมความคิดเห็นและรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้หญิงในต่างจังหวัด ตราด พังงา น่าน มุกดาหาร และกรุงเทพมหานคร

1.5.3 สัมภาษณ์ในพื้นที่เป้าหมายจังหวัดตราด พังงา น่าน มุกดาหาร และกรุงเทพมหานคร ด้วยแบบสอบถาม จำนวน 105 คน และสำรวจทางออนไลน์ จำนวน 350 คน ช่วงตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – มิถุนายน 2566

1.5.4 เวทีเสวนาวิพากษ์โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ครั้ง ระหว่างเดือนสิงหาคม-กันยายน 2566

1.5.5 นำเสนอต่อรัฐสภา รัฐบาล และพรรคการเมือง ในวันที่ 27 ตุลาคม และ 16 พฤศจิกายน 2566

1.6 นิยามศัพท์สำคัญ

ตามพจนานุกรมไทย พ.ศ. 2521 ให้ความหมายของคำว่า “สตรี” หมายถึง ผู้หญิงหรือเพศหญิง ซึ่งพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 นั้นได้ให้คำความหมายว่า “หญิง” หมายถึง “คนที่ออกลูกได้” ขณะเดียวกัน คำว่า “เศรษฐกิจ” หมายถึง “งานที่เกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน”

ผู้หญิงกับเศรษฐกิจ หมายถึง “คนที่ออกลูกได้” ในมิติของการผลิตการจำหน่าย จ่ายแจก และการบริโภค
ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

แม่ หมายถึง คำใช้น่าหน้านามเพศหญิง แปลว่า ผู้เป็นหัวหน้า เช่น แม่บ้าน

แม่ หมายถึง ผู้หญิงที่กระทำการหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ค้าขาย เรียกว่า แม่ค้า ทำครัว เรียกว่า แม่ครัว

แม่ ที่ใช้เป็นคำยกย่องเทวดาผู้หญิงบางพวก เช่น แม่คงคา แม่ธรณี แม่โพสพ บางทีก็ใช้ว่า เจ้าแม่ เช่น เจ้าแม่กาลี

แม่ ที่ใช้เรียกสิ่งที่เป็นประธานของสิ่งต่าง ๆ ในพวกเดียวกัน เช่น แม่กระได แม่แคร่ แม่แบบ

แม่ ที่ใช้เรียกสัตว์ตัวเมียที่มีลูก เช่น แม่ม้า แม่วัว

แม่ ที่เป็นคำเรียกคนผู้เป็นหัวหน้าหรือเป็นนายโดยไม่จำกัดว่าเป็นชายหรือหญิง เช่น แม่ทัพ แม่กอง

แม่ ที่หมายถึงแม่น้ำ เช่น แม่ปิง แม่วัง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

สิทธิของความเป็นแม่ตามมาตรา 48 หมายถึง สิทธิของมารดาในช่วงระหว่างก่อนและหลังการคลอดบุตร ย่อมได้รับความคุ้มครองและช่วยเหลือตามที่กฎหมายบัญญัติ บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ และบุคคลผู้ยากไร้ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies: A Reader (1998)

แม่ ในบริบทของเพศทางเลือกมักชอบเรียกกันกับกะเทยรุ่นพี่ผู้มีบารมีตนเป็นที่เคารพอยู่ในจุดที่เหนือกว่า มันอาจจะคล้ายๆ กับคนทั่วไปแต่เมื่ออ้างอิงที่มาจากบทความวิจัยต่างประเทศจะเห็นได้ว่าแม่ของคนกลุ่มนี้นั้นมีนัยยะสำคัญอย่างมาก เพราะการไม่ถูกยอมรับทั้งจากคนรอบข้างและครอบครัวมันยากที่จะดำรงชีวิตปกติสุข ฉะนั้นแล้วแม่ของพวกเขาคือยอดมนุษย์ที่ฝ่าฟันจุดนั้นมายืนอยู่ในจุดปึกธงความสำเร็จ เป็นทั้งธงให้น้องๆ ตั้งเป้าเดินตามไปให้ถึง และเป็นแม่ที่คอยโอบอ้อมให้กำลังใจเหล่ารุ่นน้องให้เอาชนะความคับแคบทางจิตใจในสังคม ความหนักแน่นของคำว่าแม่มีนัยยะสำคัญมากกว่าแค่ความตลกไปฮาเวลาหยอกล้อกัน เพราะฉะนั้นจะเข้าข่ายบทที่กล่าวถึงครอบครัวเพื่อนที่ยอมรับตัวตนเองเพศทางเลือกตามบท “Families We Choose”

สรุปความหมายของ “แม่” ในมิติของภาษาและพลวัตของสังคม จะมีความสลับซับซ้อนโดยเฉพาะภาษาไทยอย่างมาก อาทิ นัยยะความหมายของความรับผิดชอบอย่างหนักแน่นของแม่ หรือการถูกตีความใหม่และนำมาใช้ให้ทันสมัย แม่มีคนเดียวบนโลกนี้ แม่ในความหมายต่าง ๆ เป็นสีสันทางภาษาที่ตื่นได้และทันสมัยของสังคม ล้วนแล้วแสดงให้เห็นพลังของความหมายของคำว่า “แม่” ทั้งสิ้น

สรุปความหมายของ “แม่” ในมิติทางเศรษฐกิจ แม่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางเศรษฐกิจ 2 ลักษณะคือ

ลักษณะแรก แม่ในฐานะผู้ผลิตโภคทรัพย์ ในทางเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การที่ผู้หญิงเป็นแรงงานนั่นเอง โดยแรงงานในที่นี้ คือ ปัจจัยการผลิต (Factor of Production) ที่ใช้ประกอบร่วมกับปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดผลผลิตสินค้าและบริการขึ้นมาทั้งในภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ

ลักษณะที่สอง แม่ในฐานะของผู้บริโภค (Consumer) เพื่อให้มีชีวิตอยู่และการผลิตซ้ำของสังคม คือ การมีบุตร (ลูก)

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ได้ทราบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับมารดาในประเทศไทย

1.7.2 ได้องค์ความรู้จากการวิเคราะห์นโยบายและการขับเคลื่อนส่งเสริมความเป็นมารดาในประเทศไทย

1.7.3 ได้กรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์ความเป็นมารดาสำหรับประเทศไทยเพื่อให้กระบวนการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายส่งเสริมความเป็นมารดามีหลักคิดและทิศทางในการขับเคลื่อนมีความที่ชัดเจนยิ่งขึ้นทั้งในแง่ทฤษฎีและการปฏิบัติต่อไป

1.7.4 ได้ข้อเสนอแนะสำหรับประเทศไทยในการกำหนดนโยบายและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยเอื้อให้ความเป็นมารดาในประเทศไทยมีความก้าวหน้าและยั่งยืนต่อหน่วยงานภาครัฐ และพรรคการเมืองต่างๆ

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเศรษฐศาสตร์ของความเป็นมารดาเป็นกรอบแนวคิดหลัก อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เห็นพัฒนาการของแนวคิดดังกล่าวซึ่งมีฐานคิดมาจากแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหญิง และแนวคิดสตรีนิยม ดังนั้นผู้วิจัยจึงเริ่มต้นด้วยการนำเสนอจากแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหญิง และแนวคิดสตรีนิยม ตามด้วยแนวคิดเศรษฐศาสตร์ของความเป็นมารดา ตามลำดับดังนี้

2.1 แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหญิง (Femalestream Economics)

2.1.1 องค์ความรู้ทางทฤษฎี

แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหญิงที่มีอยู่ 4 แนวคิด¹¹ มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. เศรษฐศาสตร์กระแสหญิงแนวเสรีนิยม (Liberal Femalestream Economics)

เศรษฐศาสตร์กระแสหญิงแนวคิดแรกนี้จะถูกเชื่อมโยงกับแนวคิดสตรีนิยมแบบเสรีนิยม (Liberal Feminism) มีรากฐานแนวความคิดจากทฤษฎีสัญญาประชาคมในศตวรรษที่ 16 และ 17 โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดของ มิลล์ (John Stuart Mill, ค.ศ. 1805-1873) ในเรื่อง “สิทธิ” (Rights) นับเป็นกุญแจสำคัญในการต่อสู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง “ความเท่าเทียมกันในสิทธิ” (Equal Rights) นั้นหมายถึงว่า หลักการเสรีภาพและความเสมอภาคจะต้องนำมาใช้กับผู้หญิงด้วย แต่ทั้งนี้และทั้งนั้น ความเสมอภาคระหว่างหญิงกับชายเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ภายใต้กรอบสังคมที่เป็นอยู่โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและการเมืองที่มีอยู่แต่อย่างใด การเคลื่อนไหวของนักคิดสตรีนิยมแนวนี้ คือ การรณรงค์ต่อสู้ผ่านทางกฎหมายเพื่อให้สังคมเปิดโอกาสแก่ผู้หญิงมากขึ้น ทั้งในเรื่องของการศึกษา ค่าตอบแทน ตำแหน่ง หน้าที่การเงิน ฯลฯ ซึ่งยุทธศาสตร์ที่สำคัญสำหรับเศรษฐศาสตร์กระแสหญิงแนวเสรีนิยมก็คือ การต่อสู้เรื่องค่าตอบแทนที่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงกับชายโดยไม่มีอะไรมาขวางกั้น (หมายถึง ผลงานเท่ากันค่าตอบแทนต้องเท่ากัน =equal pay for equal work) และเนื่องจากการต่อสู้ภายในกรอบของโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นอยู่อาจเรียกแนวคิดนี้ได้ชื่ออย่างหนึ่งว่า “เศรษฐศาสตร์กระแสผู้หญิงแนวปฏิรูป” นอกจากนั้นยังมีข้อเสนอในเชิงนโยบายทางเศรษฐกิจต่อผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาของแนวคิดนี้นั้นคือ การหาหนทางผนวกผู้หญิงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจให้มากขึ้น ทั้งนี้เกิดจากข้อสมมติฐานที่ว่าผู้หญิงเป็นแรงงานที่ว่างงานแบบแอบแฝงในครัวเรือน นโยบาย

¹¹ สรุปจาก จีรติ ดิงศภัทัย และ สุชีลา ตันชัยนันท์ (2529), Jaggar (1983), Eisenstein (1984), Sommers (1990) Ramazanoglu (1989) และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2536).

เช่นนี้แพร่หลายมากผ่านมาทางองค์การระหว่างประเทศ ที่สำคัญได้แก่ องค์การสหประชาชาติ ธนาคารโลก และ องค์การแรงงานระหว่างประเทศ

2. เศรษฐศาสตร์กระแสหญิงแนวมาร์กซิสต์ (Marxist Femalestream Economics)

แนวคิดนี้ใช้กรอบการวิเคราะห์สังคมของมาร์กซ์ (Karl Marx) เป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีวิทยาแบบวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ของเอนเงิลส์ (Friedrich Engels) ได้นำมาวิเคราะห์ต้นกำเนิดระบบครอบครัว ทรัพย์สินส่วนตัว และรัฐ เรื่อง The Origin of the Family, Private Property and the State ในงานที่สำคัญของเขาที่เขียนขึ้นในปี ค.ศ. 1884 หลังการมรณกรรมของมาร์กซ์ ทั้งนี้ แนวคิดนี้เสนอว่า การกดขี่ทางชนชั้นกับความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก โดยระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นต้นเหตุของการเอารัดเอาเปรียบทางชนชั้น ขณะเดียวกันการที่ผู้หญิงในสังคมถูกเอารัดเอาเปรียบก็เป็นปัจจัยสำคัญเกื้อหนุนในการพัฒนาระบบทุนนิยมให้ก้าวหน้าไปด้วย ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศจึงจำเป็นที่จะต้องล้มเลิกการเอารัดเอาเปรียบทางชนชั้น หมายถึง การขจัดระบบทุนนิยมนั่นเอง ทั้งนี้ สืบเนื่องมากจากการวิเคราะห์นั้นแม้ว่า เอนเงิลส์ จะตระหนักถึงปัญหาการกดขี่ผู้หญิงแต่ก็ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ขณะที่ปัญหาผู้หญิงเป็นปัญหารอง อย่างไรก็ตาม นับได้ว่าเป็นข้อเสนอที่มีคุณูปการไม่น้อยต่อการพัฒนาแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหญิงอีก 2 กระแสที่จะได้กล่าวต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อคิดเห็นของ เอนเงิลส์ เรื่อง “งานบ้าน” (Domestic Work) เพราะแม้ว่างานบ้านจะเป็นผลผลิตที่มีมูลค่าเพื่อการใช้สอย (Use Value) ในครอบครัวเป็นหลักแต่ก็มีประโยชน์อย่างมากต่อระบบทุนนิยมจึงต้องถือว่าเป็นงานที่ก่อให้เกิดผลิตภาพ (Productive) เช่นเดียวกันกับการทำงานที่ได้รับค่าตอบแทนเป็นค่าจ้าง (Wage Labour)

3. เศรษฐศาสตร์กระแสหญิงแนวราดิกัล (Radical Femalestream Economics)

เป็นแนวคิดที่อิงอยู่กับแนวคิดสตรีนิยมแบบราดิกัลเฟื่องเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษปี 1960 มานีเเอง (Bowles and Edwards, 1990) เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่มีการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปลดปล่อยสตรีในโลกตะวันตก ทั้งนี้ แนวคิดนี้เชื่อว่าผู้หญิงเป็นกลุ่มคนที่ถูกกดขี่มากที่สุด ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ และไม่เชื่อว่าความเสมอภาคระหว่างเพศจะเกิดขึ้นได้จากการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจหรือการยกเลิกระบบสังคมแบบมีชนชั้น งานที่ชื่อ “เพศที่สอง” (Le deuxième sexe) ของ Simone de Beauvoir (1949) เป็นหนังสือที่มีอิทธิพลในการวิเคราะห์ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศในปัจจุบันมากที่สุดเล่มหนึ่ง ทั้งนี้ ความคิดพื้นฐานของ เดอร์ โบวัวร์ คือ “เราไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิง แต่เราถูกสังคมทำให้กลายเป็นผู้หญิง” หากสรุปว่าเศรษฐศาสตร์กระแสหญิงแนวมาร์กซิสต์ เน้นชนชั้น (Class) เป็นหลัก กระแสแนวคิดนี้จะเน้นเรื่องเพศ (Gender) เป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ซึ่งกรอบการวิเคราะห์ที่สำคัญของกระแสแนวคิดนี้ครอบคลุมเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง 4 ด้านด้วยกันคือ หนึ่ง ด้านการผลิต

สอง ด้านการผลิตซ้ำ สาม ด้านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และสี่ ด้านปัญหาเพศกรรม (Sexuality) การเปลี่ยนแปลงทั้ง 4 ด้านข้างต้นนี้เท่านั้นจะเป็นหลักประกันนำมาสู่ความเสมอภาคระหว่างเพศอย่างแท้จริง (กาญจนา แก้วเทพ, 2528 หน้า 92)

4. เศรษฐศาสตร์กระแสหญิงแนวสังคมนิยม (Socialist Femalestream Economics)

แนวคิดนี้อิงอยู่กับแนวคิดสตรีนิยมแบบสังคมนิยม (Socialist Feminism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดจากการสังเคราะห์ (Synthesis) แนวคิดสตรีนิยมแบบมาร์กซ์เข้ากับแนวคิดสตรีนิยมแบบราดิคัลที่กล่าวแล้วข้างต้น เป้าหมายของแนวคิดนี้คือ การล้มล้างทั้งระบบชนชั้นและความเสมอภาคระหว่างเพศ ซึ่งเป็นการขยายกรอบการวิเคราะห์ให้กว้างออกไปจาก 2 แนวคิดข้างต้น ทั้งนี้ พิจารณาว่าปัญหาของผู้หญิงมีหลากหลายและเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ตั้งแต่เรื่องความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ ระบบเศรษฐกิจ โครงสร้างสังคมและการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ ซึ่งอาจสรุปได้ว่า เป็นการวิเคราะห์ถึงปัญหาระบบทุนนิยมและระบบชายเป็นใหญ่ในระดับโลก (Capitalism and Patriarchy in Word Scale) ก็คงไม่เกินความจริงมากนัก (วณิ บางประภา ธิติ ประเสริฐ, 2533)

ตารางที่ 2.1 แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหญิง

	เศรษฐศาสตร์กระแสหญิงแนวเสรีนิยม	เศรษฐศาสตร์กระแสหญิงแนวมาร์กซิสต์	เศรษฐศาสตร์กระแสหญิงแนวราดิคัล	เศรษฐศาสตร์กระแสหญิงแนวสังคมนิยม
1. รากเหง้าของการเอารัดเอาเปรียบทางเพศ	- สิทธิ	- ทรัพย์สินส่วนบุคคล - ครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียว	- ชนชั้นทางเพศ - การผลิตซ้ำ	- การขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน - เพศสัมพันธ์ที่มีชายเป็นเจ้าของประเวณี - การแบ่งงานระหว่างเพศ
2. ยุทธศาสตร์เพื่อการเปลี่ยนแปลง	- แนวทางปฏิรูป	- การเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง	- การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการผลิตซ้ำ - การล้มล้างระบบชายเป็นใหญ่	- การเปลี่ยนแปลงในด้านการขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน - การวิเคราะห์เรื่องงานของผู้หญิง
3. ยุทธวิธีไปสู่การเปลี่ยนแปลง	- การแก้ไขกฎหมาย - การศึกษา - ความเท่าเทียมทางอาชีพ	- องค์กรจัดตั้งที่กรรมการ - การปลุกจิตสำนึกของกรรมกร - การส่งเสริมให้ผู้หญิงเข้าร่วมในกระบวนการผลิต - ขบวนการปลดปล่อยสตรีต้องเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการปลดปล่อยทางชนชั้น	- องค์กรจัดตั้งที่เป็นเอกเทศของสตรี - การควบคุมร่างกายและเพศสัมพันธ์โดยผู้หญิงเอง - การควบคุมภาวะเจริญพันธุ์โดยผู้หญิงเอง - สร้างวัฒนธรรมของผู้หญิง - การยอมรับรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศที่นอกเหนือจากความสัมพันธ์แบบชาย-หญิง เช่น หญิง-หญิง	- องค์กรจัดตั้งที่เป็นเอกเทศของสตรี - ค่าตอบแทนสำหรับงานบ้าน - การควบคุมร่างกายและเพศสัมพันธ์โดยผู้หญิงเอง - การควบคุมภาวะเจริญพันธุ์โดยผู้หญิงเอง - สร้างวัฒนธรรมของผู้หญิง

ที่มา : จิรติ ดิงศักดิ์ และ สุชีลา ตันชัยนันท์ (2529) และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2536 หน้า 93)

2.1.2 แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหญิงกับโลกความจริง

แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหญิงกับโลกความจริงนั้น สามารถพิจารณาได้จากระดับแนวคิด (Concepts) และระดับปฏิบัติการภายใต้ปรัชญาของการปฏิบัติการทางทฤษฎี (Praxis)

1. ระดับแนวคิด

การเปลี่ยนแปลงในระดับแนวคิดเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอันดับต้นๆ ก่อนที่จะมีการปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรมอย่างมีเป้าหมาย ดังที่ มาร์กซ์ ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ โดยกล่าวว่า “ความคิดจะเป็นพลังวัตถุที่สำคัญ หากยึดกุมความคิดเอาไว้ได้” แบ่งออกได้ 2 แบบ ดังนี้

1) **โต้แย้งกรอบวิธีคิดแบบเดิม** การค้นคว้าหามรรควิธีในแง่มุมต่างๆ ทั้งจุดอ่อนจุดแข็งของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์กระแสชายให้มากที่สุดเพื่อเป็นการวิพากษ์ขีดจำกัดของเศรษฐศาสตร์กระแสชายในเบื้องต้นและเป็นการพัฒนาไปสู่เศรษฐศาสตร์กระแสหญิงต่อไป เช่น การวิเคราะห์ปัจเจกบุคคลแบบปราศจากมิติทางเพศ การละเลยการวิเคราะห์ครอบครัวในฐานะเป็นสถาบันเศรษฐกิจ ข้อจำกัดของทฤษฎีผู้บริโภครายบุคคล ทฤษฎีระบบตลาดทฤษฎีผลผลิตหน่วยสุดท้าย และการกระจายรายได้ จะต้องอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงเพื่อผนวกผู้หญิงเข้าไปเป็นตัวแปรด้วย (วีระดา สมสวัสดิ์, 2524) อีกทั้งรากทฤษฎีทำให้วิชาเศรษฐศาสตร์กระแสชายที่มีลักษณะเชิงนามธรรมและมีอคติการยอมรับความด้อยกว่าทางเพศของผู้หญิง ดังนั้นการกระตุ้นให้ผู้หญิงมีจิตสำนึกในการต่อสู้เพื่อความเสมอภาคระหว่างเพศ เพื่อเป็นการลดอคติของผู้ศึกษาที่เป็นผู้ชายที่ฝังอยู่กับระบบชายเป็นใหญ่ตามโครงสร้างของสังคมด้วย (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2536)

2) **ขยายกรอบแนวคิดใหม่** การมองผู้หญิงในมิติสังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ และ เศรษฐศาสตร์ ในระดับการเรียนการสอนระดับมหาวิทยาลัย และการค้นคว้าวิจัยเชิงลึกเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาต่อยอดกรอบแนวคิดและทฤษฎีต่อไป ทั้งนี้ในมิติทางเศรษฐศาสตร์การเมืองนั้น อาจมองทั้งด้านเศรษฐกิจแห่งความเท่าเทียม (Gender Economics) ผู้หญิงกับการพัฒนา (Women and Development) ชนชั้นและเพศภาวะในประเทศกำลังพัฒนา (Class and Gender in the Third World) เป็นต้น (สุกัญญา หาญตระกูล, 2524; กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2536)

2. ระดับปฏิบัติการ

ระดับปฏิบัติการภายใต้ปรัชญาของการปฏิบัติการทางทฤษฎี (Praxis) มีกระบวนการเริ่มจาก “คิด/ไตร่ตรอง-ปฏิบัติการ-คิดใหม่ (Action-Reflection-Action)” เพื่อทำให้การอธิบายในแต่ละส่วนได้ชัดเจนขึ้น (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2536) แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1) **การวิจัย** การวิจัยเกี่ยวกับผู้หญิงในมิติของศาสตร์แขนงต่าง ๆ ถือเป็นขั้นปฏิบัติการ เพราะ เป็นการนำเอาแนวคิดไปทดสอบกับข้อเท็จจริงและประสบการณ์ร่วมของกลุ่ม ระหว่างแนวคิดจากผู้วิจัยกับข้อเท็จจริงจากผู้ถูกวิจัย ผ่านการสื่อสารระหว่างข้อมูลส่วนตัวกับข้อมูลส่วนร่วมจากการถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้ถูกวิจัยออกสู่

สาธารณชน จึงเป็นการพัฒนาแนวคิดทฤษฎีให้ถูกต้องสมบูรณ์กว่าเดิม และเป็นกระบวนการปลูกจิตสำนึกของสังคมเพื่อนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงได้ต่อไป และที่สำคัญการวิจัยแบบดังกล่าวยังเป็นการทดแทนการวิจัยแนวปฏิฐานนิยมที่ยึดทัศนะแห่งความเป็นกลางของผู้วิจัยเป็นสำคัญ (สุกัญญา หาญตระกูล, 2524 หน้า 40)

2) การเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงในระดับแนวคิดจะเป็นเงื่อนไขสำคัญและจำเป็นสำหรับการเปลี่ยนแปลงสังคมก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงในระดับแนวคิดเพียงอย่างเดียวไม่อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมเพื่อความเสมอภาคระหว่างเพศได้ จำเป็นต้องมีการเคลื่อนไหวทางสังคมสนับสนุนด้วย แม้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อความเสมอภาคของผู้หญิงในสังคมไทยจะพัฒนาไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงระยะสิบกว่าปีที่ผ่านมา แต่ดูเหมือนว่าเป็นการเคลื่อนไหวตามประเด็นของปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันมากกว่าหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อการเคลื่อนไหวไม่ว่าจะเป็นเรื่องธุรกิจการค้า ผู้หญิง การข่มขืน ฯลฯ โดยให้ความสำคัญน้อยต่อการเคลื่อนไหวในระดับแนวคิด ทำให้การเคลื่อนไหวดังกล่าวขาดการสนับสนุนจากสังคมอย่างเพียงพอ การเคลื่อนไหวสังคมนี้อาจทำได้ตั้งแต่ เช่น การจัดนิทรรศการ การสัมมนาวิชาการ กิจกรรมการสัมผัสผู้หญิงบางประเภท และโรงงานอุตสาหกรรมบางประเภทที่ใช้แรงงานผู้หญิงเป็นหลัก เป็นต้น (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2536)

ทั้งนี้การเคลื่อนไหวรูปแบบดังกล่าวทำได้ง่ายและเป็นที่ยอมรับอยู่แล้วของสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน แม้ว่าอาจมีขีดจำกัดในแง่ของการยกระดับจิตสำนึกหลังจากรับรู้ปัญหารูปธรรมที่เป็นจริงเท่านั้น แต่ก็เป็นตัวอย่างจริงที่อาจนำกลับมาใช้วิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ต่าง ๆ ได้ ต่อจากขั้นการเข้าร่วมรับรู้ปัญหาก็จะเข้าสู่ขั้นของการร่วมแก้ปัญหา ให้ผู้หญิงได้มีประสบการณ์ที่ได้จากการทำกิจกรรมไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวิตครอบครัว เช่น การจัดความสัมพันธ์ระหว่างชาย-หญิง การให้การอบรมเลี้ยงดูลูก ฯลฯ ซึ่งเป็นก้าวแรกของการต่อสู้เพื่อความเสมอภาคทางเพศ

2.2 แนวคิดสตรีนิยม (Feminism)

พัฒนาการของขบวนการ Feminism สามารถแยกออกมาได้เป็น 3 ช่วงหลัก ๆ คือ

1) คลื่นลูกที่หนึ่ง (First Wave Feminism) ศตวรรษที่ 17 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 เป็นช่วงปฏิวัติอุตสาหกรรมที่จำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมาก ผู้หญิงจึงต้องออกมาทำงานนอกบ้านมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันสังคมสมัยนั้นมองว่าผู้หญิงต้องทำงานอยู่ในบ้านเท่านั้น ทำให้เกิดการตั้งคำถามกับประเด็นคุณธรรมและการเรียกร้องความไม่เท่าเทียมทางเพศ และมีการเรียกร้องให้ผู้หญิงชนชั้นสูงและชนชั้นกลางได้มีสิทธิในสังคมสาธารณะ ในที่สุด ช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ผู้หญิงในอังกฤษและสหรัฐอเมริกาก็สามารถชนะการเรียกร้องสิทธิเลือกตั้งได้ และเป็นจุดเริ่มต้นของขบวนการ Feminism

2) คลื่นลูกที่สอง (Second Wave Feminism) ในช่วงทศวรรษ 1960 - 1980 แม้ว่าผู้หญิงเริ่มออกไปทำงานนอกบ้านได้มากขึ้น แต่ก็ยังถูกกีดกันจากสังคมจนทำให้มีสถานภาพเป็นคนนอก และเกิดการด้อยค่าผู้หญิงจนทำให้เกิดแนวความคิดสตรีนิยมหลายสายเพื่ออธิบายถึงสาเหตุ แนวทางการแก้ไข และเรียกร้องความเท่าเทียมทางเพศในสังคม และยังมีมองออกไปกว้างกว่าสังคมตะวันตก ว่าไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ผู้หญิงก็ล้วนถูกผู้ชายเอาเปรียบเหมือนกัน (วารุณี ภูริสินสิทธิ์, 2545: 30)

3) คลื่นลูกที่สาม (Third Wave Feminism) ช่วงตั้งแต่ปี 1980 - ปัจจุบัน เป็นช่วงที่ขบวนการดังกล่าวตั้งคำถามต่อแนวคิดสตรีนิยมในช่วงที่ผ่านมา และแยกเพศออกมาเป็นเพศทางชีวภาพ (Sex) และเพศทางสังคม (Gender) และยังให้ความสนใจกับความแตกต่าง ความหลากหลาย ความขัดแย้ง และอัตลักษณ์ทางเพศ ทำให้ผู้คนในขบวนการเรียกร้องนี้มีทุกเชื้อชาติ และทุกเพศ

Ashley Crossman (2020) ได้สรุปประเด็นถึงทฤษฎีสตรีนิยมเอาไว้ใน “Feminist Theory in Sociology: An Overview of Key Ideas and Issues” ในยุคปัจจุบันแนวคิดเฟมินิสม์นั้นครอบคลุมความเท่าเทียมในทุกประเด็น เมื่อพิจารณาถึงระบบของอำนาจและการกดขี่ โดยได้ 4 ประเด็น ดังนี้

1) ความแตกต่างทางเพศ (Gender Differences) ศึกษาว่าสังคมนั้นทำให้เพศหญิงและเพศชายมีประสบการณ์และตำแหน่งทางสังคมต่างกันอย่างไร รวมถึงค่านิยมที่แบ่งแยกเพศของงานภายในบ้าน และส่งผลให้ผู้หญิงถูกกีดกันออกจากวงสังคมปิตาธิปไตยจนกลายเป็นคนอื่น

2) ความไม่เท่าเทียมทางเพศ (Gender Inequality) ศึกษาว่าสังคมนั้นไม่เพียงแต่ตำแหน่งและประสบการณ์ทางสังคมของผู้ชายและผู้หญิงจะแตกต่างกัน แต่มันยังไม่เท่าเทียมกันอีกด้วย เพราะเพศหญิงมีความสามารถในการให้เหตุผลไม่ต่างกับเพศชาย แต่ในสังคมปิตาธิปไตยกลับแบ่งแยกแรงงานด้วยเพศ มันปฏิเสธโอกาสที่ผู้หญิงจะได้มีส่วนร่วมในวงสังคมอย่างอิสระและผลักดันให้ผู้หญิงต้องกลับไปยังพื้นที่ส่วนตัวอย่างบ้านในที่สุด

3) การกดขี่ทางเพศ (Gender Oppression) ศึกษาอย่างลึกซึ้งยิ่งกว่าความแตกต่างหรือความไม่เท่าเทียมทางเพศ เพราะในสังคมนั้นผู้หญิงยังถูกกดขี่และทารุณกรรมโดยผู้ชาย ซึ่งแท้จริงแล้วนั้นผู้หญิงมีคุณค่าในตัวเอง แต่สังคมปิตาธิปไตยไม่ยอมรับความจริงในข้อนี้ จึงใช้อำนาจในการกดขี่ผู้หญิงเอาไว้ แต่ถ้าหากผู้หญิงตระหนักได้ว่าตนเองมีคุณค่าและความแข็งแกร่ง แล้วออกมาวิพากษ์วิจารณ์สังคม ก็จะสามารถเอาชนะความไม่เท่าเทียมและการถูกกดขี่เหล่านี้ได้

4) การกดขี่ในเชิงโครงสร้างทางสังคม (Structural Oppression) ความแตกต่าง ความไม่เท่าเทียม และการถูกกดขี่ทางเพศนั้นเป็นผลมาจากระบบทุนนิยม ปิตาธิปไตย และการเหยียดเชื้อชาติ ซึ่งจะเอารัดเอาเปรียบชนชั้นกรรมชีพเอาไว้ทั้งในแง่ของชนชั้นและเพศ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีสังคมนิยมของ Karl Marx และ Freidrich Engels โดยเฉพาะในเชิงเศรษฐกิจ เพราะในระบบทุนนิยมนั้น อัตราค่าจ้างของเพศหญิงและเพศชายนั้นแตกต่าง

กัน แน่นนอนว่าในงานประเภทเดียวกัน ผู้ชายยอมได้ค่าแรงมากกว่าผู้หญิงส่งผลให้ตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 มา เฟมินิสต์จึงขยายขอบเขตทฤษฎีเพื่ออธิบายการกดขี่ทางเพศในระบบทุนนิยมด้วย

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแนวคิดสตรีนิยมในแง่มุมต่างๆ ทั้งประเด็น ความแตกต่างทางเพศ ความไม่เท่าเทียมทางเพศ การกดขี่ทางเพศ และโครงสร้างทางสังคม ดังนี้

Kyungja Jung (2003) ศึกษาเรื่อง “Practicing Feminism in South Korea: The Issue of Sexual Violence and the Women’s Movement” ว่าผู้หญิงในสังคมเกาหลีเริ่มมีบทบาทในช่วงปี 1960 – 1970 เนื่องจากช่วงนั้นเกาหลีได้ถูกปกครองด้วยรัฐบาลเผด็จการภายใต้การนำของประธานาธิบดีพัคจงฮี มีการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางการแสดงออกและการวิพากษ์วิจารณ์สังคม แต่ในขณะเดียวกัน พักจงฮีก็ทำให้เศรษฐกิจภายในประเทศเติบโตไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ตลาดแรงงานต้องการแรงงานราคาถูกเพิ่มมากขึ้น ผู้หญิงจึงก้าวเข้ามามีบทบาทในการทำงานเป็นครั้งแรก แต่หากกล่าวในอีกทางหนึ่ง ผู้หญิงถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเพิ่มรายได้เฉลี่ยรายบุคคลภายในประเทศ จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้หญิงต้องเสียสละตัวเองเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ ส่งผลให้มีแรงงานหญิงจำนวนมากที่ออกมาประท้วงหยุดงานเป็นจำนวนมากถึง 57 กลุ่ม แต่ส่วนมากแล้วกลับเป็นการประท้วงรัฐบาลเผด็จการและแรงงาน มากกว่าที่จะเป็นการประท้วงเพื่อสิทธิสตรี ก่อนที่จะมีกลุ่ม The Christian Academy จะเริ่มโครงการพัฒนาระดับการศึกษาให้กับแรงงานหญิงทั้งในภาคอุตสาหกรรม และเกษตรกรรม ช่วงกลางยุค 70s ทำให้เกิดจิตสำนึกในความเท่าเทียมทางเพศและเกิดเป็นนักกิจกรรมสตรีหัวก้าวหน้าขึ้น มีการนำทฤษฎีที่เกี่ยวกับสิทธิสตรีของฝั่งตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในเกาหลี และเกิดเป็นมหาวิทยาลัยสตรีอีฮวาขึ้นในปี 1977 แต่ถึงอย่างนั้น ขบวนการเรียกร้องของผู้หญิงในเกาหลีได้ก็ยังคงมุ่งเน้นไปที่การเรียกร้องประชาธิปไตยและประเด็นชาตินิยมมากกว่าที่จะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์สังคมปิตาธิปไตยอย่างในฝั่งตะวันตกซึ่งกำลังขบวนการเฟมินิสต์คลื่นลูกที่สองในช่วงเวลาเดียวกัน

จนกระทั่งในปี 1980s ตำรวจได้ทำการข่มขู่และล่วงละเมิดทางเพศกับนักศึกษาหญิงที่ไปประท้วงอยู่หลายครั้ง เช่นที่สถานีตำรวจช็อง-นยั้งและบูซอน ทำให้นักศึกษาหญิงเหล่านั้นตัดสินใจที่จะออกมาบอกเล่าเรื่องราวความรุนแรงทางเพศสู่สาธารณะเป็นครั้งแรกในเกาหลี และในปี 1987 ที่เกิดกระประท้วงครั้งใหญ่ช่วงเดือนมิถุนายน ก็ได้มีการก้าวข้ามไปสู่การจัดตั้งกลุ่มพันธมิตรของขบวนการสตรีนิยมหัวก้าวหน้าต่อสู้กับระบอบเผด็จการอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเพราะการปราบปรามและการปิดกั้นเสรีภาพของรัฐได้กระตุ้นให้ประชาชนยิ่งอยากแสดงออกมากขึ้น กลุ่มสิทธิสตรีจึงออกมาตั้งคำถามเรื่องเพศ

ในช่วงปี 1990s การเคลื่อนไหวของขบวนการเฟมินิสม์ก็ยิ่งขยายตัวออกไปมากขึ้นและทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่ายากมีส่วนร่วม มีการขยายพันธมิตรระหว่างองค์กร เรียกร้องการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง เรียกร้องสิทธิที่เท่าเทียมกับผู้ชายในที่ทำงาน มีการพูดถึงประเด็นความรุนแรงทางเพศ เรียกร้องความเป็นธรรมของ Comfort Women ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง รวมไปถึงการวิพากษ์อำนาจทางการเมืองว่าผู้หญิงนั้นถูกตีกรอบอยู่ภายใต้การแบ่งแยกทางเพศและชนชั้น นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในเกาหลีได้ ยังช่วยส่งเสริมให้

ขบวนการเฟมินิสม์เข้มแข็งขึ้น จนเกิดเป็นสมาคม Korean Women's Association United (KWAU) ขึ้น ซึ่งเป็นองค์กรที่รวมกลุ่มผู้เรียกร้องเพื่อสิทธิความเท่าเทียมทางเพศถึง 23 กลุ่ม KWAU ได้ให้ความสำคัญกับความไม่เท่าเทียมทางเพศมากขึ้น อีกทั้งยังทำให้ข้อเรียกร้องทั้งหลายมีผลในทางกฎหมายอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองการคลอดบุตร ปัญหาการดูแลเด็ก ค่าจ้างที่เท่าเทียมกันของทั้งชายและหญิง และความรุนแรงทางเพศ ซึ่งการออกมาพูดถึงการใช้ความรุนแรงทางเพศนั้นประสบความสำเร็จอย่างมากในการรวบรวมผู้คนให้มาสนใจความเท่าเทียม ทั้งในกลุ่มของผู้หญิงเองและผู้ชายด้วยดังนั้นจะเห็นได้ว่า บริบทของขบวนการสตรีนิยมช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ในเกาหลีนั้นมีพัฒนาการมาจากการเรียกร้องประชาธิปไตย ก่อนที่จะขยายกลายเป็นขบวนการเฟมินิสม์เมื่อมากขึ้นเมื่อระบอบการปกครองเริ่มเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ ประเด็นสำคัญที่ทำให้เฟมินิสม์แบ่งบานในเกาหลีได้ย่อมหนีไม่พ้นการออกมาพูดถึงประเด็นการใช้ความรุนแรงทางเพศ ซึ่งสภาวะการณ์เช่นนี้ก็สามารถเห็นได้ในแถบประเทศโลกที่สามและประเทศอื่น ๆ ในเอเชียด้วยเช่นกัน

ดำรงค์ ฐานดี (2550) ได้เขียนบทความเรื่อง “ผู้หญิงในสังคมเกาหลี” ว่าหลังจากที่เกาหลีได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ในปี 1962 ทำให้เกาหลีพัฒนาไปอย่างรวดเร็วในทุกด้าน ทั้งสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา การเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งส่งผลให้ชีวิตของผู้หญิงและทัศนคติเรื่องความเท่าเทียมทางเพศเองก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งถึงแม้ว่าจะสังคมเกาหลีได้จะเปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรม และเกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นทั้งชายและหญิงแล้วแต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องความไม่เท่าเทียมทางเพศ และยังคงมีการใช้ความรุนแรงกับผู้หญิงอยู่ ไม่ว่าจะเป็นในที่ทำงานหรือที่บ้านก็ตาม จึงมีการออกมาเรียกร้องสิทธิสตรีเพื่อบอกเล่าและแสดงออกถึงความต้องการที่แท้จริงของผู้หญิงในเกาหลีได้ นอกจากนี้ความรุนแรงทางเพศในเกาหลีก็ยังคงมีความรุนแรงอยู่มาก มีทั้งคดีข่มขืน ล่วงละเมิดทางเพศ และทำร้ายร่างกาย ทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน และในสังคมนอกบ้าน โดยเฉพาะในสถานบันเทิงและสถานบริการทางเพศ ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงปี 1980 เกาหลีได้ยังประสบปัญหาผู้หญิงทำแท้งเป็นจำนวนมาก เนื่องจากความต้องการที่จะมีลูกชาย ด้วยจากความคิดชายเป็นใหญ่ ซึ่งถ้าผู้หญิงท้องได้ลูกสาว ผู้หญิงเหล่านั้นก็จะเลือกไปทำแท้งแทนที่จะให้กำเนิดลูกสาว จนกระทั่งในช่วงปี 1990 เป็นต้นมา สังคมเกาหลีเริ่มให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมทางเพศมากขึ้น ผู้หญิงก็ออกมาเรียกร้องสิทธิสตรีมากขึ้นเช่นกัน

ณัฐมน เกตุแก้ว (2561) ศึกษาเรื่อง “ผู้หญิงทำงานในสังคมเกาหลี” ได้เสนอเนื้อหาถึงบทบาทของผู้หญิงในเกาหลีได้ในยุคปัจจุบัน ซึ่งถึงแม้ว่าในปัจจุบันผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในสังคมมากขึ้น ทั้งในแง่ของเศรษฐกิจและการเมือง รวมทั้งสังคมทุนนิยมก็ผลักดันให้ผู้หญิงต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันการแบ่งแยกสถานะทางเพศและหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลพวงมาจากลัทธิขงจื๊อก็ยังคงมีอิทธิพลในสังคมเกาหลีอย่างเลี่ยงไม่ได้ จนเกิดการเลือกปฏิบัติในที่ทำงาน และโอกาสที่จะได้รับการจ้างงานของผู้หญิงก็น้อยกว่าผู้ชายอีกด้วย มากไปกว่านั้น ผู้ชายยังมีต้นทุนทางสังคมมากกว่าผู้หญิง เนื่องจากมีโอกาสได้เกณฑ์ทหาร ทำให้อาจจะมีโอกาสได้สร้างความสัมพันธ์กับทหารคนอื่น ๆ ในค่ายอีกด้วย นอกจากนี้ โอกาสที่จะได้เติบโตในสังคมก็ต่ำกว่าผู้ชาย ซึ่งจากผลการ

สำรวจของนิตยสาร Wall Street Journal Report พบว่าธุรกิจเกาหลีกว่า 1,780 ธุรกิจนั้น มีเพียง 13 ธุรกิจที่ผู้หญิงมีโอกาสเติบโตในหน้าที่การงานจนได้เลื่อนขั้นเป็นผู้บริหาร ในบทบาทของความเป็นแม่ก็เป็นสิ่งที่ผู้หญิงหลีกเลี่ยงไปไม่ได้ ซึ่งจากการที่ผู้หญิงอาจต้องแต่งงานและตั้งท้อง ทำให้ผู้หญิงในสังคมเกาหลียิ่งมีอัตราการจ้างงานที่ต่ำกว่าผู้ชาย

ในปัจจุบันก็มีการรวมตัวกันของผู้หญิงในเกาหลีใต้และก่อตั้งเป็นองค์กรและกลุ่มเรียกร้องสิทธิสตรีและความเท่าเทียมทางเพศต่าง ๆ เช่น Flaming Feminist Action (FFA) ซึ่งเป็นกลุ่มสตรีนิยมของนักศึกษามหาวิทยาลัยซอกังในกรุงโซล และองค์กรแรงงานหญิงในเกาหลี (Korean Women Workers Association – KWWA) ซึ่งได้ทำการจัดโครงการรณรงค์ในวาระต่าง ๆ มากมาย นอกจากนี้ สื่อบันเทิงเกาหลีเองก็มีส่วนช่วยในการลดความเหลื่อมล้ำทางเพศ เช่น รายการ The Return of Superman ของช่อง KBS ซึ่งเป็นรายการที่ให้ผู้ชายมาทำหน้าที่ต่าง ๆ ในบ้านแทนผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นการทำงานบ้านและเลี้ยงลูก ซึ่งถึงแม้ว่าความไม่เท่าเทียมทางเพศในสังคมเกาหลีใต้ยังคงเป็นปัญหาที่รัฐบาลยังคงไม่สามารถกำจัดได้อย่างหมดสิ้น แต่ทุกฝ่ายก็พยายามเป็นอย่างยิ่งเพื่อลดช่องว่างระหว่างเพศลง

Bluesherbet (2019) ศึกษาจากภาพยนตร์ซีรีส์เกาหลี “ซีรีส์ สิ่งปรุงแต่งซุกสังคมบิดเบี้ยว "หญิงเกาหลี" ไร้เสียง ชายเป็นใหญ่กดทับ” ได้วิวัฒนาการการใช้ซีรีส์บอกเล่าเรื่องราวของผู้หญิงนั้นอาจเริ่มต้นจากซีรีส์เรื่อง แดจังกึม (2003) เนื่องจากสมัยก่อนนั้นกลุ่มเป้าหมายของภาพยนตร์ซีรีส์คือแม่บ้าน แต่แดจังกึมเป็นภาพยนตร์ซีรีส์เรื่องแรกๆ ที่ยกระดับให้ผู้หญิงมีงานทำ เพราะนอกจากซีรีส์เรื่องนี้จะเล่าถึงแดจังกึมที่เป็นแม่ครัวในวังสมัยราชวงศ์โชซอนแล้ว เธอยังเป็นแพทย์หญิงอีกด้วย หลังจากนั้นบทบาทของตัวละครหญิงก็เพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นอาชีพรื้อฟื้นคดีการแสดงออกทางความเห็น นอกจากจะมีซีรีส์ที่ผลักดันบทบาทของผู้หญิงแล้ว ยังมีบางเรื่องหยิบยกเอาเรื่องราวในสังคมมาเล่าสะท้อนความจริง เช่นซีรีส์เรื่อง When The Camellia Blooms (2019) ที่เล่าเรื่องราวของแม่ฆ่าลูกติด และมีความรักกับผู้ชายที่อายุน้อยกว่า และถูกกีดกันอย่างมากในสังคม

Bahar Şener (2019) ได้กล่าวถึงสถานการณ์ปัจจุบันของกระแสเฟมินิสม์ของเกาหลีผ่านบทความ “The Rise Of Feminism In South Korea” ในเว็บไซต์ The Perspective ว่าถึงแม้ในปัจจุบันขบวนการสตรีนิยมในเกาหลีใต้จะมีบทบาทเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก แต่สภาพแวดล้อมทางสังคมก็ยังคงสนับสนุนกรอบค่านิยมแบบเดิมอยู่ เช่น ถึงแม้ว่าจะมีการตรากฎหมายว่าด้วยการจ้างงานอย่างเท่าเทียมกัน (Equal Employment Act) ขึ้นในปี 1987 แต่ในปัจจุบัน อัตราการทำงานของผู้หญิงในวัย 30 ปีก็ยังคงลดลงอย่างมากเพราะเมื่อผู้หญิงแต่งงานและคลอดบุตรก็จะทำให้ผู้หญิงเหล่านั้นขาดชั่วโมงการทำงานที่ยาวนาน และจำที่จะต้องดูแลลูก ซึ่งเป็นผลมาจากค่านิยมที่ผู้หญิงต้องเป็นคนดูแลงานภายในบ้าน ส่งผลให้นายจ้างไม่อยากจะลงทุนกับแรงงานเพศหญิงเพราะรู้ว่าเธอเหล่านั้นอาจจะต้องลาออกไปเลี้ยงลูก นอกจากนี้ จากสถิติขององค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) ในปี 2017 พบว่าจากประเทศสมาชิก 41 ประเทศ เกาหลีใต้เป็นประเทศที่มีอัตราความแตกต่างของค่าจ้างระหว่างชายและหญิงสูงที่สุดถึง 36.4% ยิ่งไปกว่านั้น การที่รัฐบาลของประธานาธิบดีมุนแจอิน

มีความพยายามที่จะสนับสนุนความเท่าเทียมทางเพศ ยิ่งทำให้กลุ่มผู้ต่อต้านขบวนการเฟมินิสม์เพิ่มมากขึ้น จากผลสำรวจออนไลน์ของสถาบันเพื่อการพัฒนาผู้หญิงแห่งเกาหลี (KWDI) พบว่าผู้ชายเกาหลีใต้ช่วงอายุ 20 ปีกว่าครึ่งต่อต้านกระแสเฟมินิสม์ ซึ่งผลสำรวจความนิยมของประธานาธิบดีมุนแจอินในกลุ่มผู้ชายช่วงวัยเดียวกันนี้ก็ลดลงด้วยเช่นกัน

สำหรับประเทศไทยนั้น งานของสุนี ไชยรส (2546;2554) ได้จุดประกายการศึกษาแนวคิดและประเด็นเกี่ยวกับเฟมินิสต์ในมิติต่างๆ อย่างกว้างขวาง อาทิการศึกษาเรื่อง “การหลอมรวมอุดมการณ์ เฟมินิสต์ ประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน: ศึกษาผ่านประสบการณ์ สุนี ไชยรส” ในปี 2546 ตามด้วยการศึกษาเชิงปฏิบัติการจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติเรื่อง “เฟมินิสต์ ประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน : การต่อสู้บนเส้นทางแห่งความเสมอภาค” ในปี 2554 ได้สะท้อนก่อตัวอย่างซ้ำๆ ต่อแนวคิดดังกล่าวในสังคมไทย จากการเคลื่อนไหวของ ‘เฟมินิสต์ 14 ตุลา’ มีกระบวนการหลอมรวมอุดมการณ์เฟมินิสต์ อุดมการณ์ประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ผลักดันการหลอมรวมอุดมการณ์ทั้งสาม และอุดมการณ์การหลอมรวมนี้ส่งผลต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ยุทธวิธี ในการเคลื่อนไหวต่อสู้ของ เฟมินิสต์ 14 ตุลา ที่ผ่านมา และต่อทิศทางการเคลื่อนไหวในอนาคตอย่างไร นอกจากนั้นอาจเริ่มต้นการต่อสู้แบบกระจายตามจุดเน้นหนักของแต่ละคน แต่ละองค์กร แต่เมื่อผ่านกระบวนการหลอมรวมท่ามกลางการต่อสู้ ก็ก่อรูปเป็นอุดมการณ์เฟมินิสต์ที่ลึกซึ้งและชัดเจนขึ้น เป็นอุดมการณ์ที่เชื่อมโยงกับประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน ที่คำนึงถึงมิติหญิงชายในทุกการเคลื่อนไหว และที่สำคัญคือมุ่งหวังการยุติระบบคิดและวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ นอกจากปัจจัยผลักดันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแต่ละบุคคล ยังมีปัจจัยทั้งบวกและลบภายในสังคมไทย ปัจจัยจากกระแสทางสากล แต่ปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะหลอมรวมอุดมการณ์ทั้งสามให้เกิดจิตสำนึกและมั่นคง คือการเรียนรู้และพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ท่ามกลางการเคลื่อนไหวต่อสู้เท่านั้น

ทั้งนี้ อุดมการณ์เฟมินิสต์ที่หลอมรวมกับประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน จะเป็นอุดมการณ์ที่ดึงดูดเพื่อทุกคนโดยมีเป้าหมายเพื่อยุติระบบคิดและวัฒนธรรมระบอบชายเป็นใหญ่ อันจะนำไปสู่ความเสมอภาคหญิงชายในทุกมิติ ยุติการเอารัดเอาเปรียบ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกคนทั้งหญิงชาย โดยเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติใดๆ และมีความเท่าเทียมกันในโอกาสตามศักยภาพของแต่ละคนอย่างแท้จริง แต่ทุกคนจะตระหนักและมีจิตสำนึกได้ต้องผ่านการลงมือเปลี่ยนแปลง ทั้งตัวเอง ครอบครัว และสังคม ทั้งนี้ทิศทางในเชิงยุทธวิธีคือ เมื่อยอมรับว่าไม่อาจมีความคิดและจิตสำนึกที่เกิดขึ้นได้เองอย่างสำเร็จรูป จึงต้องสามัคคีหญิงชายให้กว้างขวางที่สุด เพื่อให้เกิดการพัฒนาสู่กระบวนการหลอมรวมอุดมการณ์ทั้งสามร่วมกันท่ามกลางการต่อสู้ โดยยึดหลัก ‘แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง’ ทำงานแบบเครือข่ายทุกมิติ ในขณะเดียวกันก็ต้องยึดหลัก ‘ทั้งสามัคคี ทั้งต่อสู้’ โดยที่ขบวนการเฟมินิสต์เองจำเป็นต้องเข้าร่วมหรือสนับสนุนการต่อสู้กับกลุ่มประชาธิปไตย ขบวนการประชาสังคม และการต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนอย่างจริงจัง ในขณะเดียวกัน ก็ต้องพยายามสร้างความตระหนักต่อกลุ่มที่ต่อสู้ประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนด้วยว่า การต่อสู้เพื่อสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง ความเสมอ

ภาคในโอกาส และการมีส่วนร่วมของหญิงชายที่เหมาะสมในการตัดสินใจทุกระดับ ไม่ใช่ประเด็นเฉพาะของผู้หญิงเท่านั้น แต่เป็นภารกิจที่จำเป็นร่วมกันของนักประชาธิปไตย และนักสิทธิมนุษยชนอย่างสำคัญด้วย

กรณีการศึกษาของเมธินี พงษ์เวช (2549 หน้า 3 และ บทที่ 3) ยิ่งนำเสนอในแง่ที่ว่า ความเสมอภาคหญิงชายในมิติการจัดสรรงบประมาณของรัฐ (Gender Responsive Budgeting : GRB) ได้ชี้ว่า ความเสมอภาคหญิงชายเป็นประเด็นที่แทบทุกประเทศทั่วโลกให้ความสำคัญ ดังที่มีการระบุไว้ในข้อตกลงระหว่างประเทศ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี แต่อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าของประเทศต่าง ๆ ในการส่งเสริมความเสมอภาคยังเป็นไปอย่างเชื่องช้า ขบวนการผู้หญิงในหลายประเทศวิเคราะห์สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้แผนงานต่าง ๆ ไม่คืบหน้า คือ การจัดการงบประมาณที่ไม่ให้ความสำคัญต่อผลกระทบด้านมิติหญิงชาย ดังนั้นจึงได้ริเริ่มโครงการต่าง ๆ เพื่อเข้าไปมีส่วนส่งเสริมให้กระบวนการงบประมาณตระหนักถึงมิติหญิงชายมากขึ้น ความพยายามดังกล่าวประสบผลสำเร็จแตกต่างกันไปตามวิธีการที่ใช้และเงื่อนไขของแต่ละพื้นที่ แต่ก็ได้ข้อสรุปร่วมกันว่ามิติหญิงชายกับงบประมาณเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเสริมสร้างความเสมอภาคหญิงชายและธรรมาภิบาล รวมทั้งยังเกี่ยวข้องกับอำนาจการเมือง โดยอำนาจที่แตกต่างกันย่อมมีผลต่อการกระจายการจัดสรรทรัพยากรสาธารณะ กล่าวคือ กลุ่มที่มีอำนาจน้อยกว่าย่อมมีแนวโน้มที่จะไม่มีปากมีเสียงในกระบวนการจัดสรรและบริหารงบประมาณของรัฐ ดังนั้น GRB คือ การจัดทำงบประมาณที่บูรณาการมิติหญิงชาย และติดตามดูว่างบประมาณนั้นสนองต่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชายและเงื่อนไขสิทธิของผู้หญิงมากน้อยเพียงไร และ GRB ยังเป็นเครื่องมือของการตรวจสอบไม่เพียงแต่งบประมาณสำหรับใช้จ่ายและรายรับเท่านั้น แต่เชื่อมโยงกับระบบงบประมาณ กระบวนการงบประมาณ รวมทั้งบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องกระบวนการทั้งหมดด้วย เพราะฉะนั้นการที่จะต้องสร้างกลไก แนวทางการจัดเก็บข้อมูลและตัวชี้วัด เพื่อที่จะให้สามารถติดตามความก้าวหน้าและผลกระทบของงบประมาณว่าส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างชายหญิงหรือไม่จึงเป็นเรื่องสำคัญ

การศึกษาของฉลาดชาย รมิตานนท์ (2555) ได้มองว่า สตรีนิยมในทั้งด้านที่เป็นทฤษฎีและในด้านที่เป็นปฏิบัติการและการกระทำทางการเมืองมีลักษณะเคลื่อนตัว (Moving) ผสม (Mixed) และเป็นพหุพจน์ (Plural) สตรีนิยมจึงเต็มไปด้วยการผสมผสาน หลากหลายและซับซ้อน ผันแปรไปตามเงื่อนไขของเวลาและบริบทที่เปลี่ยนไป ในการที่จะต่อสู้กับการจัดการทางสังคมที่ทำให้คนในสังคมสัมพันธ์กันอย่างไม่เป็นธรรมตามเพศสภาพ ด้วยอุดมการณ์นิยมความเป็นชาย (Patriarchy) หรือ อคติทางเพศ (Sexism) ที่ฝังอยู่ในสังคม การศึกษานี้จึงใช้วิธีค้นหาข้อมูลแบบอุปนัย (Inductive approach) พยายามทำให้เห็นขอบฟ้าของงานและยุทธศาสตร์ที่หลากหลายของการต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมที่ฝังในโครงสร้างสังคมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมการเมืองของตัวแสดงต่างๆ เพื่อตอบสนองประเด็นทางเพศสภาพ

ที่ปรากฏขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อมบนเงื่อนไขทางสังคมการเมืองของไทย

หรือการศึกษาของปราณี วงษ์เทศ (2559) ได้ชี้ว่า ค่านิยมดั้งเดิมถือว่าการมีเมียมากเป็นสิ่งแสดงความมั่งคั่งและอำนาจวาสนาของชนชั้นสูง ผู้หญิงผู้ดีลูกขุนนางจะได้รับคำสอนจากวรรณกรรมเกี่ยวกับภาพลักษณ์ผู้หญิง เช่น กฤษณาสมนน้อย สวัสดิรักษา จนถึงสุภาวดีสอนหญิงของสุนทรภู่ ให้รู้จักปรนนิบัติสามีและบำรุงตนให้มีคุณสมบัติเป็นนางสนมด้วยเหตุนี้มถาวรลูกเอาหน้า

ตามด้วย Nitaya Onozawa (1999) ที่ได้วิเคราะห์ว่า กระบวนการสร้างความมียารยะ ในด้านหนึ่ง ก็ได้สร้างภาพลักษณ์และแบบแผนปฏิบัติตามเพศที่กำหนดบทบาทของผู้หญิงไว้ในบ้านหรือพื้นที่ส่วนตัว ในขณะที่พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางการเมืองเป็นของเพศชายซึ่งประเด็นนี้จะกล่าวถึงต่อไป แต่อีกด้านหนึ่งก็ทำให้ข้อถกเถียงเรื่องผู้หญิงไม่ใช่สมบัติของผู้ชาย หากเป็นมนุษย์เท่ากัน เริ่มก่อตัวขึ้นในสังคมไทย เมื่ออำแดงเหมือน หญิงสามัญชนได้ร้องทุกข์ต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ส่งผลให้มีการประกาศห้ามบังคับซื้อขายบุตรหญิงและภรรยาการเปลี่ยนกฎหมายให้ผู้หญิงที่บรรลุนิติภาวะได้รับสิทธิในเนื้อตัวร่างกายและการกำหนดอนาคตของตนเองโดยสามารถเลือกคู่ครองด้วยตนเองได้ ฎีกาของอำแดงเหมือน ที่ทูลถวายต่อรัชกาลที่ 4 นับเป็นกรณีที่อ้างถึงกันมาก ที่ผู้หญิงลุกขึ้นมาสู้เพื่อสิทธิของตน แต่ก็มีข้อสังเกตว่าในสมัยนั้น หลังจากที่มีประกาศฯ แล้ว จะมีหญิงชาวบ้านจำนวนเท่าใดที่รับรู้และสามารถอ่านกฎหมายนี้และนำมาใช้เพื่อปกป้องสิทธิของตน นอกจากนี้ รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เปิดโอกาสให้นางในของท่านมีโอกาสเลือกที่จะออกไปใช้ชีวิตอิสระนอกวังได้ โดยอาจเลือกกลับไปอยู่กับครอบครัวเดิมหรือมีคู่ครองใหม่ก็ย่อมทำได้ แต่ก็พบว่าโดยมากแล้วนางในก็ยังคงมีความลังเลไม่กล้าที่จะใช้สิทธิที่ได้รับ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความมียารยะ ถูกกำกับด้วยการปฏิรูปประเทศหลายด้านในสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยจำเป็นต้องพัฒนาคนให้มีความรู้และเตรียมพร้อมเข้าสู่ระบบการบริหารประเทศสมัยใหม่ การปฏิรูปการศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้หญิงกลุ่มอื่นนอกจากกลุ่มชนชั้นนำได้รับสิทธิทางการศึกษาเป็นครั้งแรก แม้หลักสูตรในเวลานั้นมุ่งเน้นไปที่การเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแม่และเมียที่ดี

ในทางสังคม “ภาพความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่” ถูกขบขันในรัชกาลที่ 6 ผู้หญิงในทัศนะของท่านต้อง “เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติของสตรีไทยตามคติโบราณ คือ มีกิริยามารยาทเรียบร้อย ระมัดระวังรักษาชื่อเสียงเกียรติยศของตน ดูแลกิจการบ้านเรือนไม่ให้เกิดพร่องแก่การครัว รู้จักแต่งกายแต่พองามไม่มากเกินไป แต่ในขณะเดียวกันสตรีต้องมีการศึกษาดี รู้หนังสือพอสมควร พัฒนาตนเอง ขวนขวายหาความรู้รอบตัวให้เป็นคนทันโลกทันเหตุการณ์ ฝึกตนให้รู้จักมีสติปัญญาไหวพริบดี พัฒนาบุคลิกภาพตนเองให้่องไว เป็นตัวของตัวเอง รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่” (กรรณิรมย์ สุวรรณานนท์, 2524 ; เติชิต ฉวยพ่วง, 2553) รัชกาลที่ 6 ทรงโปรดเกล้าให้มีการพัฒนาแบบเสื้อสตรีที่ผสมผสานระหว่างไทยและตะวันตกโดยเริ่มจากสตรีในราชสำนัก ส่งเสริมให้ข้าราชการบริพารได้นำคู่สมรสของตนออกงานสังสรรค์ซึ่งท่านเปิดเป็นพื้นที่สำหรับให้ข้าราชการบริพารได้เรียนรู้มารยาทในการออกงาน

สังคม ในยุคนี้อย่างมีพระราชกำหนดให้ข้าราชการบริพารเริ่มใช้นามสกุลเพื่อความมีอารยะ นับเป็นการเริ่มต้นให้ การสืบเชื้อสายทางฝ่ายชายได้รับการรับรองในระบบกฎหมายอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 2456

รวมทั้งประเด็นเกี่ยวกับการสร้างภาพลักษณ์หญิงไทยเพื่อรับใช้อุดมการณ์ชาตินิยม เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเป็นรัฐชาติให้มีความเป็นปึกแผ่นเข้มข้นขึ้นอีกครั้ง หลังสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลทหารของจอมพล ป. พิบูลสงครามโดยมีท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ภริยาเป็นแกนนำในการสร้างภาพลักษณ์สตรี ความเป็น “ดอกไม้ของชาติ” ที่มีความสวย สุภาพเรียบร้อยและการแต่งกายประณีต รัฐสร้างภาพลักษณ์ “ผู้หญิงไทยที่ดี” ผู้ธำรงรักษาคุณค่าความดีงามของครอบครัวและประเทศชาติ ในฐานะแม่และเมียที่ดี ภาพลักษณ์เหล่านี้ถูกขับเคลื่อนด้วยอุดมการณ์ชาตินิยม ผ่านเพลงและหนังสือที่แต่งขึ้นโดยท่านผู้หญิงละเอียด (Paweena Subhimaros, 2006) ซึ่งส่งผลให้เกิดความชอบธรรมในการที่สังคมจะควบคุมพฤติกรรมทางเพศและภาพลักษณ์ภายนอกของผู้หญิง นอกจากนั้นหากพิจารณาความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศในทางเศรษฐกิจ พบว่า ผู้หญิงที่มีฐานะมีการสะสม

ความมั่งคั่งและสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจผ่านการค้าขายและที่ดินด้วยรูปแบบการค้าการลงทุนแบบไม่เป็นทางการซึ่งรุ่งเรืองมากในช่วงหลังจากที่สยามเริ่มทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (Onozawa, 1999) ความเติบโตทางเศรษฐกิจในยุคที่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมาได้เปิดประตูให้ผู้หญิงก้าวสู่ตลาดแรงงานและมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะในทางเศรษฐกิจมากขึ้น รวมทั้งได้รับการส่งเสริมให้มีตำแหน่งหน้าที่ในงานราชการและสถาบันการเมือง

สำหรับหญิงชนบทที่มีส่วนร่วมในการควบคุมพื้นที่การผลิตในภาคการเกษตร ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญเช่นเดียวกับผู้ชายในฐานะผู้ผลิต ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศและการแบ่งงานตามเพศสภาพจึงมีความยืดหยุ่น ปราณี วงษ์เทศ (2559) กล่าวว่า สังคมไทยให้ความสำคัญกับเครือญาติทั้งสองฝ่ายในอดีตนิยมสืบเชื้อสายจากฝั่งหญิงเห็นได้จากประเพณีที่ผู้ชายย้ายเข้าไปอยู่ในครอบครัวฝ่ายหญิงหลังแต่งงาน ซึ่ง ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ และนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2558) เห็นว่า แม้จะมีคติ สามียู่ในฐานะหัวหน้าครอบครัวผู้หญิงก็ไม่ได้มีสถานภาพเป็นผู้พึ่งพิงให้ผู้ชายหาเลี้ยงเพราะต่างร่วมกันผลิต และครอบครัวส่วนใหญ่มักเป็นบุตรสาวที่มีโอกาสได้รับมรดกไม่ต่างจากบุตรชาย (Elin Bjarnegard, 2009)

สถานภาพของผู้หญิงชนบทนั้นก็กลับแปรลง เมื่อมีการย้ายถิ่นจากภาคการเกษตรเข้ามาทำงานในเมืองเพิ่มขึ้น ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศมีความเหลื่อมล้ำมากขึ้นเมื่อเข้าสู่ยุคการพัฒนาอุตสาหกรรม และพัฒนาสู่ความเป็นเมืองตามกระแสทุนเสรีนิยม (ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ และนิธิ เอียวศรีวงศ์, 2558) ซึ่งทำให้ภาคการผลิตได้เคลื่อนย้ายออกจากครัวเรือนไปสู่พื้นที่ตลาด ได้ลดอำนาจต่อรองและบทบาทของผู้หญิงในฐานะผู้ร่วมผลิตลง ภาคครัวเรือนกลายเป็นพื้นที่ส่วนตัว บทบาทผู้หญิงถูกผูกโยงไว้กับพื้นที่ครัวเรือนในฐานะผู้หนุนเสริมภาคการผลิต ที่ไม่ถูกให้ความสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นับจากแผนฉบับที่ 1 ในปี 2504 เป็นต้นมาจนกระทั่งมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ในปี 2566 จึงมีการค่านึงว่าสิทธิสตรีเป็นเรื่องสิทธิมนุษยชนที่เชื่อมโยงกับประเด็นต่างๆ อย่างกว้างขวางและครอบคลุมทุกประเด็น (โปรดดูภาคผนวก 3)

สุดท้ายการสังเคราะห์ของดวงหทัย บุรณเจริณกิจ (2560) จากการทบทวนแนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย: วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงและยุทธศาสตร์ พบว่า แนวคิดสตรีนิยมจะนำมาสร้างความเป็นการเมืองหรือพัฒนาสู่การเป็นวาระทางการเมืองในอนาคตเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของสังคมไทย การศึกษานี้ขอเสนอประเด็นเพื่อการขับเคลื่อนสี่ด้านด้วยกัน คือ การรื้อถอนมายาคติทางเพศ ความเข้าใจความซับซ้อนของปัญหาการดูแลผ่านมุมมองสตรีนิยมการสร้างนโยบายที่มีมิติความหลากหลายทางเพศเป็นหน่วยการวิเคราะห์ และสุดท้าย การสร้างความชอบธรรมให้กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิงนอกระบบการเมืองแบบทางการ

การรื้อถอนมายาคติทางเพศ มายาคติทางเพศยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการแก้ปัญหาความรุนแรงและการถูกเลือกปฏิบัติและการพัฒนาหลักคุ้มครองสิทธิผู้หญิงและเพศหลากหลาย ที่ผ่านมามีการศึกษาและงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและความเสมอภาคระหว่างเพศชี้ให้เห็นว่า การสร้างความเชื่อมั่นในการบังคับใช้กฎหมายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเป็นธรรมทางเพศอย่างแท้จริง แต่ก็ยังพบว่าเจ้าหน้าที่ยังไม่อาจบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะยังมีทัศนคติด้านลบเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเพศ (อังคณา ช่วยคำชู, 2555) ผวนกับค่านิยมทางสังคมที่ครอบงำผู้หญิงให้อยู่ใต้อำนาจ ทำให้ผู้หญิงไม่ต่อสู้รักษาสิทธิของตนเองแม้จะมีกฎหมายเปิดช่องให้แล้วก็ตาม ด้วยมายาคติทางเพศที่ยังแข็งแกร่ง การบังคับใช้กฎหมายจึงยังเป็นเรื่องท้าทายสำหรับคนทำงานด้านการยุติความรุนแรงและการจัดการเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งเพศ

ข้อเสนอหนึ่งเพื่อการรื้อถอนมายาคติ คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจกับสังคมเพื่อลดอคติและการเหยียดเพศ ซึ่งกลุ่มองค์กรผู้หญิงทำอย่างต่อเนื่องในยุคก่อนที่สื่อสังคมจะได้รับความนิยม องค์กรผู้หญิงสามารถสร้างช่องทางในการสื่อสารกับสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะมีความใกล้ชิดกับนักข่าวหนังสือพิมพ์วิทยุ โทรทัศน์ ที่ให้ความสนใจและการสนับสนุนการรณรงค์และสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องความเป็นธรรมทางเพศ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ให้กับสาธารณะและสร้างแรงกดดันให้กับผู้กำหนดนโยบายและออกกฎหมาย ความสำเร็จในการสร้างสำนักสาธารณะในเรื่องสิทธิผู้หญิง อาจดูได้จากความสำเร็จเชิงประจักษ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจากปรากฏการณ์การปกป้องสิทธิมนุษยชนผู้หญิงที่เกิดขึ้น ตัวแสดงในการปกป้องสิทธิทางเพศนั้นขยับมาสู่ตัวแสดงที่นอกเหนือจากรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือสถาบันการศึกษา ไปสู่กลุ่มประชาชนและสามัญชนที่แสดงจุดยืนปฏิเสธและประณามการล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชนผู้หญิง ว่าเป็นสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้ในสังคมนี้แล้วส่งผลให้เกิดกระแสกระเพื่อมผ่านสื่อสังคมและสื่อกระแสหลัก ทำให้ผู้กระทำได้รับการตักเตือนและต้องเปลี่ยนพฤติกรรมในที่สุด เช่น กรณีโปสเตอร์รณรงค์วงไม่ขับในช่วงเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ. 2559 ของกลุ่มงานจราจร สถานีตำรวจภูธรจังหวัดเชียงใหม่ที่เป็นรูปนายตำรวจเอามือลูบศีรษะผู้หญิงที่นั่งต่ำกว่าและอีกตัวอย่างหนึ่ง คือ การตั้งกลุ่มสื่อสังคมเพื่อวิพากษ์และต่อต้านการทำให้การข่มขืนเป็นเรื่องโรแมนติกในละครโทรทัศน์การสื่อสาร

กับสังคมยังเป็นงานสำคัญในงานสร้างความเป็นธรรมทางเพศ แต่ก็พบว่าในปัจจุบัน เมื่อสื่อสังคมแพร่หลายองค์กรผู้หญิงหลายองค์กรประสบกับปัญหาสื่อสารสาธารณะ ยังขาดการสื่อสารกับสังคมและยังไม่ได้ใช้สื่อสังคมเพื่อประโยชน์ในงานรณรงค์มากนักส่วนหนึ่งที่กระแสสตรีนิยมในปัจจุบันเหมือนมีช่องว่างกับสาธารณะชนเพราะไม่สามารถปรับตัวเรื่องการสื่อสารมาสู่การสร้างเนื้อหาเพื่อสื่อผ่านสื่อสังคมได้เหตุผลหนึ่งก็เพราะว่า ขาดนักสื่อสารผ่านสื่อสังคมที่มีความเข้าใจสตรีนิยม 28 องค์กรที่ประสบความสำเร็จในการสื่อสารสาธารณะในปัจจุบันจะต้องสามารถผลิตเนื้อหาเพื่อสื่อสารสังคมได้เอง เพราะไม่อาจพึ่งพิงนักสื่อสารมวลชนของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อประเภทอื่นอย่างในอดีตที่ความนิยมกำลังลดลงเรื่อยๆ ในประเทศไทยองค์กรที่ทำงานด้านความหลากหลายทางเพศ นับว่าประสบความสำเร็จในการรณรงค์เพื่อสิทธิของเพศทางเลือกและการสร้างความยอมรับในทางอัตลักษณ์ให้กับสังคมได้ดีกว่าองค์กรที่ทำงานส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศในมิติอื่นๆ เพราะมีศักยภาพในการผลิตเนื้อหาและประเด็นในการสื่อสารในช่องทางที่สร้างได้เอง การขับเคลื่อนการสื่อสารกับสังคมอย่างต่อเนื่องและอย่างมียุทธศาสตร์จะช่วยกัดเซาะมายาคติทางเพศ นอกจากจะต้องทำงานกับสาธารณะชนแล้ว อีกด้านที่สำคัญคือ การทำงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเรื่องการคุ้มครองและปกป้องสิทธิของผู้หญิงและเพศหลากหลายในสถาบันทางสังคมการเมืองของประเทศให้สามารถตั้งคำถามกับความเข้าใจเรื่องเพศและมายาคติที่ยังคงเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของงานขจัดความไม่เป็นธรรมทางเพศ เพื่อที่จะนำไปสู่การทบทวนและปรับปรุงงานที่ตนทำเพื่อลดอุปสรรคอันมีที่มาจากอคติทางเพศในการส่งเสริมความเป็นธรรมทางสังคม

ความเข้าใจความซับซ้อนไขว้ของห่วงโซ่การดูแลผ่านมุมมองสตรีนิยม ในขณะที่ผู้หญิงที่มีการศึกษาเข้าสู่การทำงานในภาคเศรษฐกิจและมีโอกาสเข้าสู่ตำแหน่งระดับตัดสินใจการพึ่งตัวเองได้ทางเศรษฐกิจช่วยให้ผู้หญิงจำนวนไม่น้อยมีอำนาจการต่อรองในครอบครัวเพิ่มมากขึ้นสิ่งนี้บดบังการตั้งข้อถกเถียง ความสัมพันธ์ระหว่างเพศภายใต้อิทธิพลทุนนิยมและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ด้วยการให้คุณค่างานในบ้านที่ไม่มีค่าจ้างและงานนอกบ้านที่มีค่าจ้างต่างกัน ภาพความก้าวหน้าของผู้หญิงกลุ่มที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจได้บดบังประเด็นการสร้างสังคมที่เป็นธรรมในมิติที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศ

ระบบทุนเสรีนิยมที่มาพร้อมระเบียบโลกและเทคโนโลยีใหม่ๆ ได้ดึงผู้หญิงออกจากครัวเรือนมาสู่ตลาดมากขึ้นผู้หญิงกลายเป็นแรงงานราคาถูก เกิดช่องว่างรายได้ที่มีเหตุมาจากเพศ (Gender pay gap) โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงานหญิงในภาคอุตสาหกรรม งานบางประเภท เช่น งานสิ่งทอ การประกอบชิ้นส่วนอุปกรณ์การบรรจุสินค้าเน้นรับแต่แรงงานหญิงและทำให้เป็นงานของหญิง (Feminized labor/work) ด้วยการจ้างงานในราคาถูกเพราะเป็นงานที่จัดประเภทว่าไร้ทักษะฝีมือแรงงาน อาศัยความละเอียดอ่อนและความใส่ใจอันเป็นธรรมชาติที่ติดตัวมาของผู้หญิงอยู่เดิมแล้ว (Romanow, 2012)

ดังนั้น ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ (2560) จึงสรุปว่า สังคมไทยมีการถกเถียงเรื่องสิทธิสตรีกันก่อนมีขบวนการสตรีนิยมแบบจัดตั้ง และเมื่อรับกระแสสตรีนิยมเข้ามาทั้งในฐานะที่เป็นแนวความคิด (ideologies) และในฐานะขบวนการขับเคลื่อนทางสังคม (movements) ก็ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหลายแนวทาง แต่กระนั้น

คำว่า “สตรีนิยม” หรือ “เฟมินิสต์” ก็เป็นคำที่ไม่ได้นิยมใช้กันจากคนทั่วไป รวมทั้งคนที่ทำงานเพื่อความเสมอภาคระหว่างเพศ นอกจากนี้ การรวมตัวเป็นกลุ่มสตรีนักรณรงค์ทางสังคมที่ใช้ฐานคิดสตรีนิยมเพื่อการขับเคลื่อนงาน สร้างความเป็นธรรมทางสังคมก็ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะองค์กรสตรีที่มีวาระเพื่อส่งเสริมสิทธิสตรีและความเสมอภาคระหว่างเพศเท่านั้นหากขยายตัวไปสู่ประเด็นทางสังคมและการเมืองมากขึ้น

ความท้าทายของงานสร้างความเป็นธรรมทางเพศในอนาคต คือ การขยายเส้นขอบฟ้าของการทำงาน ที่ต้องทำควบคู่กันไประหว่าง ด้านหนึ่ง คือ การสร้างความเข้าใจและยอมรับถึงสิทธิมนุษยชนของสตรี ด้วยการรื้อถอนมายาคติอันเกิดจากการประกอบสร้างเพศสภาพของสังคม กับอีกด้าน คือ การสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและอำนาจ ด้วยการปลดแอกผู้หญิงออกจากความสัมพันธ์ทางอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เบียดขับผู้หญิงจากการเข้าถึงอำนาจตัดสินใจที่จะกำหนดชะตากรรมของตนเอง (โปรดดูภาคผนวก 3)

คำถามที่ยังต้องการพลังความคิดในการร่วมกันหาทางออกในอนาคต คือ ในขณะที่ขบวนการสตรีนิยมได้สั่งสมทั้งในด้านความสำเร็จและบทเรียน มาตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประกอบกับช่องทางทางกฎหมายที่มีความตื่นตัวเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชนของประชาชน จะนำพาความเข้มข้นของผู้หญิงในการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ต่อสู้เพื่อปกป้อง วิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม สันติภาพ และการพัฒนาที่ยั่งยืน มาใช้เพื่อหนุนเสริมเกิดเป็นพลังใหม่ ด้วยการนำแนวคิดสตรีนิยมมาอธิบายประเด็นปัญหาที่ผู้หญิงเผชิญ ทั้งในระดับปัจเจกและระดับกลุ่มยกระดับขึ้นมาเป็นวาระทางการเมือง เพื่อสร้างจุดคานงัดของการเปลี่ยนแปลงที่มีนัยทางการเมืองได้อย่างไร ทำอย่างไรจึงจะสามารถพัฒนาไปสู่การวางยุทธศาสตร์ เพื่อผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองที่ถูกครอบงำด้วยระบบและมาตรฐานที่ถูกสร้างขึ้นจากค่านิยมความเป็นชาย ให้มีแนวนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่มีความสมดุลทางอำนาจมากขึ้น เพื่อรับมือกับความท้าทายที่ผู้หญิงกลุ่มต่างๆ กำลังเผชิญอยู่เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมต่อไป

สรุปจากการทบทวนจากการทบทวนในเชิงประวัติศาสตร์จากช่วงระยะเปลี่ยนผ่านสู่สมัยใหม่ พบว่า การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิบัติตามเพศสภาพในสังคมไทยได้รับผลกระทบในยุคแรก จากปัจจัยทางการเมืองในกระแสโลกและภายในประเทศ ซึ่งมีรัฐเป็นตัวแสดงหลักในการขับเคลื่อนบทบาทระหว่างสองเพศ หญิงและชาย อิทธิพลของวาทกรรมการสร้างควมมีอารยะ การสร้างชาติและการพัฒนา กำหนดแบบแผนการปฏิบัติตามเพศสภาพไปในทิศทางที่มีความเป็นทางการ ก่อเป็นความเข้าใจร่วมกันของสังคมจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเพศในสังคม ที่แม้จะทำให้ผู้หญิงได้เข้าสู่พื้นที่สาธารณะมากขึ้นเป็นลำดับ แต่ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างเพศ ก็แฝงนัยที่ให้คุณค่าและโอกาสในการนำทางเศรษฐกิจและการเมืองกับความเป็นชายเหนือความเป็นหญิง

2.3 เศรษฐศาสตร์ความเป็นมารดา (Mothernomics)

เศรษฐศาสตร์ของความเป็นแม่ เป็นสาขาหนึ่งที่มีการศึกษาในต่างประเทศสามารถนำประยุกต์ใช้ใน ประเทศไทยได้เป็นอย่างดี เนื่องจากประเทศไทยในปี 2565 มีโครงสร้างของประชากรที่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีสัดส่วนร้อยละ 51:49 ของประชากรทั้งหมด และมีเพศหญิงเป็นวัยแรงงานคิดเป็นร้อยละ 51.7 ของประชากรวัยทำงานทั้งหมด แนวคิดเศรษฐศาสตร์ของความเป็นแม่ถูกอธิบายโดย Crittenden (2002) Miller (2011) และ พิริยะ ผลพิรุฬห์ (Pholpirul, 2022) มีคำถามสำคัญ 3 ประการ คือ 1) เป็นแม่นั้นได้อย่างไร 2) ทำไมผู้หญิงหลายคนจึงไม่อยากมีลูก และ 3) การเป็นแม่สร้างผลดีให้กับเศรษฐกิจอย่างไร

กรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์ของความเป็นแม่ (Mothernomics) ซึ่งมีสาระสำคัญว่าการเลี้ยงลูกนั้นเป็น “ต้นทุน” อย่างมหาศาลกับผู้เป็นแม่ ต้นทุนนั้นประกอบด้วย 3 ส่วนคือ 1) ต้นทุนทางการเงิน (Monetary Cost) ต่างๆ จากการเลี้ยงดูไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่นๆ 2) ต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) จากการมีลูก ซึ่งต้นทุนนี้เกิดขึ้นจากการที่แม่ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเลี้ยงลูก ทำให้มีเวลาในการทำงานน้อยลง หรืออาจใช้ได้ในกรณีที่แม่บางคนต้องลาออกจากการทำงานประจำมาทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน และ 3) ต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน (Non-Monetary Cost) ต่างๆ เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรจะต้องใช้พลังกายและพลังใจอย่างสูงรวมไปถึงความอดทนต่างๆ ทั้งหมดนั้นเรียกได้ว่าเป็นต้นทุนจากการมีลูกแทบทั้งสิ้น เมื่อนำเอาแนวคิดดังกล่าวประสานกับสถานการณ์การจ้างงานของแรงงานหญิงและความมั่นคงทางรายได้ในประเทศไทยแล้ว สามารถนำไปสู่คำถามสำคัญที่ว่า สังคมของเราจะลดภาระของความเป็นแม่อันแสนหนักอึ้งได้อย่างไร เราจะให้ทางเลือกที่ดีขึ้นและมากขึ้นให้แก่แม่ที่ต้องการทำงานและเลี้ยงลูกควบคู่กันไปได้ได้อย่างไร เราจะพัฒนาเด็กปฐมวัยที่มีคุณภาพและยั่งยืนได้อย่างไร และเราจะบริหารเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ในการพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนได้อย่างไร

2.3.1 เป็นแม่นั้นได้อย่างไร

ในบริบทประเทศไทยอาจจะสะท้อนจากการศึกษาของ มนสิการ กาญจนะจิตรา และคณะ (2559) ว่าทำไมถึงมีผู้หญิงจำนวนมากไม่อยากจะมีลูกและจะเลี้ยงดูให้เติบโตมีคุณภาพได้อย่างไร ซึ่งการศึกษาระบุว่าสาเหตุหลักที่คน Generation Y (Gen Y) (ผู้ที่เกิดระหว่างปี ค.ศ. 1980 ถึง 1994) ตัดสินใจมีลูกช้าและลดน้อยลงเป็นเพราะขาดสมดุลในการใช้ชีวิต (Balance of Life) ซึ่งมีปัจจัยแวดล้อม ดังนี้

1) ปัจจัยมหภาค งานศึกษาพบว่าบทบาทชายหญิงเป็นปัจจัยมหภาคสำคัญ โดยผู้หญิงถูกกำหนดบทบาทให้มีหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูก และทำงานบ้านมากกว่าผู้ชาย ส่วนผู้ชายได้ถูกกำหนดบทบาทให้เลี้ยง

ครอบครัว ซึ่งส่งผลให้ผู้ชายคาดหวังต่อบทบาทของตนโดยเน้นทำกินเพื่อเลี้ยงครอบครัว ส่วนผู้หญิงก็คาดหวังว่าตนจะมีเวลามากพอที่จะเลี้ยงดูลูกและทำงานบ้านได้ ดังนั้น หากไม่สามารถจัดสรรเวลาว่างนอกเหนืออาชีพการงานของทั้งหญิงและชายให้มากพอและใกล้เคียงกัน การคิดแต่งงานหรืออยากมีลูกก็จะลดลง ถึงแม้คนรุ่นใหม่จะคาดหวังให้ผู้ชายมีบทบาททำงานบ้านและเลี้ยงดูลูกมากขึ้น แต่ในทางปฏิบัติยังไม่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งก็เพราะนโยบายยังไม่ตอบโจทย์ ปัจจุบันประเทศไทยพ่อบมีสิทธิลาไปดูแลลูกหลังคลอดได้นานที่สุด 15 วัน โดยได้รับเงินเดือน แต่จะได้รับสิทธิเฉพาะข้าราชการเท่านั้น งานศึกษาชี้ว่ายังไม่เพียงพอ ไม่เพียงพอที่จะให้พ่อแบ่งเบาภาระแม่ในการเลี้ยงดูลูกได้

2) ปัจจัยด้านสังคม เพราะค่านิยมของคน Gen Y แตกต่างจากคนรุ่นก่อน คน Gen Y มีค่านิยมที่อยากมีลูกเพื่อพึ่งพาในยามชราหน่อยลง โดยหวังว่าจะพึ่งพาตัวเองมากกว่า พวกเขาหวังให้ลูกมีชีวิตอย่างอิสระ ดังนั้นการแต่งงานและการมีลูกจึงไม่ใช่เป้าหมายสำคัญของชีวิต สำหรับผู้หญิงการมีลูกกระทบต่อการใช้เวลาเพื่อเป้าหมายอื่น ๆ ในชีวิตมากกว่าผู้ชายอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ หากคิดจะมีลูก ด้วยแรงกดดันจากสังคมที่เน้นการแข่งขัน พวกเขาจะต้องเลี้ยงลูกให้มีความเป็นเลิศ ฉะนั้น พวกเขาจึงเลือกที่จะมีลูกน้อยโดยเน้นการเลี้ยงอย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้รูปแบบความสัมพันธ์ของครอบครัวคน Gen Y ก็มีผลเช่นกัน หากไม่มั่นใจว่าพ่อแม่พร้อม หรือไม่ไว้วางใจให้ใครช่วยดูแลลูก พวกเขาก็จะไม่ยอมมีลูกเร็วขึ้น และสุดท้าย คือ อิทธิพลของเพื่อนหรือญาติสนิท เช่น หากเพื่อนส่วนมากยังไม่แต่งงาน หรือมีประสบการณ์ที่แต่งงานมีลูกและมีภาระค่าใช้จ่ายมากขึ้น คน Gen Y จะมีแนวโน้มแต่งงานหรืออยากมีลูกน้อยลง

3) ปัจจัยด้านที่ทำงาน ช่วงที่คน Gen Y กำลังอยู่ในช่วงวัยทำงาน จะมีอิทธิพลสูงที่สุดในการตัดสินใจสร้างครอบครัวและมีลูก งานของคน Gen Y รุ่นใหม่เรียกร้องให้ต้องทุ่มเทเวลาเพื่อประสบความสำเร็จ จึงให้ความสำคัญกับงานมากกว่าเรื่องอื่น นอกจากนี้ งานวิจัยชี้ว่า หากบริษัทมีทรัพยากรไม่เพียงพอและผู้บริหารไม่มีนโยบายที่เอื้อต่อสวัสดิการของพนักงาน เช่น ความยืดหยุ่นในการลาคลอดและเลี้ยงลูก จะทำให้พนักงานไม่เกิดสมดุลในการใช้ชีวิต และจะตัดสินใจมีลูกช้าลง เพราะคน Gen Y คิดว่าถ้าจะมีลูกหนึ่งคนต้องใช้เงินมาก ค่าเฉลี่ยที่ต้องใช้ต่อคนอยู่ที่ 1.9 ล้านบาท ซึ่งคนคน Gen Y ไม่ได้มองว่าลูกเป็นโซ่ทองคล้องใจเหมือนคนยุคก่อน แต่มองว่าเป็นสิ่งเติมเต็มให้ชีวิตสมบูรณ์เท่านั้น หลายคนจึงคิดหนักที่ต้องปันเงินที่จะเติมเต็มส่วนอื่นอย่างซื้อบ้าน รถ ไปท่องเที่ยว มาให้กับการมีลูก

4) ปัจจัยด้านบุคคล เช่น วิถีชีวิต ค่านิยม ฐานะทางเศรษฐกิจและการศึกษา ผลการศึกษาเผยว่าคน Gen Y ในกรุงเทพมหานคร ไม่ว่าจะจนหรือรวย มองว่าการเลี้ยงลูกมีราคาแพง โดยคนที่ฐานะเศรษฐกิจปานกลางขึ้นไปจะให้ความสำคัญกับค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูกเป็นหลัก ส่วนคนที่ฐานะเศรษฐกิจต่ำ จะกังวล

เรื่องที่อยู่อาศัย การมีรถเพื่ออำนวยความสะดวก และการซื้อของเล่นให้ลูกในโอกาสต่างๆ การมีลูกจึงทำให้สูญเสียโอกาสในการทำงานและการใช้ชีวิตตามที่ตัวเองต้องการไป เช่น การไปเที่ยว การตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ การเรียนต่อ และการใช้เวลาส่วนตัว จึงคิดที่จะชะลอการมีลูกออกไปจนกว่าชีวิตการทำงานและชีวิตส่วนตัวจะลงตัวมากกว่านี้ในการใช้ชีวิตเพื่อสร้างครอบครัวและพร้อมสำหรับการมีลูก

2.3.2 ทำไมผู้หญิงหลายคนจึงไม่อยากมีลูก

การศึกษาของ Miller (2011) จาก University of Virginia ประเทศสหรัฐอเมริกา ด้วยการเก็บข้อมูลของผู้หญิงในวัยทำงานของประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ผู้หญิงที่เลื่อนเวลาที่จะมีลูกออกไปอีก 1 ปีจะทำให้รายได้ตลอดทั้งชีวิต (Lifetime Earnings) ของผู้หญิงคนนั้นเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 10 นั่นแสดงว่าถ้ามีลูกช้าลงอีก 10 ปีจะทำให้ผู้หญิงคนนั้นมีรายได้ตลอดทั้งชีวิตสูงขึ้นถึงร้อยละ 100 แต่ถ้ามีลูกเร็ว รายได้ของผู้เป็นแม่นั้นก็ลดลงอย่างมากด้วยเช่นกัน โดยยังไม่ได้วิเคราะห์กรณีการมีลูกคนที่ 2 หรือคนที่ 3 ต่อมาด้วย ทำให้ต้นทุนค่าเสียโอกาสอาจนี้สูงขึ้นสำหรับผู้หญิงที่มีอายุมากขึ้น หรือผู้หญิงที่สามารถหารายได้ค่อนข้างสูง และการศึกษาของ Pholpirul (2022) ชี้ว่า การเลี้ยงลูกนั้นเป็น “ต้นทุน” อย่างมหาศาลกับผู้เป็นแม่ ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) ต้นทุนทางการเงิน (Monetary Cost) ต่าง ๆ จากการเลี้ยงดูไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่นๆ 2) ต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) จากการมีลูก ซึ่งต้นทุนนี้เกิดขึ้นจากการที่แม่ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเลี้ยงลูก ทำให้มีเวลาในการทำงานน้อยลง หรืออาจใช้ได้ในกรณีที่แม่บางท่านต้องลาออกจากการทำงานประจำมาทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน และ 3) ต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน (Non-Monetary Cost) ต่างๆ เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรจะต้องใช้พลังงานและพลังใจอย่างสูงรวมไปถึงความอดทนต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดนั้นเรียกได้ว่าเป็นต้นทุนจากการมีลูกแทบทั้งสิ้น ดังนั้นคำถาม คือ ทำไมผู้หญิงหลายคนจึงไม่อยากมีลูก ในบริบทของประเทศไทยอาจจะสะท้อนจากการศึกษาของภูเบศร์ สมุทรจักร (2559) ซึ่งประเมินว่า ค่าเฉลี่ยที่ต้องใช้ต่อการมีลูกคนหนึ่งอยู่ที่ประมาณ 1.9 ล้านบาท ซึ่งถือเป็นจำนวนเงินที่สูงพอสมควร อีกทั้งคน Gen Y ก็ไม่ได้มองว่าการมีลูกเป็น ‘โซ่ทองคล้องใจ’ แต่เป็นสิ่งที่เติมเต็มให้ชีวิตสมบูรณ์เท่านั้น หลายคนจึงคิดหนัก หากต้องปันเงินส่วนที่จะใช้ซื้อบ้าน รถ หรือใช้ท่องเที่ยว มาใช้กับการมีลูกแทน ต้นทุนที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงเป็นสาเหตุทำให้ ผู้หญิงจำนวนมากโดยเฉพาะคน Gen Y เลื่อนเวลาที่จะมีลูก หรือตัดสินใจที่จะไม่มีลูก สอดคล้องกับการศึกษาของ มนสิการ กาญจนะจิตรา และคณะ (2559) ที่ชี้ว่า ขณะที่ประเทศไทยกำลังเดินทางเข้าสู่สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ (Aged Society) หรือสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด ภายในปี พ.ศ. 2574 นั้น ประเทศไทยในอนาคตจะประสบปัญหาขาดแคลนแรงงาน เพราะจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงวัยเพิ่มสูงขึ้น แต่จำนวนและสัดส่วนของคนวัยทำงานและเด็กเกิดใหม่กลับลดต่ำลง การศึกษานี้เห็นว่าทางออกไม่ได้อยู่ที่นโยบาย

ส่งเสริมการสร้างชีวิตที่สมดุลให้แก่คน Gen Y ให้ตัดสินใจมีลูกเร็วและมากขึ้น และไม่ได้อยู่ที่การมุ่งผลักดันนโยบายเพื่อเพิ่มการเกิดเป็นหลัก (Pro-natalist Policy) เพราะมักไม่ได้ผลและใช้งบประมาณมาก แต่ควรมุ่งเน้นนโยบายที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการทำงานและการสร้างครอบครัว โดยให้การมีลูกเพิ่มเป็นผลพลอยได้ โดย

1) การขยายวันลาคลอดของแม่แบบได้รับค่าจ้าง (Maternity Leave with Pay) แต่เดิมไทยกำหนดไว้ที่ 90 วัน หรือ 13 สัปดาห์ หากมีการขยายวัน ให้ขยายตามกรอบอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศเป็นอย่างน้อย 14 สัปดาห์ แต่สำหรับกรณีที่ต้องการให้แม่ให้นมลูกด้วย ซึ่งถือว่าเป็นการเลี้ยงลูกอย่างมีคุณภาพ ก็ควรขยายวันลาคลอดไปถึง 6 เดือน หรือ 180 วัน โดยขยายเวลาการได้รับเงินสงเคราะห์หยุดงานเพื่อการคลอดบุตรให้ครอบคลุมด้วย

2) การส่งเสริมการลาของบิดาเพื่อช่วยภรรยาดูแลลูกหลังคลอด (Paternity Leave) ควรขยายเวลาการลาดูแลลูกหลังคลอดของผู้ชายให้มากกว่า 15 วัน นอกจากนี้ไม่ควรจำกัดสิทธิการลาดูแลลูกหลังคลอดเฉพาะคู่สมรสที่จดทะเบียนเท่านั้น

3) การเพิ่มการลาเพื่อดูแลบุตร (Parental Leave) ทั้งในระบบราชการและสถานประกอบการทั่วไป ควรเพิ่มประเภทการลาเพื่อดูแลบุตร ซึ่งจะช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นในการดูแลครอบครัวและการทำงานของพ่อแม่ เช่น เมื่อลูกเจ็บป่วยพ่อแม่สามารถขอลาเพื่อไปดูแลลูกได้

4) การจัดบริการศูนย์ดูแลเด็กเล็กให้มีคุณภาพและครอบคลุมในทุกพื้นที่ เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับผู้ที่ต้องการมีลูกแต่ไม่มีเวลามากพอที่จะเลี้ยงดูลูกได้เอง และ/หรือไม่มีเพื่อนหรือญาติช่วยดูแลลูก

5) การสร้างแรงจูงใจให้เอกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบาย โดยการลดภาษีสำหรับเอกชนที่มีนโยบายในองค์กรที่สนับสนุนความยืดหยุ่นในการทำงานของพนักงานในทางที่เป็นมิตรต่อครอบครัวของพนักงาน เช่น การสร้างห้องให้นมเด็กแรกเกิด

6) การจัดตั้งกองทุนครอบครัว โดยเฉพาะสำหรับผู้ทำงานนอกระบบ กองทุนจะได้รับการสมทบจากสมาชิก (ที่ใช้ระบบสมัครใจ) และจากรัฐบาล เป้าหมายของกองทุนนี้ คือ ช่วยแบ่งเบาภาระการดูแลสมาชิกในครอบครัว ทั้งผู้เป็นลูกและผู้สูงอายุ โดยสิทธิประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ เช่น เงินชดเชยกรณีตั้งครรภ์และคลอดบุตร เงินสนับสนุนสำหรับการเลี้ยงดูบุตรหรือผู้สูงอายุในครอบครัว และเงินช่วยเหลือในการจ้างคนดูแลเด็กหรือผู้สูงอายุ เป็นต้น

ทั้งนี้การเลือกใช้นโยบายใดนโยบายหนึ่งไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหา นโยบายส่งเสริมการเกิดควรเป็นชุดนโยบายที่มีความครอบคลุมมิติต่าง ๆ ของการตัดสินใจมีลูกให้มากที่สุด ตั้งแต่ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดู การเข้าถึงบริการดูแลเด็ก จนถึงความก้าวหน้าและมั่นคงในการงานของพ่อแม่

2.3.3 การเป็นแม่สร้างผลดีให้กับเศรษฐกิจอย่างไร

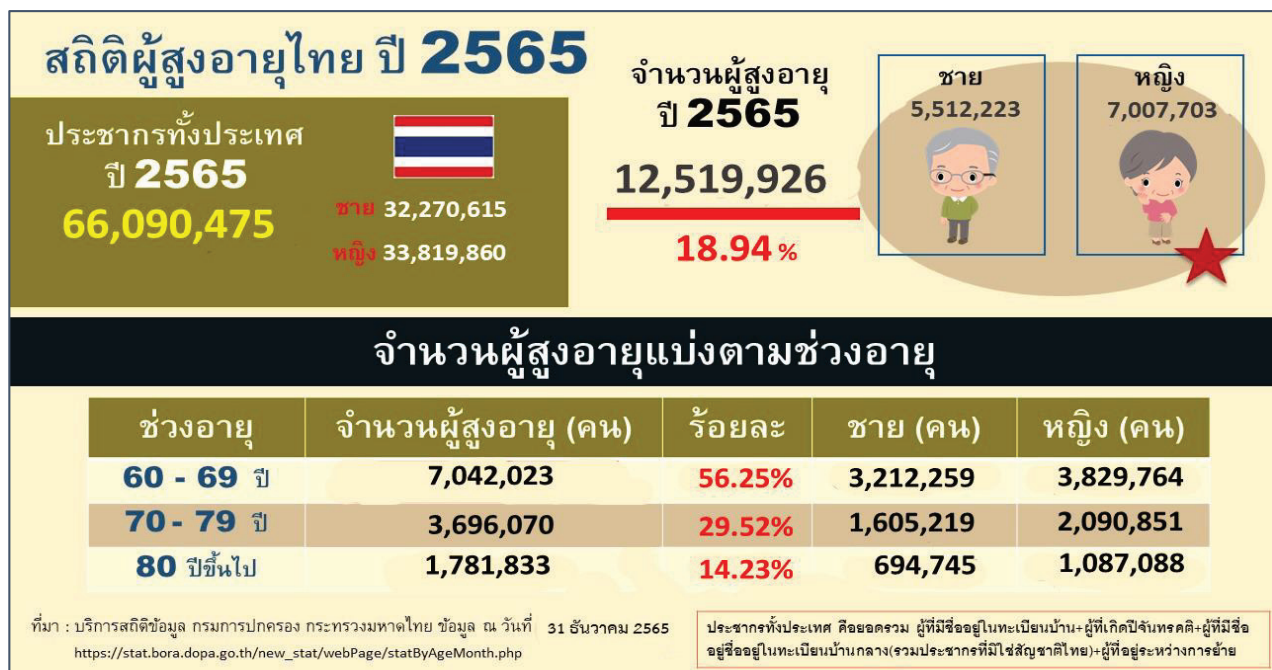
การเป็นแม่สร้างผลดีให้กับเศรษฐกิจอย่างไรนั้น นักเศรษฐศาสตร์พยายามอธิบายจากมุมมองที่ว่า “ประสิทธิภาพแรงงานเป็นตัวกำหนดอัตราค่าจ้าง” ถ้าแรงงานมีประสิทธิภาพสูง (High Labor Productivity) แรงงานนั้นย่อมต้องได้รับผลตอบแทนหรือมีรายได้ (Income) ในอัตราที่สูงเช่นกัน แต่ประสิทธิภาพของแรงงานหญิงส่วนใหญ่มักจะตกอยู่ในภาวะ “Unproductive” เนื่องจากมีภาระต้องดูแลครอบครัว เลี้ยงลูก และทำงานบ้าน แต่แท้จริงแล้วแม่กลับเป็นบุคคลสำคัญที่ เป็นผู้สร้างประสิทธิภาพของแรงงานในอนาคตนั่นคือ “แม่ผู้ให้กำเนิดแรงงาน” นั่นเอง (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2536)

นัยจากทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ อาจจะพอทำให้คิดสรุปไปได้ว่า “ผู้เป็นแม่น่าจะเป็นบุคคลที่ได้รับผลตอบแทนสูงที่สุด” แต่เมื่อกลับมามองในความเป็นจริงแล้ว พบว่า ผู้เป็นแม่ได้รับอัตราผลตอบแทนในรูปตัวเงินเป็นจำนวนไม่มากนักหรือไม่ได้เลย จากการให้กำเนิดคน เลี้ยงดู ให้ความรัก จนทำให้คนผู้นั้นเป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพอันเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อประเทศชาติ ผลที่ได้กลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม คือ “ยังมีลูกมากยิ่งยากจน” จากการสำรวจขององค์การสหประชาชาติ (United Nations) พบว่ากว่าร้อยละ 70 ของคนยากจนทั่วโลกมักจะเป็นประชากรหญิง ในขณะที่กลุ่มยากจนนั้นโดยส่วนใหญ่มักจะเป็นครอบครัวที่มีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัวคนเดียว (Single-Mom Family) ซึ่งแม่นั้นมีฐานะเป็นผู้ต้องหารายได้แต่เพียงผู้เดียวในครอบครัว (One-Income Family) และยังมีลูกมากก็ยิ่งเป็นภาระให้กับครอบครัว ภายใต้ระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน ผลตอบแทนและประสิทธิภาพของแรงงานนั้นมักจะวัดจากค่าแรงหรือรายได้ที่เป็นตัวเงิน ในขณะที่แรงงานจากการเป็นแม่ มักไม่ได้ถูกวัดค่าผลตอบแทนด้วยเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลักนี้ เมื่อแม่ไม่ได้รับค่าตอบแทนจากการเลี้ยงลูกเป็นตัวเงิน ก็จะไม่ถูกนำไปคิดรวมกับรายได้ของครอบครัวหรือรายได้ประชาชาติ แรงงานของการเป็นแม่จึงถูกด้อยค่าลงจากการที่ระบบเศรษฐกิจไม่ได้พยายามที่จะคำนวณหาผลตอบแทนที่ควรจะให้กับผู้เป็นแม่ได้ ปัญหาที่ระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันยังไม่ได้วัดผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินของกิจกรรมทางเศรษฐกิจบางประเภทจำนวนมากมาย ไม่ว่าจะเป็นแรงงานในครัวเรือนที่ไม่ได้รับค่าจ้างหรือคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นนามธรรม เช่น คุณภาพของการศึกษาหรือสิ่งแวดล้อม ทำให้การรับรู้ถึงสำคัญของสิ่งเหล่านี้ด้อยลง ซึ่งก็รวมถึงแรงงานที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนของการเป็นแม่นี้ด้วย แน่นอนว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรมแก่ผู้เป็นแม่เท่าไรนัก แต่ในความเป็นจริงแล้ว สิ่งที่แม่ต้องการจากลูกคงไม่ใช่ผลตอบแทนในรูปตัวเงิน แต่สิ่งที่แม่ต้องการน่าจะเป็น “การกอด การหอมแก้ม การบอกรัก และการแสดงความรักในรูปแบบต่าง ๆ การเป็นลูกที่ดี ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน และเป็นคนที่มีคุณธรรม” ดังนั้นการหามาตรการเพื่อหาผลตอบแทนทางด้านการเงินให้แก่แม่ในรูปแบบของ “การประกัน

รายได้” (Guaranteed Income) ที่แม่ควรจะได้รับเพื่อยังชีพและเลี้ยงดูบุตรแรกเกิด ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของเงินสนับสนุนหรือการลดหย่อนภาษีต่างๆ จากการมีลูกจะเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการเพิ่มแรงจูงใจต่อการตัดสินใจมีลูก เลี้ยงลูกให้มีคุณภาพ และช่วยพัฒนาคนและพัฒนาประเทศชาติต่อไป

ในขณะที่ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วโดยมีสัดส่วนผู้สูงอายุถึงร้อยละ 18.3 ของประชากรทั้งหมด (66.1 ล้านคน เป็นชาย ร้อยละ 48.8 หญิง ร้อยละ 51.1) หรือประมาณ 12.1 ล้านคนในปี พ.ศ. 2565 จำแนกเป็นชาย 5.3 ล้านคน (ร้อยละ 44.0) และหญิง 6.7 ล้านคน (ร้อยละ 56.0) ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างประชากรไทยปี 2565

ที่มา: กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2565

http://stat.bora.dopa.go.th/new_stat/webPage/statByAgeMonth.php

เพศหญิงนอกจากจะมีฐานะเป็นแม่ในมิติทางสังคมแล้ว ในมิติทางเศรษฐกิจเพศหญิงยังต้องเป็นแรงงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศให้เจริญเติบโตก้าวหน้าอย่างยั่งยืนอีกด้วยเพื่อให้ประเทศก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลางที่ติดหล่มมาแล้วมากกว่า 4 ทศวรรษ

ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 นั้น แรงงานหญิงคิดเป็นร้อยละ 51.7 ของประชากรวัยแรงงานทั้งหมด แต่มีผู้หญิงที่เป็นกำลังแรงงานร้อยละ 45.3 (หรือ 17.2 ล้านคน) มีรายได้ลดลง เนื่องจากการมีจำนวนชั่วโมงทำงานลดลงหรือเลิกจ้างงานไปเลย เมื่อมองในภาคอุตสาหกรรม 5 ลำดับแรกที่แรงงานหญิงถูกเลิกจ้างมากที่สุด คือ 1) ผลิตภัณฑ์การกลั่นปิโตรเลียมร้อยละ 20.9 2) ผลิตภัณฑ์พลาสติกร้อยละ 24.5 3) เครื่องหนังรองเท้าร้อยละ 22.7 4) ประมงร้อยละ 20.4 และ 5) เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มร้อยละ 7.7 จึงส่งผลกระทบ

ต่อการดำรงชีพของแม่และครอบครัวอย่างมาก (ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และโชคชัยชาญ วิโรจน์สัตตบุษย์, 2563) อันเนื่องมาจากการมีรายได้ลดลงและการว่างงานนั่นเอง ทั้งนี้ความช่วยเหลือจากภาครัฐไม่อาจหักล้างการใช้กลไกการรับมือกับปัญหาในทางลบโดยเฉพาะในหมู่ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ รายได้ที่ลดลงบีบบังคับให้ครัวเรือนจำต้องลดการบริโภคอาหารและสิ่งอุปโภคบริโภคอื่น ๆ ตามไปด้วย ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำและผู้หญิงในครัวเรือนที่มีบุตรกว่าร้อยละ 60 ขาดแคลนอาหารประทังชีวิต ร้อยละ 40 ต้องผิวนทนกับความหิวโหยโดยไม่รับประทานอาหาร สัดส่วนของประชาชนที่ไม่รับประทานอาหารเลยตลอดทั้งวันในครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำสูงกว่าครัวเรือนที่มีรายได้มากกว่าถึงสี่เท่า ครัวเรือนที่ให้สัมภาษณ์กับ Gallup Poll กว่าครึ่งยังวิตกกังวลว่าตนเองไม่มีทุนรอนพอจะซื้ออาหารประทังชีวิต (Gallup Poll, 2564)

ดังนั้น เพศหญิงนอกจากจะมีฐานะเป็นแม่ในมิติทางสังคมแล้ว ในมิติทางเศรษฐกิจเพศหญิงยังต้องเป็นแรงงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศให้เจริญเติบโตก้าวหน้าอย่างยั่งยืนอีกด้วยเพื่อให้ประเทศก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลางที่ติดหล่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 โดยรายได้ต่อหัวของไทยในปี พ.ศ. 2559 อยู่ที่ 5,640 ดอลลาร์สหรัฐ และในปี พ.ศ. 2564 มีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้น เป็น 7,255 ดอลลาร์สหรัฐ นั้นแสดงว่า ไทยยังติดอยู่ในฐานะประเทศรายได้ปานกลางในระดับสูงตามเกณฑ์ของธนาคารโลกมาแล้วกว่า 40 ปี ประเทศไทยจำเป็นต้องพัฒนาและยกระดับศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นแรงงานฝีมือเพิ่มขึ้น รัฐจะต้องสร้างแรงจูงใจให้ประชากรอยากมีลูกโดยใช้มาตรการทางการเงินการคลังอย่างเหมาะสม และการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้ได้คุณภาพมาตรฐาน รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมในการเลี้ยงดูบุตรให้สอดคล้องกับมาตรฐานค่าครองชีพในปัจจุบัน โดยรัฐควรกำหนดยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจระยะยาวที่เหมาะสมและทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เพิ่มบทบาทผู้หญิงในระบบเศรษฐกิจให้มากขึ้น เพื่อช่วยยกระดับรายได้ต่อหัวของประชากรไทยให้เพิ่มขึ้นในระยะยาวต่อไป

2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเศรษฐศาสตร์ของความเป็นมารดาหรือแม่เป็นกรอบแนวคิดหลัก ทั้งนี้หากพิจารณาจากมิติผู้หญิงกับเศรษฐกิจแล้ว มีประเด็นที่พิจารณาอย่างน้อย 2 ด้าน คือ

1) ด้านการผลิต โดยทั่วไปเวลาคำนวณผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Products) จะไม่ได้คำนวณมูลค่าแรงงานของผู้หญิงที่ทำงานบ้านหรืองานในครัวเรือน (Domestic Work) ซึ่งมีลักษณะ ตั้งแต่การทำอาหาร ดูแลรักษาความสะอาดบ้านเรือน ซักรีดเสื้อผ้า การเลี้ยงดูลูก เป็นต้น ซึ่งการใช้แรงงานส่วนนี้จะไม่ได้รับค่าตอบแทนเป็นตัวเงิน บทบาทการผลิตของผู้หญิง เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมดำรงอยู่ได้

และขยายการพัฒนาต่อไปได้ ทั้งนี้ ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี จะขับเคลื่อนกลไกและอุดมการณ์ของระบบตลาด และค่านิยมของสังคมเป็นสำคัญที่ช่วยปิดบังข้อเท็จจริงสิ่งนี้เอาไว้ นอกจากนั้นผู้หญิงยังมีบทบาทสำคัญในการผลิตเพื่อสืบทอดแรงงานมนุษย์ (Reproduction of Human Being) อีกด้วย โดยมีนักวิชาการบางท่านถึงกับถือเอาว่า “มดลูกก็เป็นปัจจัยการผลิต” อย่างหนึ่งด้วยเช่นกัน การผลิตในด้านนี้ครอบคลุมตั้งแต่การตั้งครรภ์ และคลอดลูก จนถึงการอบรมเลี้ยงดูให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ

2) ด้านการบริโภค ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่เป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการผลิตมากยิ่งขึ้น ทั้งเศรษฐกิจในระบบ (Formal Economy) และเศรษฐกิจนอกระบบ (Informal Economy) นอกจากนี้ ด้วยค่านิยมของสังคมแบบเก่ามีส่วนกำหนดให้การออกไป “ทำมาหากิน” ของผู้หญิงจึงควบคุมทั้งเพื่อการบริโภคของตัวเองแล้ว ยังต้องเผื่อแผ่การบริโภคของครอบครัวอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็น พ่อ แม่ พี่น้อง ตลอดจนสามี และลูก เป็นต้น ทำให้ผู้หญิงมีความรับผิดชอบต่อการบริโภคและการคงอยู่ของครอบครัวสูง ยิ่งไม่ว่าจะเป็นสังคมบุพการ (Primitive Society) สังคมสมัยก่อนทุนนิยม (Pre-Capitalism Society) จนถึงสังคมทุนนิยมในยุคสมัยใหม่ (Modern Capitalism Society) ในปัจจุบัน ฉะนั้น การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจทั่วไปที่พิจารณาทั้งหญิงและชายในฐานะปัจเจกบุคคล (Individual) จึงมีขอบเขตจำกัดในเชิงแนวคิด (Concept) ดังนี้

(1) ผู้หญิงมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจในหลายสถานะ และมีส่วนทำให้เศรษฐกิจพัฒนาได้ทางตรง กล่าวคือ ผ่านเศรษฐกิจในระบบ และเศรษฐกิจนอกระบบ และทางอ้อม ผ่านงานบ้าน และงานในครัวเรือน เป็นต้น

(2) พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้หญิงไม่ได้เกิดขึ้นจากปัจจัยทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังสัมพันธ์กับโครงสร้างสังคมและค่านิยมของสังคมอีกด้วย ซึ่งมีส่วนไม่น้อยที่ทำให้ผู้หญิงต้องอยู่ในแนวหลังทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ แม้ปัจจุบันจะมีบางสาขาอาชีพบ้างแต่สัดส่วนยังน้อยอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาตัวเองที่นำไปสู่ความเป็น “มืออาชีพ”

(3) เพื่อให้มีการมองผู้หญิงอย่างที่เป็นจริง จำต้องมีการเปลี่ยนแปลง/พัฒนาและขยายแนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงในมุมมองที่กว้าง โดยไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะเรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ควรรวมถึงมิติทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม กฎหมาย ฯลฯ ด้วย ทั้งนี้ ผู้หญิงควรมีบทบาทหลักตามภาพที่ 2.2 แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับเศรษฐกิจ คือ มิติแรก การผลิต ทั้งในเศรษฐกิจแบบทางการ และเศรษฐกิจนอกระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคบริการทางเพศของสังคมไทย รวมทั้งการผลิตในครัวเรือน มิติที่สอง คือ การแจกจ่ายแบ่งปันผลผลิต และมิติที่สาม การบริโภค แสดงถึงแบบแผนหรือพฤติกรรมบริโภคของผู้หญิงในระบบเศรษฐกิจที่เป็นจริงนั้นอาจแบ่งออกได้เป็นส่วนย่อยได้อีก 3 ส่วน คือ หนึ่ง เศรษฐกิจแบบเป็นทางการ คือ เศรษฐกิจที่ใช้กลไกตลาดเป็นเครื่องมือในการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากร สอง เศรษฐกิจนอกระบบ เศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องทั้งระบบตลาดและภาคครัวเรือน และสาม เศรษฐกิจภาคครัวเรือน (Domestic Economy) เป็นเศรษฐกิจที่ไม่ใช้กลไกตลาดเป็นเครื่องมือในการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากร หากแต่ใช้ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพศ (Gender) เป็นกลไกสำคัญ ซึ่งผู้หญิงกับเศรษฐกิจที่เป็นจริงนี้ ดังภาพที่ 2.2

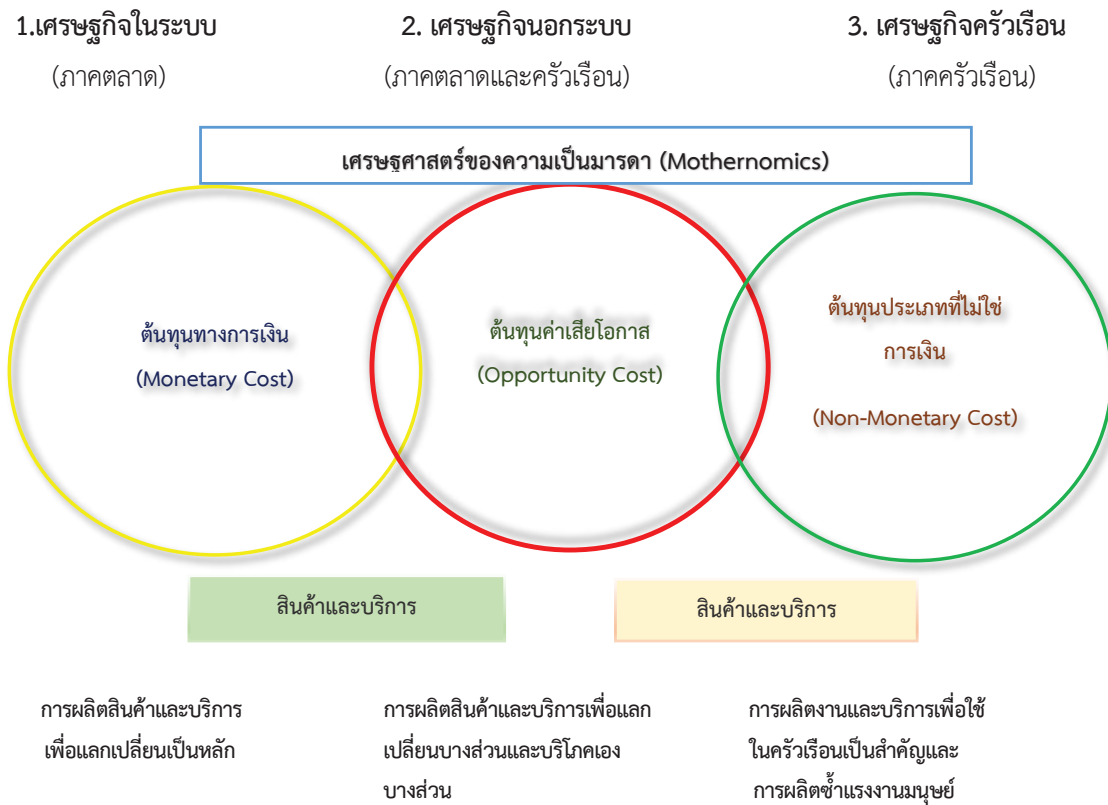
ทั้งนี้ภายใต้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมามองเห็นได้ว่า มีผู้หญิงได้เข้ามาบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้นจริง แต่ยังขาดการวิเคราะห์/เข้าใจผู้หญิงอย่างที่เป็นจริง ได้ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้

- 1) ความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมกันในรายได้และค่าตอบแทน ระหว่างหญิงกับชายในระบบเศรษฐกิจที่เป็นจริง
- 2) ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องของโอกาสในการทำงาน (Job Opportunity) ระหว่างหญิงกับชาย ภายใต้ระบบค่านิยมของสังคม
- 3) ผู้หญิงยังคงเป็นผู้ทำงานบ้านที่สำคัญเหมือนเดิม แม้ว่าจะต้องออกไปทำงานหารายได้นอกบ้านด้วย ซึ่งเป็นการกีดกันที่หนักขึ้น อีกทั้ง ยังมีส่วนกระทบต่อชีวิตครอบครัวอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอบรมเลี้ยงดูลูก ภายใต้กรอบกำหนดจากระบบเศรษฐกิจและค่านิยมของสังคม

จากที่กล่าวมาทั้ง 3 ประการนี้ ควรขยายการศึกษาสร้างองค์ความรู้บนพื้นฐานจากมุมมองของผู้หญิง (Women's Perspective) เป็นหลักสำคัญ แม้ว่าความเป็นจริงของสังคมไทยจะเห็นได้ว่า ผู้หญิงได้เข้ามาบทบาททางเศรษฐกิจในการกิจต่างๆ เคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายมากขึ้นก็ตาม แต่การรับรู้ของสังคมและการยอมรับของสังคมยังไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงภายใต้บริบททางสังคมที่ชายเป็นใหญ่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ยังมีช่องว่างระหว่างเพศอยู่เช่นเดิม ซึ่งปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากแนวคิด (Concepts) ที่คับแคบของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก หรือเศรษฐกิจแบบตลาดที่ปิดกั้นไม่ให้สังคมตระหนักถึงบทบาทของผู้หญิงทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบอื่นๆ ที่เป็นความจริงของสังคมด้วยเช่นกัน ปัญหาข้างต้นนี้โดยกรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์ของความเป็นมารดา (Motheronomics) ซึ่งมีสาระสำคัญว่าการเลี้ยงลูกนั้นเป็น “ต้นทุน” อย่างมากกับผู้เป็นแม่ ต้นทุนนั้นประกอบด้วย 3 ส่วนคือ 1) ต้นทุนทางการเงิน (Monetary Cost) ต่างๆ จากการเลี้ยงดูไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่นๆ 2) ต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) จากการมีลูก ซึ่งต้นทุนนี้เกิดขึ้นจากการที่แม่ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเลี้ยงลูก ทำให้มีเวลาในการทำงานน้อยลง หรืออาจใช้ได้ในกรณีที่แม่บางคนต้องลาออกจากการทำงานประจำมาทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน และ 3) ต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน (Non-Monetary Cost) ต่างๆ เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรจะต้องใช้พลังงานและพลังใจอย่างสูงรวมไปถึงความอดทนต่างๆ ทั้งหมดนั้นเรียกได้ว่าเป็นต้นทุนจากการมีลูกแทบทั้งสิ้น เมื่อนำเอาแนวคิดดังกล่าวประสานกับสถานการณ์การจ้างงานของแรงงานหญิงและความมั่นคงทางรายได้ในประเทศไทยแล้ว สามารถนำไปสู่คำถามสำคัญที่ว่า สังคมของเราจะลดภาระของความเป็นแม่อันแสนหนักอึ้งได้อย่างไร เราจะให้ทางเลือกที่ดีขึ้นและมากขึ้นให้แก่แม่ที่ต้องการทำงานและเลี้ยงลูกควบคู่กันไปได้อย่างไร เราจะพัฒนาเด็กปฐมวัยที่มีคุณภาพและยั่งยืนได้อย่างไร และเราจะบริหารเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ในการพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยได้รับความร่วมมือจากทุกภาค

ส่วนได้อย่างไร จะสามารถแก้ไขได้จะต้องมองผู้หญิงหรือมารดาหรือแม่ จากแนวคิด (Concepts) ทางเศรษฐกิจที่กว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่ โดยยอมรับผู้หญิงในฐานะที่เป็น “มนุษย์” เช่นเดียวกับผู้ชาย ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

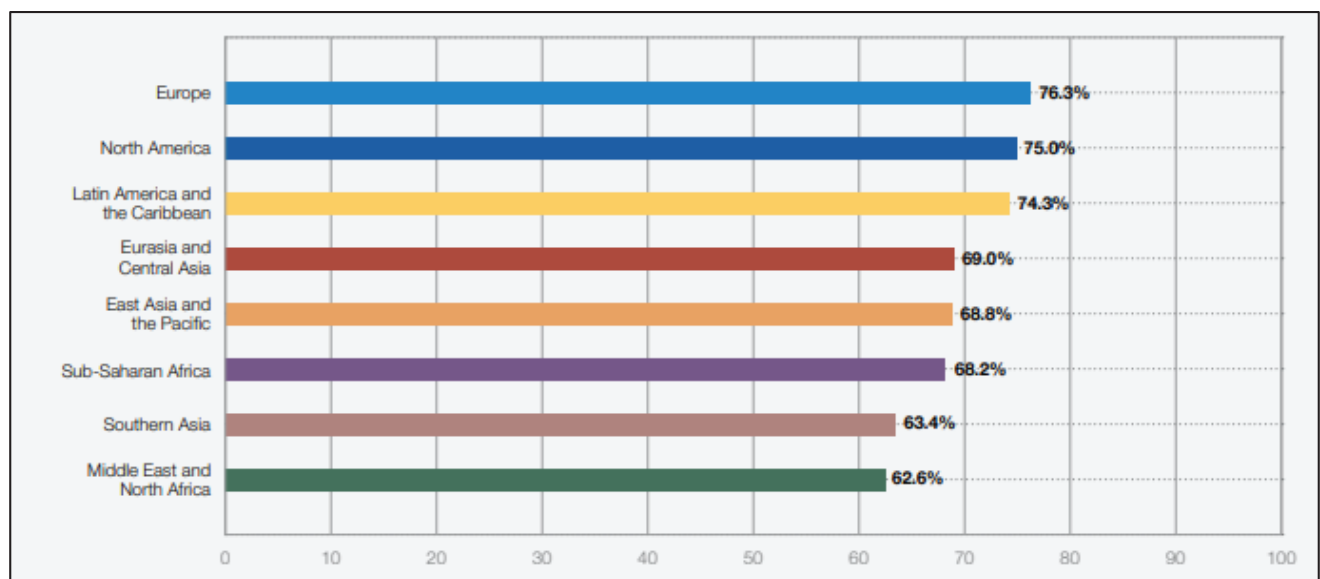
เศรษฐศาสตร์ของความเป็นมารดา : มิติความเสมอภาค และสวัสดิการจากรัฐ

ในส่วนนี้จะกล่าวถึง 6 ประเด็น ได้แก่ 1) สถานการณ์ความเสมอภาคและโอกาสทางเศรษฐกิจ 2) ผู้หญิงกับเศรษฐกิจในต่างประเทศ 3) ผู้หญิงกับเศรษฐกิจในประเทศไทย 4) นโยบายรัฐกับสวัสดิการของแม่และลูก 5) โอกาสและการเข้าถึงการศึกษาของเด็กเล็ก 6) ประเมินงบประมาณสวัสดิการของแม่และเด็ก ดังนี้

3.1 สถานการณ์ความเท่าเทียมทางเพศและโอกาสทางเศรษฐกิจ

ข้อมูลจาก World Economic Forum, Global Gender Gap Index (2023) ได้ชี้ ช่องว่างระหว่างเพศหญิงเพศชายระดับภูมิภาคทั่วโลก ดังภาพที่ 3.1 พบว่า ภูมิภาคยุโรปมีช่องว่างระหว่างเพศหญิงชายน้อยที่สุด (ดีที่สุด) ร้อยละ 76.3 ตามด้วย อเมริกาเหนือ ร้อยละ 75.0 ลาตินอเมริกาและแคริบเบียน ร้อยละ 74.3 ยูเรเชียและอเมริกากลาง ร้อยละ 69.0 เอเชียตะวันออกและแปซิฟิก ร้อยละ 68.8 ซับ-ซาฮาราแอฟริกา ร้อยละ 68.2 เอเชียใต้ ร้อยละ 63.4 ตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ ร้อยละ 62.3 ดังนั้นหากมองในภาพรวมอาจแตกต่างกันไม่มากในเชิงปริมาณแต่เชิงคุณค่าและคุณภาพยังคงมีความแตกต่างกันอย่างมากในแต่ละภูมิภาค ดังภาพที่ 3.1

ภาพที่ 3.1 ช่องว่างระหว่างเพศหญิงชายระดับภูมิภาคทั่วโลก (หน่วย : ร้อยละ)

ที่มา: World Economic Forum, Global Gender Gap Index (2023) in The Global Gender Gap Report 2023 p.19.

เมื่อจำแนกเป็นรายประเทศจากการสำรวจ 146 ประเทศ พบว่า องค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจของประเทศพัฒนาแล้ว หรือ กลุ่มประเทศ OECD จะมีช่องว่างระหว่างเพศหญิงชายไม่มาก โดย 10 อันดับแรก พบว่า ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย อาทิ ประเทศไอซ์แลนด์ นอร์เวย์ ฟินแลนด์ นิวซีแลนด์ สวีเดน เยอรมัน นีการากัว นามิเบีย ลิทัวเนีย และเบลเยียม มีค่าคะแนนระหว่าง 0.912-0.795 ส่วนประเทศไทยอยู่อันดับที่ 74 ได้คะแนน 0.711 ดีขึ้นจากปี 2022 เล็กน้อย ดังตารางที่ 3.2

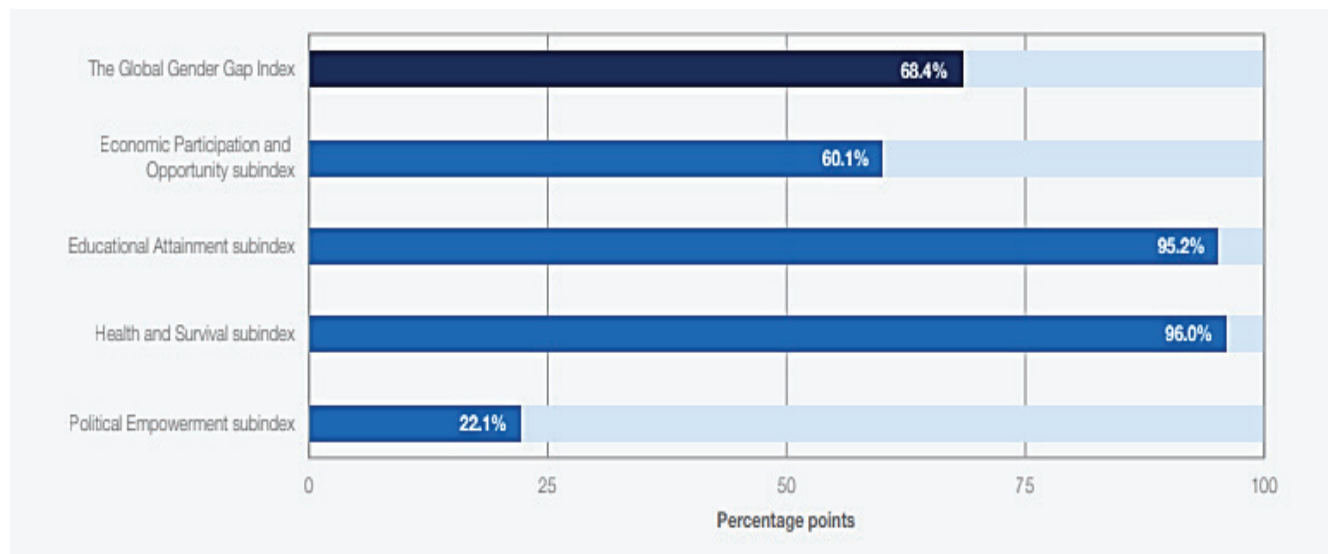
ภาพที่ 3.2 ช่องว่างระหว่างเพศหญิงชายระดับภูมิภาคทั่วโลก (หน่วย : Score 0-1)

Rank	Country	Score	Score change	Rank change	Rank	Country	Score	Score change	Rank change
		0-1	2022	2022			0-1	2022	2022
1	Iceland	0.912	+0.004	-	74	Thailand	0.711	+0.002	+5
2	Norway	0.879	+0.034	+1	75	Ethiopia	0.711	+0.001	-1
3	Finland	0.863	+0.003	-1	76	Georgia	0.708	-0.022	-21
4	New Zealand	0.856	+0.014	-	77	Kenya	0.708	-0.021	-20
5	Sweden	0.815	-0.007	-	78	Uganda	0.706	-0.017	-17
6	Germany	0.815	+0.014	+4	79	Italy	0.705	-0.015	-16
7	Nicaragua	0.811	+0.001	-	80	Mongolia	0.704	-0.010	-10
8	Namibia	0.802	-0.005	-	81	Dominican Republic	0.704	+0.001	+3
9	Lithuania	0.800	+0.001	+2	82	Lesotho	0.702	+0.002	+5
10	Belgium	0.796	+0.003	+4	83	Israel	0.701	-0.026	-23
11	Ireland	0.795	-0.010	-2	84	Kyrgyzstan	0.700	-	+2
12	Rwanda	0.794	-0.017	-6	85	Zambia	0.699	-0.025	-23
13	Latvia	0.794	+0.023	+13	86	Bosnia and Herzegovina	0.698	-0.012	-13
14	Costa Rica	0.793	-0.003	-2	87	Indonesia	0.697	+0.001	+5
15	United Kingdom	0.792	+0.012	+7	88	Romania	0.697	-0.001	+2
16	Philippines	0.791	+0.009	+3	89	Belize	0.696	+0.002	+6
17	Albania	0.791	+0.004	+1	90	Togo	0.696	-0.001	+1
18	Spain	0.791	+0.002	-1	91	Paraguay	0.695	-0.012	-11
19	Moldova, Republic of	0.788	-0.001	-3	92	Cambodia	0.695	+0.005	+6
20	South Africa	0.787	+0.005	-	93	Greece	0.693	+0.005	+7
21	Switzerland	0.783	-0.012	-8	94	Cameroon	0.693	+0.002	+3
22	Estonia	0.782	+0.048	+30	95	Timor-Leste	0.693	-0.037	-39
23	Denmark	0.780	+0.017	+9	96	Brunei Darussalam	0.693	+0.013	+8
24	Jamaica	0.779	+0.031	+14	97	Azerbaijan	0.692	+0.005	+4
25	Mozambique	0.778	+0.025	+9	98	Mauritius	0.689	+0.011	+7
26	Australia	0.778	+0.040	+17	99	Hungary	0.689	-0.010	-11
27	Chile	0.777	+0.041	+20	100	Ghana	0.688	+0.016	+8
28	Netherlands	0.777	+0.009	-	101	Czech Republic	0.685	-0.024	-25
29	Slovenia	0.773	+0.029	+10	102	Malaysia	0.682	+0.001	+1
30	Canada	0.770	-0.002	-5	103	Bhutan	0.682	+0.045	+23
31	Barbados	0.769	+0.005	-1	104	Senegal	0.680	+0.012	+8
32	Portugal	0.765	-0.001	-3	105	Korea, Republic of	0.680	-0.010	-6
33	Mexico	0.765	+0.001	-2	106	Cyprus	0.678	-0.018	-13
34	Peru	0.764	+0.015	+3	107	China	0.678	-0.004	-5
35	Burundi	0.763	-0.013	-11	108	Vanuatu	0.678	+0.008	+3
36	Argentina	0.762	+0.006	-3	109	Burkina Faso	0.676	+0.017	+6
37	Cabo Verde	0.761	+0.024	+8	110	Malawi	0.676	+0.044	+22
38	Serbia	0.760	-0.019	-15	111	Tajikistan	0.672	+0.009	+3
39	Liberia	0.760	+0.051	+39	112	Sierra Leone	0.667	-0.005	-3
40	France	0.756	-0.035	-25	113	Bahrain	0.666	+0.034	+18

ที่มา: World Economic Forum, Global Gender Gap Index (2023) in The Global Gender Gap Report 2023 p.11.

เมื่อจำแนกดัชนีตามภาคกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของโลก มีช่องว่างระหว่างเพศหญิงชายมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 63.4 โดยอาชีพที่มีช่องว่างระหว่างเพศหญิงชายมากที่สุด คือ ภาคการเมือง (Political Empowerment) มีเพียงร้อยละ 22.1 เท่านั้น ตามด้วยภาคเศรษฐกิจ (Economic Participation) ร้อยละ 60.1 ภาคการศึกษา (Educational Attainment) ร้อยละ 95.2 ส่วนอาชีพที่มีช่องว่างระหว่างเพศหญิงชายต่ำที่สุด คือ อาชีพเกี่ยวกับสุขภาพและการรักษา (Health and Survival) ร้อยละ 96.0 ตามลำดับ ดังภาพที่ 3.3

ภาพที่ 3.3 ดัชนีช่องว่างระหว่างเพศหญิงชาย จำแนกตามกิจกรรม

ที่มา: World Economic Forum, Global Gender Gap Index (2023) in Global Gender Gap Report 2023 p.12.

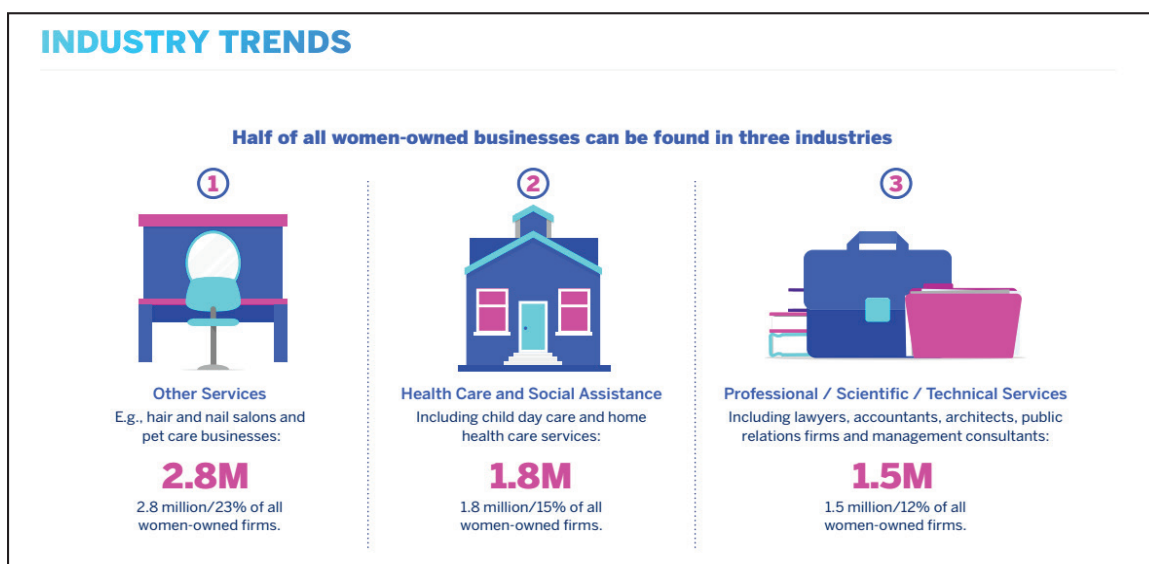
3.2 ผู้หญิงกับเศรษฐกิจในต่างประเทศ

ในปี 2018 สภาเศรษฐกิจโลกเผยว่า ความไม่เท่าเทียมทางเพศยังมีอยู่ในสังคมปัจจุบัน ที่มีถึง 59% ในภาคเศรษฐกิจ และ 29% ในภาคการเมือง ทั้งนี้สภาเศรษฐกิจโลกตั้งเป้าว่า การให้บทบาทกับผู้หญิงมากขึ้นเป็นทางเลือกที่ดีที่จะพัฒนาเศรษฐกิจได้ การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งแรงขับเคลื่อนจากผู้หญิง และพบว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจ หรือ GDP การศึกษา และบริการสุขภาพของประเทศนั้นๆ จะดีขึ้นด้วย หากผู้หญิงได้รับสิทธิเท่าเทียมในสังคม ทำให้ประเทศมีศักยภาพในการแข่งขันสูงขึ้น เช่นเดียวกันกับองค์การสหประชาชาติที่ตั้งเป้าหมายไว้ว่า โลกจะต้องบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในปี 2030 ที่จะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง แต่วันนี้ความไม่เท่าเทียมทางเพศยังคงมีอยู่ในสังคม แม้ว่าจะมีเด็กผู้หญิงกว่า 90% ทั่วโลกจบการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน และปัจจุบันจำนวนผู้หญิงสำเร็จการศึกษาระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมากกว่าผู้ชาย

ดังภาพที่ 3.4 ชี้ได้ว่า ผู้หญิงเป็นเจ้าของธุรกิจกว่าครึ่งหนึ่งจาก 3 ภาคธุรกิจนี้ทั่วโลก คือ ธุรกิจการให้บริการจำนวน 2.8 ล้านคน หรือร้อยละ 23 ของธุรกิจที่ผู้หญิงเป็นเจ้าของทั้งหมด ธุรกิจเพื่อสุขภาพและดูแลเด็กจำนวน 1.8 ล้านคน หรือร้อยละ 15 ของธุรกิจที่ผู้หญิงเป็นเจ้าของทั้งหมด รวมทั้งธุรกิจที่ใช้ทักษะสูง ได้แก่ นักวิทยาศาสตร์ นักกฎหมาย นักออกแบบ และที่ปรึกษาทั่วไป จำนวน 1.5 ล้านคน หรือร้อยละ 12 ของธุรกิจที่ผู้หญิงเป็นเจ้าของทั้งหมด

ในประเทศสหรัฐอเมริกา การศึกษาของ Morgan Stanley (2021) พบว่า แรงงานหญิงมีส่วนสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจอเมริกามากกว่า 7 ล้านล้านเหรียญสหรัฐ มีแนวโน้มว่าผู้หญิงจะเป็นกำลังซื้อสินค้าครัวเรือนหลัก โดยผู้หญิงโสดใช้จ่ายมากกว่าผู้หญิงแต่งงานแล้ว ภายในปี 2030 ผู้หญิงวัยทำงานในสหรัฐ อายุระหว่าง 25-44 ปี หรือประมาณ 45 % เป็นผู้หญิงโสด นั้นหมายความว่า อีกสิบปีข้างหน้ากำลังซื้อสินค้าและบริการหลักจะมาจากผู้หญิงโสดถึง 45% เลยทีเดียว ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของบลูมเบิร์ก ที่พบว่า ผู้หญิงเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจและมีกำลังซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภคค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมากถึง 85%

ภาพที่ 3.4 แนวโน้มผู้หญิงกับความเป็นเจ้าของธุรกิจ

การศึกษาของ McKinsey Global Institute (2021) พบว่า การเพิ่มความเท่าเทียมทางเพศตลาดแรงงาน จะทำให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจ (GDP) ของประเทศสูงขึ้น 12-25% โดยผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในด้านการสร้างภาพลักษณ์ของแบรนด์ สร้างเครือข่ายในชุมชน หรือสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างองค์กรกับลูกค้า และพบว่าบริษัทที่มีผู้หญิงอยู่ในตำแหน่งสูงๆ จะสร้างกำไรได้มากขึ้นให้กับบริษัททำให้มีบทบาทของเพศหญิงจึงมีแนวโน้มสร้างผลกำไรและอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP) สูงกว่าเพศชายในหลายๆ ประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว

อย่างไรก็ตามประเด็นที่น่าสนใจคือ แม้ว่าผู้หญิงจะอยู่ในตลาดแรงงานมากขึ้น แต่รายงานของสภาเศรษฐกิจโลก (2020) ระบุว่า ยังมีเด็กผู้หญิงอายุต่ำกว่า 15 ปี ประมาณ 50% ทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้าง หรือหาก

ได้รับค่าจ้างก็จะมาจากงานประเภทที่ได้ค่าจ้างต่ำ หรือมีสภาพแวดล้อมการทำงานที่แย่ ซึ่งปัญหานี้จะเป็นการทำลายศักยภาพทางเศรษฐกิจ

สำหรับเอเปคได้มีบทบาทในการส่งเสริมบทบาทสตรีและความเท่าเทียมทางเพศในทางเศรษฐกิจและสังคม¹² โดยเอเปคเองตระหนักถึงบทบาทของสตรีที่มีต่อเศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีแรงงานสตรีมากถึง 600 ล้านคน โดยกว่าร้อยละ 60 ทำงานอยู่ในภาคทางทาง (Formal Sector) ดังนั้นหากไม่ส่งเสริมบทบาทของสตรีในทางเศรษฐกิจจะก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจหลายหมื่นล้านดอลลาร์ต่อปี ด้วยเหตุนี้ วิสัยทัศน์ปุตราจายาของเอเปค (APEC Putrajaya 2040) ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญ คือ การสร้างความอยู่ดีกินดี เศรษฐกิจที่ยั่งยืน เข้มแข็ง และครอบคลุม จึงได้รวมเอาประเด็นการส่งเสริมและสร้างความเท่าเทียมทางเพศและบทบาทของสตรีเข้าไว้ในวิสัยทัศน์ด้วย (APEC, n.d.)

ในปี 2011 เอเปคได้จัดทำนโยบายและเป้าหมายการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับสตรีและเศรษฐกิจขึ้นในการประชุมที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นเจ้าภาพ โดยประกาศนโยบายหุ้นส่วนว่าด้วยสตรีและเศรษฐกิจ (Policy Partnership on Women and the Economy: PPWE) ในเวทีการประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสครั้งที่ 2 ในเดือนพฤษภาคม 2011 ประกาศดังกล่าวเป็นการเริ่มสร้างเครือข่ายผู้นำสตรีจากภาคเอกชน เพื่อยกระดับความร่วมมือในการส่งเสริมบทบาทของสตรีในทางเศรษฐกิจที่เกิดจากความร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีกุญแจสำคัญ 5 ประการ คือ การเข้าถึงเงินทุน (Access to capital) การเข้าถึงตลาด (Access to market) การส่งเสริมทักษะและศักยภาพ (Skills and capacity building) ความเป็นผู้นำและตัวแทนของสตรี (Women's Leadership and agency) และนวัตกรรมและเทคโนโลยี (Innovation and technology) นอกจากนี้ เพื่อติดตามการทำงานว่ามีความคืบหน้าอย่างไรแล้ว เอเปคได้จัดทำ APEC Women and the Economy Dashboard เพื่อประเมินการทำงาน โดยหน่วยสนับสนุนนโยบายของเอเปค (APEC Policy Support Unit) ได้มีการออกรายงาน The APEC Women and the Economy Dashboard ครั้งแรกในเดือนกันยายน 2015 และยังมีการดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบัน (APEC, 2022b)

แม้ว่าเอเปคจะมีการออกตัวชี้วัดและการรายงานการทำงานตามกุญแจสำคัญ 5 ประการข้างต้นก็ตาม แต่แผนงานที่ชัดเจนในเรื่องการส่งเสริมบทบาทของสตรีก็ยังไม่ชัดเจน จนกระทั่งในปี 2019 การประชุมเอเปคที่ประเทศชิลีได้มีการรับรองแผนงาน The La Serena Roadmap for Women and Inclusive Growth (2019-2030) เพื่อสร้างแนวทางการทำงานการพัฒนาความเท่าเทียมทางเพศและการเสริมอำนาจทางเศรษฐกิจของสตรีที่

¹² APEC. (2022a). Policy Partnership on Women and the Economy. Retrieved from

<https://www.apec.org/groups/som-steering-committee-on-economic-and-technical-cooperation/working-groups/policy-partnership-on-women-and-the-economy>

เป็นรูปธรรม โดยแผนงานของเอเปคมีการดึงเอาหลักการของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของภูมิภาค โดยมีเป้าหมาย ดังนี้ (APEC, 2019)

1) ส่งเสริมการเข้าถึงเงินทุนและตลาดของสตรี (Empowering women through access to capital and markets) โดยการส่งเสริมและอำนวยความสะดวกความร่วมมือของภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อส่งเสริมให้สตรีในภาคส่วนต่าง ๆ สามารถเข้าถึงเงินทุนและตลาดได้มากขึ้น ส่งเสริมการเป็นเจ้าของกิจการ โดยเฉพาะในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (MSMEs) รวมทั้งส่งเสริมการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาทักษะและศักยภาพการให้คำปรึกษา โดยเฉพาะทักษะด้านดิจิทัล และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในตลาดต่าง ๆ ของภูมิภาคระหว่างกัน

2) เสริมสร้างความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วมของแรงงานสตรี (Strengthening women's labor force participation) เป้าหมายนี้เป็นเป้าหมายส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิแรงงานของสตรี การส่งเสริมความก้าวหน้าในการทำงาน ลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างเพศ รวมทั้งการป้องกันความรุนแรงและการเลือกปฏิบัติทางเพศในที่ทำงาน

3) การปรับปรุงการเข้าถึงตำแหน่งผู้นำในการตัดสินใจทุกระดับของสตรี (Improving access of women to leadership positions in all levels of decision making) เป้าหมายนี้เป็นเป้าหมายที่ต้องการให้สตรีมีบทบาทในฐานะผู้นำองค์กร การอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจตัดสินใจที่เท่าเทียมกับบุรุษมากขึ้นทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน

4) การสนับสนุนการศึกษา การฝึกอบรมและการพัฒนาทักษะของสตรี รวมทั้งการเข้าถึงต่าง ๆ ในโลกของการทำงานที่เปลี่ยนแปลง (Support women's education, training and skills development and access in a changing world of work) เป้าหมายนี้เป็นเป้าหมายการส่งเสริมการลดทัศนคติการต่อต้านเพศในทางการศึกษา ลดอุปสรรคการเข้าถึงการศึกษาและการประกอบอาชีพของสตรีและเด็กหญิง โดยเฉพาะในการศึกษาและอาชีพด้าน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์และคณิตศาสตร์ (STEM) ส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การฝึกอบรมทักษะดิจิทัล โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง เช่น สตรีที่ยากจน ทพพลภาพ หรืออยู่ในพื้นที่ชนบท รวมทั้งส่งเสริมการลดการก่อความรุนแรงทางเพศ การล่วงละเมิดและการกลั่นแกล้งทางออนไลน์

5) ส่งเสริมพลังทางเศรษฐกิจของสตรีด้วยการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล (Advancing women's economic empowerment through data collection and analysis) ในส่วนนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลทางสถิติมาวิเคราะห์ ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน โดยเฉพาะข้อมูลที่สามารถวิเคราะห์ในระดับที่แบ่งแยกเพศได้ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการส่งเสริมเชิงนโยบายและการวางแผนนโยบายในอนาคต

สำหรับนโยบายของรัฐในการส่งเสริมให้มีบุตรประเทศต่างๆ¹³ สามารถสรุปโดยย่อได้ดังนี้

สหรัฐอเมริกา

รัฐบาลสหรัฐฯ ไม่มีนโยบายควบคุมเพิ่ม/ลดประชากรเพราะมองว่าจำนวนประชากรต้องถูกกำหนดด้วยความต้องการของคู่ชีวิต รัฐบาลมีหน้าที่สนับสนุนสุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์ให้ประชาชนเท่านั้น แม้ไม่ได้มีนโยบายกระตุ้นให้ประชาชนมีบุตร แต่สหรัฐฯ มีนโยบายสนับสนุนเด็กและครอบครัว เช่น เงินช่วยเหลือครอบครัวยากจน ลดหย่อนภาษีสำหรับผู้มีบุตร กฎหมายลาคลอด ขั้นต่ำ 12 สัปดาห์ สวัสดิการด้านประกันสุขภาพของเด็ก

จีน

นับแต่ช่วงทศวรรษที่ 60 จีนเริ่มมีนโยบายลูกคนเดียว เพื่อให้สวัสดิการรัฐแก่ลูกเพียงคนเดียวของครอบครัว หากใครมีลูกมากกว่า 1 คนจะโดนปรับเงิน ผลจากนโยบายนี้ทำให้อัตราการเกิดลดลงเรื่อย ๆ ในปี 2015 รัฐบาลจีนเปลี่ยนเป็นนโยบายลูกสองคน แต่ตัวเลขการเกิดยังคงอยู่ในอัตราร้อย ในปี 2021 ได้มีการเปลี่ยนนโยบายเพิ่มเป็นลูกสามคน งานวิจัยหลายชิ้นพบว่า ตัวเลขการเกิดที่ต่ำในปัจจุบันของจีนไม่ได้เป็นเพราะนโยบายลูกคนเดียวที่ดำเนินมาเกินกว่า 50 ปีเพียงอย่างเดียว แต่มาจากสภาพสังคมเศรษฐกิจในปัจจุบัน ที่ทำให้คนไม่อยากจะลูก รัฐบาลจึงเพิ่มมาตรการต่าง ๆ เช่น อุดหนุนสถานรับเลี้ยงเด็ก ลดหย่อนภาษี เนื่องจากกลัวว่าอนาคตจะเกิดสถานการณ์ขาดแคลนแรงงานอย่างหนัก ปัจจุบันจีนเผชิญเหตุการณ์ 4-2-1 คือ คนวัยแรงงาน 1 คนต้องแบกรับภาระดูแลพ่อแม่ 2 คน และปู่ย่าตายายรวมเป็น 4 คน

โรงเรียนกวดวิชาเอกชนหลายแห่งถูกแบนเพราะเชื่อว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่มีมูลค่าสูงในครัวเรือน และทำให้คู่แต่งงานไม่อยากจะลูกเพราะการแข่งขันเรื่องเรียนในจีนถือเป็นเรื่องจำเป็น เคร่งเครียด หลายครอบครัวจึงมักส่งลูกเรียนกวดวิชา และโรงเรียนกวดวิชาเอกชนมีค่าใช้จ่ายสูง แต่สิ่งที่ตามมาคือการเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายของโรงเรียนกวดวิชาใต้ดินที่มีราคาแพงและบางแห่งไม่ได้มาตรฐาน

ญี่ปุ่น

อัตราการเกิดของญี่ปุ่น ลดลงและกลายเป็นสังคมสูงวัยเร็วว่าอย่างรวดเร็วกว่าประเทศอื่นในเอเชีย และมีผู้อพยพน้อย ขาดแคลนประชากรวัยแรงงาน รัฐบาลริเริ่มโครงการกระตุ้นให้คนมีลูกมากขึ้นตั้งแต่ยุค 1990 เช่น การสนับสนุนสถานรับเลี้ยงเด็ก รวมถึงการอนุญาตให้พนักงานลางานเลี้ยงลูกได้ แต่ในสังคมญี่ปุ่น พนักงานออฟฟิศที่แต่งงานและยังทำงานอยู่มักเป็นฝ่ายชาย ซึ่งจะไม่ใช้สิทธิ์ในการลาไปเลี้ยงลูกเนื่องจากกลัวเป็นเหตุผลในการไม่ต่อสัญญาการทำงาน แม้จะใช้เวลาพยายามในการแก้ไขปัญหาเกินกว่า 30 ปี แต่ตัวเลขอัตราการเจริญพันธุ์ของญี่ปุ่นก็ยังไม่เพิ่มเท่าที่รัฐบาลพอใจ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไม่ได้มองถึงวัฒนธรรมและค่านิยมที่ไม่เอื้อต่อการมีลูก

¹³ โปรดดู สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ; สำนักสนับสนุนสุขภาพเด็ก เยาวชน และครอบครัว (สำนัก 4) และสำนักสนับสนุนสุขภาพขององค์กร (สำนัก 8) และเครือข่ายสถานประกอบการที่เป็นมิตรต่อเด็กและครอบครัว

เช่น การแบ่งแยกบทบาทหน้าที่ชายหญิงชัดเจนในญี่ปุ่น ผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วต้องลาออกจากงานมาเป็นแม่บ้าน รวมถึงค่านิยมการทำงานหนัก ชั่วโมงทำงานยาวนาน การทำงานล่วงเวลา หรือการแข่งขันในเรื่องการศึกษา

เกาหลีใต้

ข้อมูลปี 2022 เกาหลีใต้เป็นประเทศที่อัตราเจริญพันธุ์ ต่ำที่สุดในโลก หญิงวัยเจริญพันธุ์ 1 คน มีลูกเพียง 0.78 คน รัฐบาลมีนโยบายกระตุ้นให้ประชาชนมีลูกตั้งแต่ปี 2006 เช่น นโยบายสนับสนุนเงินอุดหนุนพ่อแม่ สนับสนุนสถานรับเลี้ยงเด็ก และการลาคลอดเลี้ยงลูก แต่ไม่ประสบผลสำเร็จแต่อย่างใด ซึ่งนักวิชาการเชื่อว่าที่นโยบายไม่ได้ผล คนเกาหลียังคงไม่อยากมีลูก เนื่องจากจากราคาส่งหาทรัพยากรที่พุ่งสูงเรื่อยมา ค่านิยมการแข่งขันที่เครียดและค่าใช้จ่ายทางการศึกษาที่สูง ความเครียดจากสถานะเศรษฐกิจ ชั่วโมงทำงานที่ยาวนาน รวมถึงความเหลื่อมล้ำทางเพศ ที่เพศชายค่อนข้างเป็นใหญ่ ผู้หญิงต้องลาออกจากงานเมื่อแต่งงานมีลูก ทำให้อัตราการเกิดของประชากรลดลงเป็นอย่างมาก

ออสเตรเลีย

มีอัตราการเกิดต่ำมาตั้งแต่ยุค 70 หากแต่รัฐบาลไม่ได้มองว่าเป็นปัญหา จึงไม่ได้มีนโยบายชัดเจน จนกระทั่ง ช่วงปี 2000 มีตัวเลขการเกิดต่ำสุดในรอบ 50 ปี รัฐบาลจึงออกนโยบาย เช่น เพิ่มเงินอุดหนุนคนมีลูก ลดหย่อนภาษี สนับสนุนสถานประกอบการที่เป็นมิตรกับครอบครัวแต่ตัวเลขอัตราเจริญพันธุ์ก็ยังคงที่เท่าเดิม ต่อเนื่องอีกนับ 10 ปี ออสเตรเลียมีอัตราผู้อพยพค่อนข้างสูง จึงทำให้การขาดแคลนแรงงานยังไม่เป็นปัญหามากนัก ในปัจจุบัน

ฮังการี

ประเทศนี้มีประชากรเกิดน้อยตั้งแต่ยุค 60 ในยุคเบบี้บูมเมอร์ผู้หญิง 1 คนมีลูกเฉลี่ย 2.6 คน และลดต่ำลงเรื่อยๆ ทุกปี ในช่วงแรกรัฐบาลได้ออกกฎหมายจำกัดการคุมกำเนิดและการทำแท้งที่ปลอดภัยแต่ไม่ได้ผล ตัวเลขการทำแท้งเถื่อนเยอะมากขึ้น จึงยกเลิกนโยบายไป ในยุคต่อมา มีการออกนโยบายเงินอุดหนุน และเพิ่มสวัสดิการลาคลอด ล่าสุดมีการเพิ่มเงินอุดหนุนครอบครัวที่มีลูก 3 คนขึ้นไป ลดหย่อนภาษีพ่อแม่ สนับสนุนค่ารักษาคู่สมรสที่มีลูกยาก ผลการดำเนินงานพบว่า ในรอบ 10 ปี ที่ผ่านมา สถิติเด็กเกิดใหม่อยู่ที่ปีละราว 90,000 คน ใกล้เคียงสถิติเดิม แต่ใช้เงินงบประมาณไปถึง 9,000 พันล้านเหรียญสหรัฐ หรือคิดเป็น 5% ของ GDP เพื่อการนี้

นอร์เวย์

ตัวเลขอัตราเจริญพันธุ์ของนอร์เวย์ เริ่มลดลงนับแต่ยุค 70 รัฐบาลจึงเริ่มนโยบายสถานรับเลี้ยงเด็กจากนั้นพบว่า สามารถช่วยครอบครัวลดภาระในการดูแลลูกและกระตุ้นให้ประชาชนมีลูกเพิ่มขึ้นได้จริง จึงดำเนินนโยบายนี้ต่อมาเรื่อยๆ โดยกระจายสถานรับเลี้ยงเด็กให้ครอบคลุมทั่วประเทศ และเพิ่มคุณภาพให้ดีขึ้น หากแต่ในระยะถัดมาผลที่ตามมาคือ รัฐต้องแบกรับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นมาก และไม่ได้เพิ่มอัตราการเกิดเท่าใดนัก เมื่อเทียบค่าใช้จ่ายกับตัวเลขการเกิดที่ควรจะเป็น

สวีเดน และเอสโตเนีย

สองประเทศนี้ มีนโยบายกระตุ้นให้คนมีลูกคล้ายๆ กัน คือ สามารถลาคลอดและลาดูแลลูกเป็นเวลายาว และได้รับสิทธิเพิ่มเติม คือ ลาเพิ่มได้อีกหากมีลูกคนที่ 2 ในระยะเวลาใกล้ ๆ กัน (ประมาณ 24 เดือน) ผลปรากฏว่า ช่วยกระตุ้นการมีลูกได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น เมื่อเวลาผ่านไปประชาชนก็มีลูกน้อยลง เนื่องจากปัญหาสภาพเศรษฐกิจ

3.3 ผู้หญิงกับเศรษฐกิจในบริบทประเทศไทย

ประเทศไทย ผู้หญิงนอกจากจะมีฐานะเป็นแม่ในมิติทางสังคมแล้ว ในมิติทางเศรษฐกิจเพศหญิงยังต้องเป็นแรงงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศให้เจริญเติบโตก้าวหน้าอย่างยั่งยืนอีกด้วยเพื่อให้ประเทศก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลางที่ติดหล่มมาแล้วมากกว่า 4 ทศวรรษ

สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ ได้ประเมินว่า ในปี 2020 เพศหญิงมีมากกว่าเพศชายประมาณ 1.5 ล้านคน หญิงโสดไทยจะมีเพิ่มขึ้นถึง 5.6 ล้านคน โดยผลสำรวจความเห็นของงานสำรวจและศึกษาวิจัยซีรีส์ความรู้สองโอกาสสร้างอาชีพ (สปร.) พบว่า หญิงไทยกว่า 80.43% ดูแลการเงินของตัวเอง กว่า 42.93 % ทำงาน 5 วัน/สัปดาห์ และกว่า 65.45 % เลือกซื้อสินค้าจากคุณภาพ นั้นหมายความว่าผู้หญิงไทยยุคใหม่มีกำลังใช้จ่ายใช้สอยได้ไม่แพ้กันกับผู้หญิงทั่วโลก ซึ่งที่พูดมาทั้งหมดทั้งหมดจะเห็นได้ว่าผู้หญิงยุคใหม่ขับเคลื่อนโลกด้านมิติสังคมการเมือง และเศรษฐกิจ ทั้งในฐานะแรงงานและผู้บริโภค

สำหรับในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 นั้น แรงงานหญิงคิดเป็นร้อยละ 51.7 ของประชากรวัยแรงงานทั้งหมด แต่มีผู้หญิงที่เป็นกำลังแรงงานร้อยละ 45.3 (หรือ 17.2 ล้านคน) มีรายได้ลดลง เนื่องจากการมีจำนวนชั่วโมงทำงานลดลงหรือเลิกจ้างงานไปเลย เมื่อมองในภาคอุตสาหกรรม 5 ลำดับแรกที่แรงงานหญิงถูกเลิกจ้างมากที่สุด คือ 1) ผลิตภัณฑ์การกลั่นปิโตรเลียมร้อยละ 20.9 2) ผลิตภัณฑ์พลาสติกร้อยละ 24.5 3) เครื่องหนังรองเท้าร้อยละ 22.7 4) ประมงร้อยละ 20.4 และ 5) เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มร้อยละ 7.7 จึงส่งผลกระทบต่อการค้าปลีกของแม่และครอบครัวอย่างมาก (ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และโชคชัยชาญ วิโรจน์สัตตบุษย์, 2563) อันเนื่องมาจากการมีรายได้ลดลงและการว่างงานนั่นเอง ทั้งนี้ความช่วยเหลือจากภาครัฐไม่อาจหักล้างการใช้กลไกการรับมือกับปัญหาในทางลบโดยเฉพาะในหมู่ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ รายได้ที่ลดลงบีบบังคับให้ครัวเรือนจำต้องลดการบริโภคอาหารและสิ่งอุปโภคบริโภคอื่น ๆ ตามไปด้วย ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำและผู้หญิงในครัวเรือนที่มีบุตรกว่าร้อยละ 60 ขาดแคลนอาหารประทังชีวิต ร้อยละ 40 ต้องผิวนทนกับความหิวโหยโดยไม่รับประทานอาหาร สัดส่วนของประชาชนที่ไม่รับประทานอาหารเลยตลอดทั้งวันในครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำสูงกว่าครัวเรือนที่มีรายได้มากกว่าถึงสี่

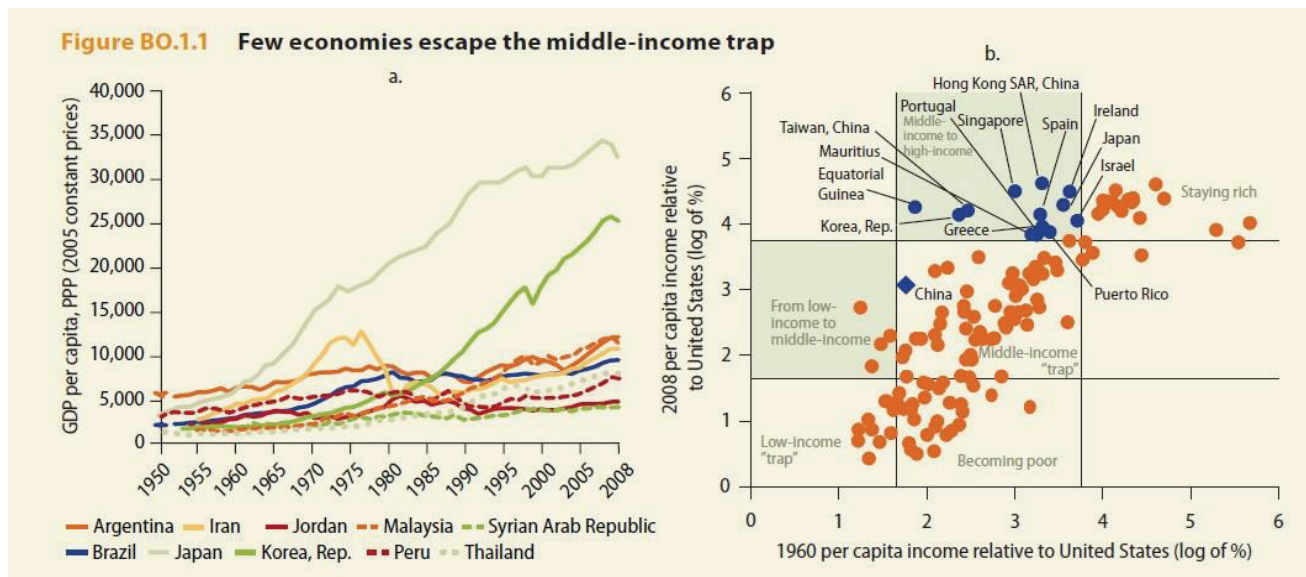
เท่า คริวเรือนที่ให้สัมภาษณ์กับ Gallup Poll กว่าครึ่งยังวิตกกังวลว่าตนอาจไม่มีทุนรอนพอจะซื้ออาหารประทังชีวิต (Gallup Poll, 2564)

ในปัจจุบันรัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาเพื่อให้ประเทศไทย หลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง ไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูงภายในปี พ.ศ. 2579 ตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) ได้ถูกจัดทำขึ้นโดยคำนึงถึงข้อจำกัดของประเทศไทยที่ผ่านมาที่ทำให้ไม่สามารถหลุดพ้นกับดักรายได้ปานกลาง (ซึ่งจะได้กล่าวถึงสาเหตุต่อไป) นอกจากนั้นโครงสร้างประชากรของประเทศไทยที่มีเพศหญิงเป็นเสาหลักทั้งในฐานะแม่ในมิติสังคมและในฐานะแรงงานรับจ้างหาเงินเพื่อครอบครัวในมิติทางเศรษฐกิจนั้น ทำให้เพศหญิงมีความสำคัญและบทบาทหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ เพื่อให้ประเทศก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลาง ซึ่งเป็นความท้าทายของประเทศกำลังพัฒนาทุกประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วยที่จะต้องกำหนดยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจระยะยาวที่เหมาะสมและทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศให้สามารถที่จะขจัด “กับดักรายได้ปานกลาง” เพื่อให้ประเทศไทยสามารถก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้วได้ในเร็ววัน

ธนาคารโลก (World Bank) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ชั้นรายได้และสถานะทางเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ดังนี้ (ดูภาพที่ 4 ประกอบ)

- 1) ประเทศที่มีรายได้ต่ำ (Low Income) จะมีรายได้ต่อหัวต่ำกว่า 1,035 ดอลลาร์สหรัฐ
- 2) ประเทศที่มีรายได้ปานกลางในระดับต่ำ (Lower Middle-Income) จะมีรายได้ต่อหัวระหว่าง 1,036 – 4,045 ดอลลาร์สหรัฐ
- 3) ประเทศที่มีรายได้ปานกลางในระดับสูง (Upper Middle-Income) จะมีรายได้ต่อหัวระหว่าง 4,046 – 12,535 ดอลลาร์สหรัฐ
- 4) ประเทศที่มีรายได้สูง (High-Income) จะมีรายได้ต่อหัวมากกว่า 12,536 ดอลลาร์สหรัฐ

ภาพที่ 3.5 กับดักรายได้ปานกลางของประเทศต่างๆ

ที่มา: World Bank, 2012

จากเกณฑ์ดังกล่าว พบว่า ไทยเลื่อนฐานะเป็นประเทศรายได้ปานกลางมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 โดยรายได้ต่อหัวของไทยในปี พ.ศ. 2559 อยู่ที่ 5,640 ดอลลาร์สหรัฐ และในปี พ.ศ. 2564 มีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้นเป็น 7,255 ดอลลาร์สหรัฐ นั่นแสดงว่า ไทยยังติดอยู่ในฐานะประเทศรายได้ปานกลางในระดับสูงมาแล้วมากกว่า 40 ปี ทั้งนี้การประเมินของธนาคารแห่งประเทศไทย โดยใช้เกณฑ์แบ่งกลุ่มรายได้ของธนาคารโลกด้วยอัตราการขยายตัวต่อปีที่ 1% (ค่าเฉลี่ย 10 ปีย้อนหลัง) และอัตราการเติบโตทาง เศรษฐกิจของไทยที่ 3.5% (ค่าเฉลี่ยปี พ.ศ. 2555 – 2559) พบว่าไทยจะต้องอยู่ในฐานะประเทศรายได้ปานกลางไปอีกไม่น้อยกว่า 20 ปี (แพรวไพลิน วงษ์สินธุวิเศษ และณัชพล จรุงพิพัฒน์, 2017)

จากสถานการณ์ดังกล่าวนี้ พบว่า รายได้ต่อหัว (GDP per Capita) เท่ากับ 7,293.83 ดอลลาร์ สหรัฐในปี พ.ศ. 2561 โดยอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่แท้จริง (Real GDP Growth Rate) มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีค่าระหว่างร้อยละ 7 – 9 ในช่วงก่อนปี พ.ศ.2540 ร้อยละ 4 – 7 ในช่วงปี พ.ศ. 2546 – 2550 และไม่เกินร้อยละ 4 โดยประมาณในช่วงปี พ.ศ. 2558 – 2561 ดังนั้น จึงพิจารณาได้ว่า ศักยภาพการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทยมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง และรายได้ต่อหัวของประเทศไทยเมื่อคำนึงถึงศักยภาพการขยายตัวทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน อาจต้องใช้ระยะเวลาประมาณ 20 ปี จึงจะเข้าสู่การเป็นประเทศที่มีรายได้สูงที่ประชากรมีรายได้ไม่ต่ำกว่า 12,536 ดอลลาร์สหรัฐต่อหัวต่อปี ทั้งนี้ สาเหตุสำคัญที่ทำให้อัตราการเติบโตทาง

เศรษฐกิจที่แท้จริงของไทยมีแนวโน้มลดลง มาจากผลผลิตภาพการผลิตและความสามารถในการแข่งขันที่ลดลงซึ่งสะท้อนได้จาก (บุญชัย จรัสแสงสมบูรณ์, 2562, น.9-10)

1) การขาดการลงทุนที่จำเป็นและเพียงพอต่อการยกระดับศักยภาพการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศให้สูงกว่าปัจจุบันภายหลังจากการลงทุนของรัฐบาลชะลอตัวลงอย่างมีนัยสำคัญและเข้าสู่ภาวะหดตัวในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (บุญชัย จรัสแสงสมบูรณ์, 2562, น.9)

2) ผลผลิตภาพการผลิตของปัจจัยการผลิต (Total Factor Productivity: TFP) ที่ยังไม่สูงพอที่จะทำให้อุตสาหกรรมของประเทศขยายตัวในอัตราที่สูงเพื่อหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดของการขยายตัวทางเศรษฐกิจในช่วงระยะเวลา 5 ปีแรกไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 โดยตั้งเป้าขับเคลื่อนเพื่อให้เศรษฐกิจไทยขยายตัว (GDP Growth) ได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 5 ต่อปี และเพิ่มผลผลิตภาพการผลิตรวม (TFP) ให้ได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 3 ต่อปี รวมถึงตั้งเป้าเพิ่มอันดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยให้เข้าไปอยู่ใน 20 อันดับแรก ทั้งนี้ ได้บรรจุประเด็นการส่งเสริมการใช้นวัตกรรมในการผลิตเพื่อเร่งสร้างมูลค่าเพิ่มและประสิทธิภาพการผลิตของสินค้าและบริการ และสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจรายสาขาด้วยการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคเกษตร อุตสาหกรรม บริการ การค้า และการลงทุน ตามนโยบาย Thailand 4.0 ของรัฐบาล ที่ต้องการสร้างเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมและเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยใช้เทคโนโลยีขั้นสูง และความคิดสร้างสรรค์ในกระบวนการผลิตใน 10 อุตสาหกรรมเป้าหมายทั้งอุตสาหกรรมเดิมที่มีศักยภาพ และอุตสาหกรรมที่เป็นอนาคต รวมถึงการปรับปรุงคุณภาพแรงงาน โดยเฉพาะแรงงานผู้หญิง กุฎระเปียบต่าง ๆ และปฏิรูประบบราชการ เพื่อให้สนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้ดีขึ้น ซึ่งจะสะท้อน จากอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจในอนาคต (บุญชัย จรัสแสงสมบูรณ์, เพิ่งอ้าง)

นโยบายของรัฐบาลปัจจุบัน ต้องการนำพาประเทศพ้นกับดักรายได้ปานกลาง โดยการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อเพิ่มระดับรายได้ต่อหัวคนไทยแล้ว ยังต้องสร้างความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจ ของคนในสังคมควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้การพัฒนาประเทศในระยะยาวไปสู่การเป็นประเทศ “พัฒนาแล้ว” (Developed Country) และสอดคล้องกับหลักการตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 (Sustainable Development Goals 2030: SDGs) ของสหประชาชาติ คือ การพัฒนาด้วยการ “ไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง” (Leaving No One Behind) ที่ผ่านมารัฐบาลจะให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำ (Inequality) ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานที่ประเทศไทยยังต้องเผชิญอยู่ และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาไปสู่การเป็นประเทศที่เศรษฐกิจเติบโตแบบมีส่วนร่วม (Inclusive Growth) ซึ่งปัญหาความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นอาจมาจากหลายสาเหตุ เช่น การ

จัดสรรทรัพยากรในสังคมที่ยังไม่เป็นธรรม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตการทำมาหาเลี้ยงชีพ หรือการไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นต้น โดยมาตรการเพื่อบรรเทาปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่รัฐบาลพยายามดำเนินการเพื่อให้การให้ความช่วยเหลือประชาชนเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง รายได้ต่อหัวของประชากรไทยให้เพิ่มขึ้นในระยะยาว (บุญชัย จรัสแสงสมบูรณ์, เฟื่องอ้าง, น.10)

ดังนั้น จากเกณฑ์ดังกล่าว พบว่าไทยเลื่อนฐานะเป็นประเทศรายได้ปานกลางมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 โดยรายได้ต่อหัวของไทยในปี พ.ศ. 2559 อยู่ที่ 5,640 ดอลลาร์สหรัฐ และในปี พ.ศ. 2564 มีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้น เป็น 7,255 ดอลลาร์สหรัฐ นั่นแสดงว่า ไทยยังติดอยู่ในฐานะประเทศรายได้ปานกลางในระดับสูงมาแล้วมากกว่า 40 ปี ก้าวข้ามไปสู่ประเทศรายได้สูง ประเทศควรกำหนดยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจระยะยาวที่เหมาะสมและทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เพิ่มบทบาทผู้หญิงในระบบเศรษฐกิจให้มากขึ้น รวมทั้งการพัฒนาเด็กเล็กแบบถ้วนหน้าจึงมีความจำเป็นเพื่อยกระดับรายได้ต่อหัวของประชากรไทยให้เพิ่มขึ้นในระยะยาวต่อไป

3.4 นโยบายรัฐกับสวัสดิการของแม่และลูก

จากการศึกษาของ Sonsuphap.R. and Ongasinha, C. and et. all (2022) พบว่า ในโลกมีผู้หญิง 70% อยู่ในความยากจนเพราะพื้นที่ที่ผู้หญิงมีลูก รายได้ของเธอก็ลดลง เพราะจากสถิติพบว่า 2 ใน 3 ของผู้ที่ได้รับค่าแรงขั้นต่ำเป็นผู้หญิงโดย 56% เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวยากจน และ 49% ของผู้หญิงโสดที่มีอายุมากกว่า 65 ปีนั้นยังยากจนด้วย บทบาทชายหญิงเป็นปัจจัยมหภาคสำคัญ โดยผู้หญิงถูกกำหนดบทบาทให้มีหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกและทำงานบ้านมากกว่าผู้ชายถึงแม้คนรุ่นใหม่จะคาดหวังให้ผู้ชายมีบทบาททำงานบ้านและเลี้ยงดูลูกมากขึ้น แต่ในทางปฏิบัติยังไม่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งก็เพราะนโยบายยังไม่ตอบโจทย์ โดยน่านโยบายสิทธิการลาคลอดของแต่ละประเทศทั้ง 5 ประเทศ ได้แก่ ออสเตรเลีย สวีเดน ญี่ปุ่น สิงคโปร์ และเวียดนาม โดยเปรียบเทียบกับสิทธิและสวัสดิการในประเทศไทยพบว่า

1. สิทธิการลาคลอด (Sonsuphap.R. and Ongasinha, C. and et. all ,2022: 160-162)

สวัสดิการการลาคลอดของ **ออสเตรเลีย** จ่ายได้สูงสุด 18 สัปดาห์ (90 วันจ่าย) ซึ่งรวมถึงช่วงเวลาเดียวต่อเนื่องสูงสุด 12 สัปดาห์ (60 วันจ่าย) และ 30 วันที่ยืดหยุ่นได้ภายใน 2 ปีนับจากวันเกิดของเด็ก การชำระเงินจะจ่ายตามค่าแรงขั้นต่ำซึ่งอยู่ที่ 154.51 ดอลลาร์ต่อวันหรือ 722.55 ดอลลาร์ต่อสัปดาห์ (ประมาณ

17,680 บาท) สำหรับการลาโดยไม่ได้รับค่าจ้าง พนักงานมีสิทธิได้รับวันลาเพื่อเลี้ยงดูบุตรโดยไม่ได้รับค่าจ้างสูงสุด 12 เดือน นอกจากนั้นพวกเขายังสามารถขอลาเพิ่มเติมได้ถึง 12 เดือน

สวีเดน จ่ายสิทธิประโยชน์ในรูปแบบตัวเงินให้กับพ่อแม่โดยจ่ายให้เป็นเวลา 480 วัน (ประมาณ 16 เดือน) สำหรับเด็กหนึ่งคน โดยค่าตอบแทนของ 390 วันแรกจะเป็นค่าตอบแทนประมาณร้อยละ 80 ของเงินเดือนปัจจุบัน ซึ่งจะได้สูงสุดถึงเพดานรายได้ที่ 364,500 โครนาสวีเดนต่อปี (ประมาณ 1,275,750 บาท) โดย 90 วันที่เหลือจะได้ค่าตอบแทนเป็นรายได้แรงงานค่าแรงขั้นต่ำ นอกจากนั้นในสวีเดนมีคนทำงานที่อพยพมาจากประเทศอื่นด้วย (Migrated Leave) โดยผู้ปกครองที่อพยพไปสวีเดนพร้อมกับเด็กอายุต่ำกว่า 12 ปีจะได้รับวันลา 200 วัน

ญี่ปุ่น การลาเพื่อดูแลเด็กมีผลกับพนักงานทั้งหญิงและชาย สำหรับผู้เป็นแม่ สามารถเริ่มได้ตั้งแต่วันสิ้นสุดการลาคลอด สำหรับผู้เป็นพ่อ สามารถเริ่มต้นวันลาในช่วงใดก็ได้ระหว่างวันเกิดของเด็กจนถึงวันที่ลูกอายุครบ 1 ขวบ

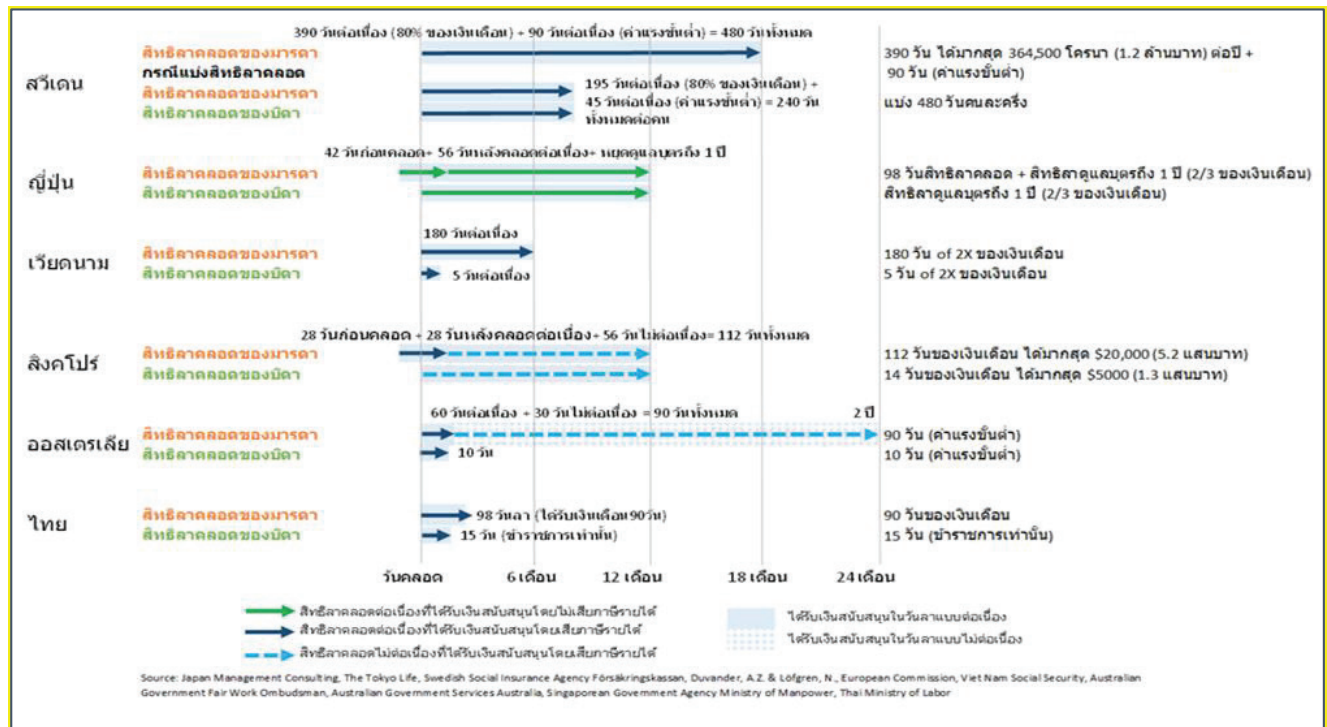
สิงคโปร์ มีระบบการคิดที่ละเอียดละออโดยให้สิทธิการลาคลอดบุตรเริ่มต้นด้วยระยะเวลาก่อนคลอดซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นก่อนการคลอดบุตร ระยะเวลาก่อนคลอดยังคงดำเนินต่อไปจนถึงช่วงหลังคลอดซึ่งจะต้องดำเนินการในการลาต่อเนื่อง 8 สัปดาห์ จากนั้นวันที่ยืดหยุ่นได้อีก 8 สัปดาห์สามารถดำเนินต่อไปได้ทันทีหลังจาก 8 สัปดาห์แรก

เวียดนาม พนักงาน / ลูกจ้างที่เป็นผู้หญิงมีสิทธิลาพักร้อนได้ 6 เดือน (180 วัน) พนักงานหญิงที่คลอดบุตรผ่าคลอดหรือทารกมากกว่านั้น มีสิทธิลาเพิ่มอีก 1 เดือนสำหรับทารกแต่ละคน เพื่อการดูแลเด็กที่ดีที่สุด นอกจากนั้นกฎหมายของเวียดนามยังอนุญาตให้พนักงานชายที่มีภรรยาให้กำเนิดบุตรมีสิทธิได้รับระบบการลาเพื่อการคลอดบุตร

ไทย ให้โอกาสแม่ลาคลอดได้ 98 วัน โดยได้รับเงินเดือนเป็นเวลา 90 วัน สำหรับพ่อให้สิทธิเฉพาะผู้ที่เข้าราชการเท่านั้น ลาได้ 15 วัน

นอกจากนั้นยังมีบางประเทศที่ให้สิทธิและโอกาสแก่พ่อแม่ที่เป็นเพศเดียวกัน หรือต่างเพศ เพื่อให้โอกาสกับคนกลุ่มนี้จึงใช้คำรวมๆว่า “คู่ชีวิต” (Partner) รายละเอียดตามภาพที่ 3.6

ภาพที่ 3.6 สิทธิลาคลอดของบิดาและมารดา

2. สิทธิหลังคลอดเพื่อการพัฒนาเด็กเล็ก (Sonsuphap.R. and Ongasinha, C. and et. all ,2022: 163-164)

ญี่ปุ่น ถูกจัดอันดับให้มีสวัสดิการในประเด็นนี้ดีที่สุดในกลุ่มศึกษานี้ นั่นคือหลังจากการคลอดลูกแล้ว ผู้หญิงชาวญี่ปุ่นมีสิทธิที่จะลาคลอดได้ 56 วันเป็นการสนับสนุนวันลาแบบต่อเนื่อง และรัฐบาลญี่ปุ่นให้การสนับสนุนค่าเลี้ยงดูเด็กหลังการคลอดจนกระทั่งเด็กอายุถึง 6 ปี ซึ่งประเด็นที่ดั่งเป็นข้อสังเกตที่สำคัญคือ ตลอดเวลาที่ได้รับค่าเลี้ยงดูเด็กนั้น ในกลุ่มที่ศึกษาทั้งหมด 6 ประเทศญี่ปุ่น เป็นประเทศเดียวที่รัฐบาลไม่ถือว่าเงินที่ได้จากค่าเลี้ยงดูเด็กเป็นรายได้ที่ต้องนำมาหักภาษี ซึ่งทำให้พ่อแม่ได้รับเงินช่วยเหลือเต็มเม็ดเต็มหน่วย

สวีเดน ถูกจัดอันดับให้มีสวัสดิการที่ดีเป็นลำดับสอง เนื่องจากหลังจากการคลอดลูกแล้ว ผู้หญิงชาวสวีเดนมีสิทธิที่จะลาคลอดได้ถึง 18 เดือน หรือ 1 ปีกับ 6 เดือนเป็นแบบวันลาต่อเนื่อง และมีสิทธิได้รับเงินช่วยเหลือค่าเลี้ยงดูเด็กจนกระทั่งเด็กอายุถึง 6 ปี

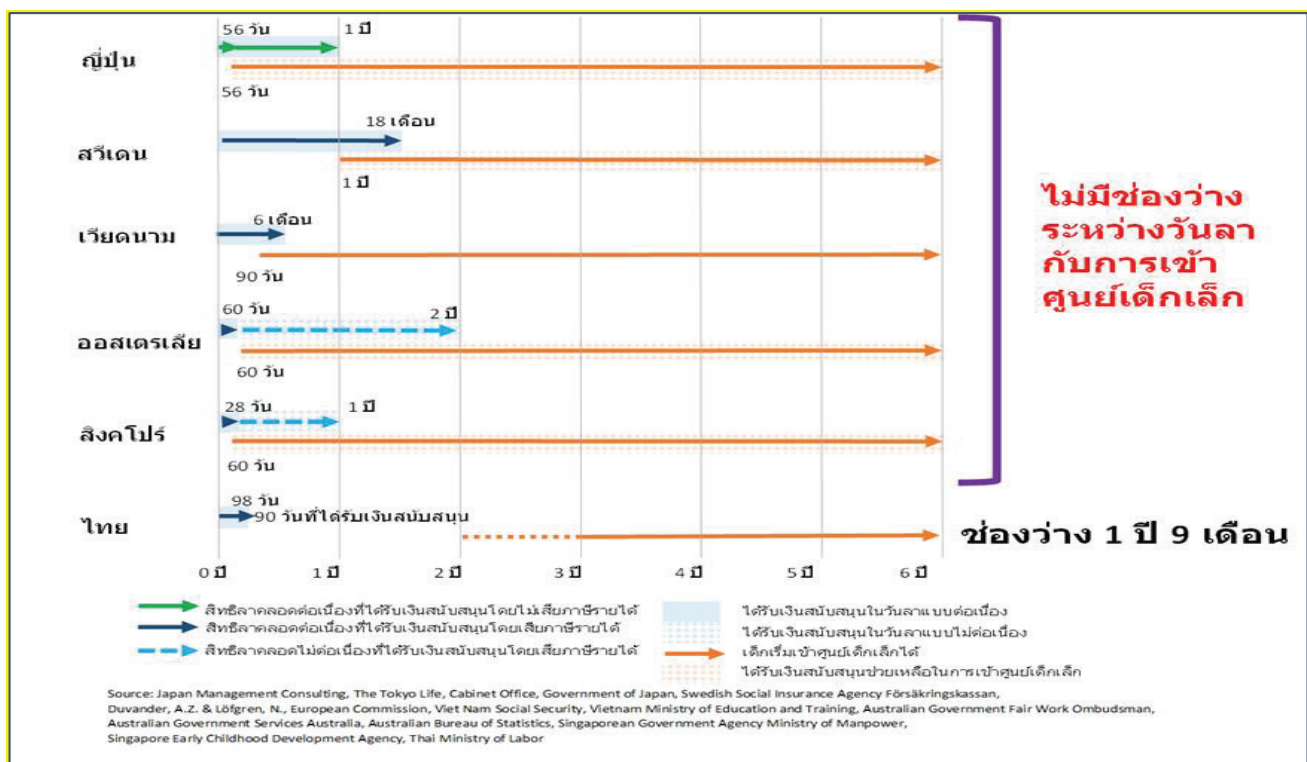
เวียดนาม ถูกจัดอันดับให้มีสวัสดิการที่ดีเป็นลำดับสาม โดยหลังจากการคลอดแล้ว ผู้หญิงเวียดนามได้รับสิทธิการลาคลอดเป็นเวลา 6 เดือน มีศูนย์เลี้ยงเด็กรองรับจนกระทั่งเด็กอายุ 6 ปี

ออสเตรเลีย ได้รับการจัดอันดับของการมีสวัสดิการเป็นอันดับ 4 ในกลุ่มนี้ เนื่องจากรัฐบาลออสเตรียให้ผู้หญิงลาคลอดได้ 60 วัน และได้รับเงินสนับสนุนวันลา แต่ไม่ต่อเนื่อง โดยรัฐบาลสนับสนุนค่าเลี้ยงดูจนกระทั่งเด็กอายุถึง 6 ปี แต่ถือเป็นรายได้ที่ต้องนำมาหักภาษีเงินได้

สิงคโปร์ ได้รับการจัดอันดับของการมีสวัสดิการเป็นอันดับที่ 5 เนื่องจากรัฐบาลสิงคโปร์ให้การสนับสนุนให้ลาคลอดได้ 28 วัน แต่เป็นแบบไม่ต่อเนื่อง โดยรัฐบาลสนับสนุนค่าเลี้ยงดูจนกระทั่งเด็กอายุถึง 6 ปี แต่ถือเป็นรายได้ที่ต้องนำมาหักภาษีเงินได้

ไทย ได้รับการจัดอันดับให้เป็นประเทศที่มีสวัสดิการการลาคลอดและการจ่ายเงินสนับสนุนอยู่ท้ายสุด ซึ่งเป็นสวัสดิการที่น้อยกว่าประเทศอื่น ๆ ในกลุ่มของการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากไทยอนุญาตให้ลาคลอดได้ 98 วัน ซึ่งเป็นจำนวนวันที่ได้รับเงินเดือน อีก 8 วันไม่ได้รับเงินเดือน และหลังจาก 98 วันไปแล้ว ขาดการสนับสนุนการรับเข้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไปจนกระทั่งเด็กโตจนถึง 2-3 ปี จึงจะได้รับการสนับสนุนให้เข้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และเข้าเรียนอนุบาลตามลำดับ ช่องว่างที่เกิดขึ้นจึงทำให้การจัดลำดับสวัสดิการของไทยอยู่ในลำดับสุดท้าย รายละเอียดตามภาพที่ 3.7

ภาพที่ 3.7 สวัสดิการลาคลอดที่สอดคล้องกับการเข้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

3. ระยะเวลาการส่งเด็กเล็กเข้าระบบการศึกษา (Sonsuphap.R. and Ongasinha, C. and et. all ,2022 : 164-165)

สิงคโปร์ ได้รับการจัดอันดับจากการศึกษาครั้งนี้ให้อยู่อันดับ 1 ของการมีสวัสดิการการจัดเด็กเข้าสู่สถาบันการศึกษา โดยในช่วงระหว่างที่เด็กอายุได้ 2 เดือนมีการจัดสถานเลี้ยงดูเด็กให้จนถึง 18 เดือน หรือเด็กอายุได้ขวบครึ่ง ก็จะได้มีการส่งเข้าเตรียมอนุบาล จากนั้นศึกษาต่อเนื่องไปจนถึงอายุ 7 ปีจึงจะเข้าสู่ชั้นประถมศึกษา

ญี่ปุ่น ได้รับการจัดอันดับเป็นลำดับที่สอง โดยหลังจากคลอดได้ 56 วัน จนถึง 3 ขวบ เด็กจะได้เข้าอยู่ในสถานเลี้ยงดูเด็ก จากนั้นจนถึงอายุ 6 ปี จะเข้าโรงเรียนก่อนวัยเรียน หรืออนุบาล หลังจากนั้นจึงเข้าสู่ชั้นประถมศึกษา

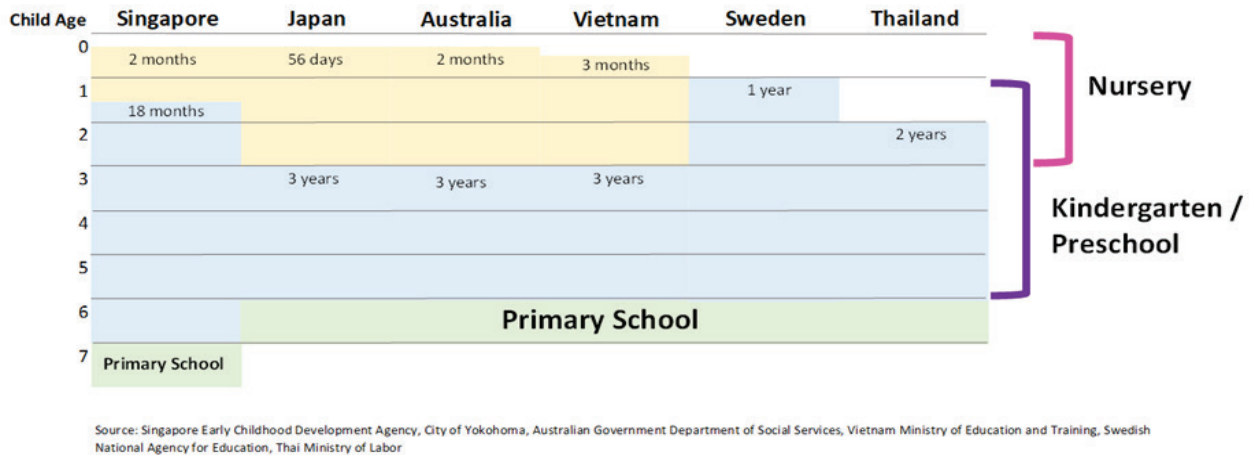
ออสเตรเลีย ได้รับการจัดอันดับเป็นลำดับที่สาม โดยหลังจากคลอดได้ 2 เดือน จนถึง 3 ขวบ เด็กจะได้เข้าอยู่ในสถานเลี้ยงดูเด็ก จากนั้นจนถึงอายุ 6 ปี จะเข้าโรงเรียนก่อนวัยเรียน หรืออนุบาล หลังจากนั้นจึงเข้าสู่ชั้นประถมศึกษา

เวียดนาม ได้รับการจัดอันดับเป็นลำดับที่สี่ โดยหลังจากคลอดได้ 3 เดือน จนถึง 3 ขวบ เด็กจะได้เข้าอยู่ในสถานเลี้ยงดูเด็ก จากนั้นจนถึงอายุ 6 ปี จะเข้าโรงเรียนก่อนวัยเรียน หรืออนุบาล หลังจากนั้นจึงเข้าสู่ชั้นประถมศึกษา

สวีเดน ได้รับการจัดอันดับเป็นลำดับที่ห้า โดยหลังจากคลอด จนถึงเด็กอายุได้ 1 ปีเด็กจะได้เข้าอยู่ในโรงเรียนก่อนวัยเรียน หรืออนุบาลจนอายุ 6 ปี หลังจากนั้นจึงเข้าสู่ชั้นประถมศึกษา และ **ไทย** ได้รับการจัดอันดับเป็นลำดับสุดท้ายในกลุ่มของประเทศที่ศึกษา โดยหลังจากคลอด เด็กจะไม่มีสถานศึกษารองรับ จนกว่าจะอายุ 2-3 ปี จึงจะได้เข้าอยู่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน หรือโรงเรียนอนุบาลจนอายุ 6 ปี หลังจากนั้นจึงเข้าสู่ชั้นประถมศึกษา

ไทย มีการให้สิทธิเงินสนับสนุนเด็กแรกเกิด แต่ยังไม่ถ้วนหน้า จำกัดการคัดกรองคนจนมีสิทธิลดหย่อนภาษีรายได้จากการมีบุตร ยังควรต้องพัฒนาเงินสนับสนุนกรณีบิดามารดาเลี้ยงเดี่ยว และกรณีคู่ชีวิต (Partner) ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความเปราะบางของกระบวนการทัศนเพศสภาพของประเทศไทย โดยเฉพาะสิ่งที่สำคัญที่สุดคือระยะเวลาที่ทิ้งห่างของประเทศไทยในการส่งเด็กเล็กเข้ารับการพัฒนา และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ ประสิทธิภาพและการเข้าถึงของสิทธิในประเทศไทย สามารถเปรียบเทียบได้ ดังภาพที่ 3.8

ภาพที่ 3.8 ระยะเวลาการส่งเด็กเล็กเข้าระบบการศึกษา

3.5 โอกาสและการเข้าถึงการศึกษาของเด็กเล็ก

นโยบายของรัฐบาลในประเทศนั้น ๆ ที่พัฒนาและให้การศึกษาเด็กเล็กอย่างต่อเนื่อง ตัวเลขที่น่าสนใจ คือ ตัวเลขของประเทศไทยที่หลังจากคลอด เด็กจะไม่มีสถาบันการศึกษารองรับ จนกว่าจะอายุ 2-3 ปี จึงจะได้เข้าอยู่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน หรือโรงเรียนอนุบาลจนอายุ 6 ปี หลังจากนั้นจึงเข้าสู่ชั้นประถมศึกษาเปรียบเทียบ (Sonsuphap.R. and Ongasinha, C. and et. all ,2022: 165-166) ดังนี้

1) จำนวนประชากรทั้งหมดของแต่ละประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย สวีเดน สิงคโปร์ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น และเวียดนาม มีจำนวน 66.2, 10.4, 5.6, 25.9, 125.5 และ 97.5 ล้านคนตามลำดับ ทั้งนี้จำนวนประชากรของญี่ปุ่นและเวียดนามมีมากเป็นอันดับ 1 และ 2 ขณะที่ไทยอยู่ในอันดับ 3 ในกลุ่มของทั้ง จาก 6 ประเทศที่ทำการศึกษาเปรียบเทียบ

2) มีจำนวนเด็กเล็กที่อยู่ในวัย 0-9 ปี ทั้งนี้มากที่สุด ญี่ปุ่น ตามด้วยเวียดนามและไทย คือ 8.3, 7.8 และ 4.3 ล้านคน ตามลำดับ

3) จำนวนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียนที่ให้เด็กเข้าเรียนก่อนอนุบาลที่สนับสนุนโดยภาครัฐ สามารถหาข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบได้เพียง 4 ประเทศ คือ ไทย สวีเดน ญี่ปุ่น และเวียดนาม สำหรับ 2 ประเทศที่ไม่พบข้อมูล คือ สิงคโปร์และออสเตรเลีย โดยไทยมีจำนวนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียนที่ให้เด็กเข้าเรียนก่อนอนุบาลที่สนับสนุนโดยภาครัฐ มากเป็นอันดับ 1 คือจำนวน 52,408 แห่ง ตามมาด้วย เวียดนาม ญี่ปุ่น และสวีเดน จำนวน 12,104, 8,990 และ 8,287 แห่ง ตามลำดับ ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 สถิติเปรียบเทียบแสดงถึงจำนวนศูนย์เด็กเล็กใน 5 ประเทศ

ประเภท (ล้านคน)	ไทย	สวีเดน	สิงคโปร์	ออสเตรเลีย	ญี่ปุ่น	เวียดนาม
1. ประชากรทั้งหมด	66.2 (2021)	10.4 (2021)	5.6 (2022)	25.9 (2022)	125.5 (2021)	97.5 (2022)
2. เด็กเล็ก (0-9 ปี)	4.3 (2021)	1.21 (2021)	0.38 (2022)	1.22 (2021)	8.3 (2022)	7.8 (2022)
3. ศูนย์พัฒนาเด็ก ปฐมวัยสนับสนุนโดย ภาครัฐ	52,408 (2022)	8,287 (2022)	N/A	N/A	8,990 (2018)	12,104 (2022)
4. ศูนย์พัฒนาเด็ก ปฐมวัยนอก เหนือ จากภาครัฐ	1,339**	3,659 (2022)	N/A	N/A	18,916 (2018)	2,937 (2022)
5. ศูนย์พัฒนาเด็ก เล็ก ทั้งหมด (รร. ก่อนอนุบาลทั้งของ รัฐ+เอกชน)	53,747	11,946 (2022)	2,681 (2021)	8,934 (2021)	27,906 (2018)	15,041 (2022)
6. สัดส่วนของ ประชากรทั้งหมดต่อ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ทั้งหมด	1,230 คน	870 คน	2,100 คน	2,900 คน	4,500 คน	6,500 คน
7. สัดส่วนของ ประชากรทั้งหมดต่อ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ สนับสนุนโดยภาครัฐ	1,260 คน	1,260 คน	N/A	N/A	14,000 คน	8,000 คน
8. สัดส่วนของเด็ก เล็กต่อศูนย์พัฒนา เด็กเล็กทั้งหมด	เด็ก 80 คน	เด็ก 100 คน	เด็ก 140 คน	เด็ก 140 คน	เด็ก 300 คน	เด็ก 500 คน
9. สัดส่วนของเด็กเล็ก ต่อศูนย์พัฒนาเด็ก	เด็ก 80 คน	เด็ก 146 คน	N/A	N/A	เด็ก 920 คน	เด็ก 640 คน

เด็กที่สนับสนุนโดย ภาครัฐ						
------------------------------	--	--	--	--	--	--

ที่มา : Sonsuphap.R. and Ongasinha, C. and et. all ,2022: 165-166).

จากข้อมูลระบบสถิติทางการแพทย์ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยเมื่อสิ้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562-2564 พบว่าจำนวนเด็กปฐมวัยช่วง 0-6 ปีมีแนวโน้มลดลงอัตราการเกิดที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2564 มีจำนวน 4.2 ล้านคน ลดลงจากปี พ.ศ. 2562 และ 2563 เฉลี่ยร้อยละ 2.7 ต่อปี อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2565 อัตราการเกิดของเด็กปฐมวัยในช่วงดังกล่าวเพิ่มขึ้นเล็กน้อย คือ ร้อยละ 0.7 เท่านั้น โดยเฉพาะช่วงอายุ 4-6 ปี เพิ่มขึ้นอันเป็นผลจากการพัฒนาระบบสาธารณสุขของประเทศทำให้อัตราการการตายของเด็กลดลง ดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 จำนวนเด็กปฐมวัยช่วง 0-6 ปี ระหว่างปี พ.ศ. 2562-2565

ช่วงอายุ	2562 (ธ.ค.)	2563 (ธ.ค.)	2564 (ธ.ค.)	2565 (ธ.ค.)
อายุน้อยกว่า 1 ปี	561,446	541,023	501,003	495,147
อายุ 1	619,328	588,021	560,019	544,463
อายุ 2	654,155	622,518	590,339	583,374
อายุ 3	662,239	656,347	624,005	614,741
อายุ 4	688,571	663,560	657,265	662,835
อายุ 5	728,978	689,223	664,047	703,473
อายุ 6	745,013	729,386	689,540	710,627
รวมทั้งสิ้น	4,659,730	4,490,078	4,286,218	4,314,660

ที่มา: สถิติประชากรทางการแพทย์ราษฎร์ สำนักบริหารทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

:<https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/stat>

จากการรวบรวมฐานข้อมูลสารสนเทศการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามมาตรฐานชาติ กรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ณ วันที่ 3 พฤษภาคม 2566 พบว่า ในปี 2565 มีสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย¹⁴ ทุกสังกัดทั่วประเทศ 52,392 แห่ง จำนวนเด็ก 1,659,439 คน และจำนวนครู/พี่เลี้ยง 131,357 คน สำหรับการเข้าสู่ระบบสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยในช่วงอายุ 0-6 ปี จำนวนทั้งสิ้น 4,314,660 คน (ดังตารางที่ 3.1) โดยมีเพียง 1,659,439 คนเท่านั้นที่เข้าสู่ระบบของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยตามสังกัดของหน่วยงานต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 38.5 ของเด็กปฐมวัยทั้งหมด ส่วนอีกร้อยละ 61.5 ไม่ได้เข้าสู่ระบบสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยใดที่ถูกบันทึกอย่างเป็นทางการ (ดังตารางที่ 3.2) จากการศึกษาของสถาบัน องค์การ และหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งการระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสีย ได้ชี้ว่า เด็กปฐมวัยที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนกับหน่วยงานใดนั้น นั้นหมายความว่า เด็กปฐมวัยเหล่านั้นก็จะไม่ได้เงินอุดหนุนจากรัฐด้วย ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์กรทางสังคมตั้งอยู่บนพื้นฐานจากความไว้วางใจและความยึดหยุ่นด้านราคาและเวลาในการให้บริการอีกด้วย เช่น สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยในชุมชน สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยของมูลนิธิวัด และองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งการดูแลเองของพ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือญาติ พี่น้อง และเด็กพิการ เป็นต้น

ตารางที่ 3.3 สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยทุกสังกัดทั่วประเทศ (ณ ธันวาคม พ.ศ. 2565)

หน่วยงาน	จำนวนแห่ง	จำนวนเด็ก	ช่วงอายุที่รับ
	ประชากร 0-6 ปี 11 เดือน		
1) กระทรวงศึกษาธิการ	30,040	843,341	อนุบาล 3-6 ปี
2) กระทรวงมหาดไทย	19,969	716,909	ช่วงอายุ 2-5 ปี รูปแบบศูนย์พัฒนาเด็ก ฯ และช่วงอายุ 4-6 ปี รูปแบบอนุบาล
3) กระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์	1,272*	51,840*	แรกเกิดถึงก่อนเข้าประถมศึกษาปีที่ 1
4) กรุงเทพมหานคร	727**	32,976**	ช่วงอายุ 2.6 - 5 ปี

¹⁴ สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย หมายความว่า ศูนย์เด็กเล็ก สถานรับเลี้ยงเด็ก ศูนย์บริการช่วยเหลือ ระยะเริ่มของเด็กพิการหรือเด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษ สถานรับเลี้ยงเด็ก และสถานสงเคราะห์ ตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองเด็กซึ่งมีเด็กปฐมวัยอยู่ในความคุ้มครองดูแล หรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่ออย่างอื่น รวมทั้งโรงเรียนศูนย์การเรียนรู้ หน่วยงานการศึกษา หรือหน่วยงานอื่นของรัฐและเอกชน และสถาบันศาสนาที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาให้แก่ปฐมวัย

5) กระทรวงอุดมศึกษา	64	7,792	อนุบาล 3-6 ปี
6) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน)	228	4,786	อนุบาล 3-5 ปี

ที่มา : Sonsuphap.R. and Ongasinha, C. and et. all (2022 : 26-34).

ตารางที่ 3.3 สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยทุกสังกัดทั่วประเทศ (ณ ธันวาคม พ.ศ. 2565) (ต่อ)

หน่วยงาน	จำนวนแห่ง	จำนวนเด็ก	ช่วงอายุที่รับ
	ประชากร 0-6 ปี 11 เดือน		
7) กระทรวงสาธารณสุข			ช่วงอายุ 2-5 ปี
8) กระทรวงกลาโหม (สมาคมแม่บ้านทหารบก)	41	504	อนุบาล 2-4 ปี
9) กระทรวงแรงงาน	2	364	ดูแลเด็กก่อนวัยเรียนช่วง 0-5 ปี
รวมเด็กเล็กที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ (1)	52,392	1,659,439	
รวมทั้งหมด (2)		4,314,660	
เด็กเล็กไม่ได้เงินอุดหนุนจากรัฐ (3)		2,655,221	
ร้อยละของเด็กเล็กที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ (1)/(2)			
ร้อยละของเด็กเล็กไม่ได้เงินอุดหนุนจากรัฐ (3)/(2)			61.5

ที่มา: 1) ฐานข้อมูลสารสนเทศการพัฒนาศูนย์เด็กปฐมวัยตามมาตรฐานชาติ กรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (ณ วันที่ 3 พฤษภาคม 2566)

2) กลุ่มการพัฒนาศูนย์เด็กปฐมวัย กรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ

<https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/view>

<https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/1935487>

*ตัวเลขจำนวนสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยจำนวน 1,272 แห่ง และจำนวนเด็ก 51,840 คน เป็นตัวเลขของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (ณ วันที่ 3 พฤษภาคม 2566) ซึ่งเป็นตัวเลขที่ไม่ตรงกับตัวเลขของกระทรวงมหาดไทย ณ วันที่ 30 มิถุนายน 2565

**ตัวเลขจำนวนสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยจำนวน 727 แห่ง และจำนวนเด็ก 32,976 คน เป็นตัวเลขรวมของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยของกรุงเทพมหานครและหน่วยงานอื่นๆ เช่นสำนักงานการแพทย์ของกรุงเทพมหานคร

จากตารางที่ 3.3 การศึกษาของ Sonsuphap.R. and Ongasinha, C. and et. all (2022 : 26-34) สรุปจากได้ดังนี้

1) ข้อมูลจากสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ณ สิ้นธันวาคม พ.ศ.2565 พบว่า เด็กเล็กช่วงอายุ 0-6 ปี มีจำนวน 4,314,660 คน เพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากระยะเวลาเดียวกันของปี 2564 ร้อยละ 0.65 ซึ่งมีจำนวน 4,286,218 คน เมื่อพิจารณาตั้งแต่ปี 2562-2565 พบว่า อัตราการเกิดเฉลี่ยลดลงร้อยละ 1.85 ต่อปี (ดังรายละเอียดในตารางที่ 3.1)

2) จำนวนสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยจำแนกตามสังกัด มีจำนวนทั้งสิ้น 52,392 แห่งทั่วประเทศโดยกระทรวงศึกษาธิการ มีมากที่สุด จำนวน 30,040 แห่ง (ร้อยละ 57.34) กระทรวงมหาดไทย (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) มีจำนวน 19,969 แห่ง (ร้อยละ 38.11) กระทรวงพัฒนาสังคมฯ จำนวน 1,272 แห่ง (ร้อยละ 2.43) กรุงเทพมหานคร จำนวน 727 แห่ง (ร้อยละ 1.39) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน จำนวน 228 แห่ง (ร้อยละ 0.44) กระทรวงอุดมศึกษาฯ จำนวน 64 แห่ง (ร้อยละ 0.12) กระทรวงสาธารณสุข จำนวน 49 แห่ง (ร้อยละ 0.09) กระทรวงกลาโหม สมาคมแม่บ้านทหารบก จำนวน 41 แห่ง (ร้อยละ 0.08) และกระทรวงแรงงาน จำนวน 2 แห่ง เป็นต้น

3) จำนวนเด็กปฐมวัยจำแนกตามสังกัด มีจำนวนทั้งสิ้น 1,659,439 คน ทั่วประเทศโดยกระทรวงศึกษาธิการ มีมากที่สุด จำนวน 848,341 คน (ร้อยละ 50.82) กระทรวงมหาดไทย มีจำนวน 716,909 คน (ร้อยละ 43.20) กระทรวงพัฒนาสังคมฯ จำนวน 51,840 คน (ร้อยละ 3.12) กรุงเทพมหานคร จำนวน 32,976 คน (ร้อยละ 1.99) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน จำนวน 4,786 คน (ร้อยละ 0.29) กระทรวงสาธารณสุข จำนวน 927 แห่ง (ร้อยละ 0.06) กระทรวงกลาโหม สมาคมแม่บ้านทหารบก จำนวน 504 คน (ร้อยละ 0.03) และกระทรวงแรงงาน จำนวน 364 แห่ง (ร้อยละ 0.02) เป็นต้น

4) จำนวนสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยและจำนวนเด็กปฐมวัยที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนทั่วประเทศ จากข้อมูลประเมินของ Alternative Care Thailand และการประเมินโดยคณะผู้วิจัย ดังตารางที่ 3.3 แสดงถึงเด็กปฐมวัย

ช่วงอายุ 0-6 ปี เมื่อสิ้นปี 2565 มีจำนวนทั้งสิ้น 4,314,660 คน โดยมีเพียง 1,659,439 คนเท่านั้นที่เข้าสู่ระบบของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยตามสังกัดของหน่วยงานต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 38.5 ของเด็กปฐมวัยทั้งหมด ส่วนอีกจำนวน 2,655,221 คน หรือร้อยละ 61.5 ไม่ได้เข้าสู่ระบบสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยใดที่ถูกบันทึกอย่างเป็นทางการ และยังคงไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ ซึ่งข้อมูลจาก Alternative Care Thailand ระบุว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยมีจำนวน 44,105 แห่ง จำนวนเด็กปฐมวัยที่ถูกบันทึกไว้เพียง 97,256 คนหรือร้อยละ 5 เท่านั้น โดยกระจายตามหน่วยงานองค์กรภาครัฐ ภาคชุมชน และครอบครัว ดังนี้ กระทรวงศึกษาธิการ ร้อยละ 2.03 (โรงเรียนประจำสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ และโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์) กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ร้อยละ 1.67 สถานประกอบการที่จัดตั้งมูนแม่ ร้อยละ 0.43 กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร้อยละ 0.28 ศูนย์เลี้ยงดูบุตรของสถานประกอบการและชุมชน ร้อยละ 0.09 บ้านรับเลี้ยงเด็กที่เป็นเครือข่ายในชุมชนแออัด ร้อยละ 0.07 แต่อีกร้อยละ 95 หรือประมาณ 2,557,965 คน ยังไม่มีหน่วยงาน องค์กรไหนมีฐานข้อมูลที่แน่ชัดว่าอยู่ไหน ดังนั้นคณะผู้วิจัย จึงเห็นว่ามีคามจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรนำไปศึกษาในเชิงลึกต่อไปในอนาคต

ตารางที่ 3.4 สถานพัฒนาเด็กเล็กและจำนวนเด็กเล็กที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนทั่วประเทศ
(ณ ธันวาคม พ.ศ. 2565)

หน่วยงาน	จำนวนแห่ง	จำนวนเด็ก	(%) ของจำนวน เด็กเล็ก
	ประชากร 0-6 ปี 11 เดือน		
1) กระทรวงยุติธรรม			
- สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน	99	n.a.	-
- ทัดขสถานต่างๆ	n.a.	265	0.01
2) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์			
-สถานสงเคราะห์ของรัฐ	32	4,000	0.19
-สถานสงเคราะห์เด็กพิการ	n.a.	2,000	0.10
หน่วยงาน	จำนวนแห่ง	จำนวนเด็ก	(%) ของจำนวน เด็กเล็ก
	ประชากร 0-6 ปี 11 เดือน		
3) กระทรวงศึกษาธิการ			
- โรงเรียนประจำสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ	48	12,517	0.60
- โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์	52	30,513	1.46
4) กระทรวงวัฒนธรรม			
- สามเณร	42,461	33,510	1.61
- เด็กเล็ก	n.a.	2,000	0.10

5) บ้านรับเลี้ยงเด็กที่เป็นเครือข่ายในชุมชนแออัด	70	1,382	0.07
6) สถานประกอบการที่จัดตั้งมุมนมแม่	1,264	9,058	0.43
7) ศูนย์เลี้ยงดูบุตรของสถานประกอบการและชุมชน	79	2,011	0.10
8) อื่นๆ	n.a.	1,990,253	95.34
รวมทั้งหมด	44,105	2,087,509	100.00

หมายเหตุ : *อื่นๆ หมายถึง เด็กปฐมวัยที่ไม่ได้เงินอุดหนุนจากรัฐ หมายถึง จำนวนเด็กที่พ่อแม่เลี้ยงเอง หรือจ้างพี่เลี้ยง หรือฝากเลี้ยงกับคนรู้จักไม่ใช่สถานรับเลี้ยงเด็กตามกฎหมายหรือได้รับใบอนุญาตจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

ที่มา: ข้อมูล 1-7 จาก Alternative Care Thailand ข้อ 8 ประเมินโดยผู้วิจัย จากข้อมูลตาราง 3.3 และรายการ 1-7 ของตารางที่ 3.4

5) ประมาณจำนวนเด็กเล็กยากจน จาก 1)-4) เมื่อผู้วิจัยต้องการค้นหาว่า จำนวนเด็กปฐมวัย 2,655,221 คนที่ยังไม่ได้รับการอุดหนุนรายได้จากภาครัฐนั้น เป็นเด็กเล็กในครอบครัวที่ยากจนจำนวนเท่าใดจึงเป็นคำถามสำคัญ จากตารางที่ 3.3 มีจำนวนเด็กเล็กที่ถูกบันทึกจากหน่วยงาน องค์กร และภาคประชาสังคมต่าง ๆ ไว้เพียง 97,256 คนหรือร้อยละ 5 แต่ยังมีร้อยละ 95 หรือประมาณ 2,557,965 คนยังไม่ทราบว่าอยู่ที่ไหน ทั้งนี้จากประเมินจากวงสัมมนากลุ่มย่อย 11 ครั้งของทีมวิจัย สรุปเบื้องต้นได้ว่า เด็กเล็กส่วนนี้อาจถูกเลี้ยงโดยครอบครัวเอง เช่น พ่อแม่เลี้ยงเอง เลี้ยงโดยปู่ย่า ตายาย ฝากเลี้ยงกับคนี่รู้จัก หรือจ้างพี่เลี้ยงซึ่งไม่ใช่สถานรับเลี้ยงเด็กตามกฎหมายหรือได้รับอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการประมาณจำนวนเด็กเล็กจากครอบครัวยากจนจึงใช้จำนวน 2,557,965 คนเป็นฐานการประเมิน ซึ่งผู้วิจัยจะใช้เกณฑ์การพิจารณาตามสมมติฐาน ดังนี้

- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) โดยดร.สมชัย จิตสุชน ผู้อำนวยการวิจัยด้านการพัฒนาอย่างทั่วถึง ประมาณว่าเด็กเล็กช่วงอายุ 0-6 ปี ไม่ได้รับการอุดหนุนรายได้จากภาครัฐ จะเป็นครอบครัวยากจนร้อยละ 40 ของจำนวนเด็กเล็ก การให้สวัสดิการแบบพุ่งเป้า ตามมาด้วยปัญหาตกหล่น และคนที่ตกหล่น มักจะเป็นคนที่จนที่สุด¹⁵
- การศึกษาของ Unicef ประเทศไทย พบว่า เด็กเกิดใหม่ยังคงมีน้ำหนักต่ำกว่ามาตรฐาน แสดงถึงการขาดสารอาหารในหญิงตั้งครรภ์ อีกเรื่อง คือ หญิงตั้งครรภ์ร้อยละ 40 ไม่ได้ทำงาน จึงจำเป็นต้องได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลให้ดูแลลูกในท้องได้¹⁶

¹⁵ <https://theactive.net/news/welfare-20221121/> เข้าถึงวันที่ 15 พฤษภาคม 2566

¹⁶ เฟิ่งอ้าง

- ฉัตร คำแสง ผู้อำนวยการศูนย์ความรู้นโยบายเด็ก และครอบครัว ระบุว่า มีเด็กเล็กกว่าร้อยละ 61.4 อยู่ในครัวเรือนยากจนรายได้ต่อหัวต่ำกว่า 6,250 บาท ต่อเดือน การตกหล่นโดยแม่และเด็กเข้าไม่ถึงสวัสดิการถ้วนหน้า จึงเป็นวิกฤตของประเทศไทยอย่างแท้จริง¹⁷
- จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยประเมินจำนวนเด็กเล็กในครอบครัวยากจนขั้นต่ำถึงสูงสุด ได้ดังนี้
 - ถ้าร้อยละ 25 พบว่า เด็กเล็กในครอบครัวยากจน มีจำนวน 639,491 คน
 - ถ้าร้อยละ 50 พบว่า เด็กเล็กในครอบครัวยากจน มีจำนวน 1,278,983 คน
 - ถ้าร้อยละ 75 พบว่า เด็กเล็กในครอบครัวยากจน มีจำนวน 1,918,474 คน

อาจสรุปได้ว่า มีความเป็นไปได้ว่าจำนวนเด็กเล็กระหว่าง 0-6 ปี อยู่ในครอบครัวยากจนมีรายได้ต่อหัวต่ำกว่า 6,250 บาทต่อเดือน อยู่ระหว่าง 639,491 - 1,918,474 คน

6) ประเมินการบุดหนุนเด็กเล็กถ้วนหน้าตามนโยบายของรัฐบาลใหม่ ข้อมูลจากสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ณ สิ้นธันวาคม พ.ศ.2565 พบว่า เด็กเล็กช่วงอายุ 0-6 ปี มีจำนวน 4,314,660 คน เพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากระยะเวลาเดียวกันของปี 2564 ร้อยละ 0.65 หากพิจารณาตั้งแต่ปี 2562-2565 พบว่า อัตราการเกิดเฉลี่ยลดลงร้อยละ 1.85 ต่อปี โดยมีเด็กเล็ก 1,659,439 คน หรือ ร้อยละ 38.5 ที่สามารถเข้าสู่ระบบสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยตามสังกัดของหน่วยงานต่าง ๆ ส่วนอีกจำนวน 2,655,221 คน หรือร้อยละ 61.5 ไม่ได้เข้าสู่ระบบสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยใดที่ถูกบันทึกอย่างเป็นทางการ และยังคงไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ จากข้อมูลดังกล่าวเมื่อนำมาวิเคราะห์ภายใต้กรอบนโยบายด้านงบประมาณที่คาดว่าจะรัฐบาลใหม่จะจัดสรรเงินสวัสดิการในรูปเด็กเล็กถ้วนหน้า ซึ่งผู้วิจัยจะใช้เกณฑ์การพิจารณาตามสมมติฐาน ดังนี้

- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) โดย ดร.สมชัย จิตสุชน ผู้อำนวยการวิจัยด้านการพัฒนาอย่างทั่วถึง วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายเลี้ยงดูเด็กเล็กตามแนวทาง Minimum Income Standard (MIS) รายจ่ายที่จำเป็นต้องเลี้ยงดูเด็กในครัวเรือน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเด็ก 1 คนอยู่ที่ 3,373 บาทต่อคนต่อเดือน¹⁸
- อาจารย์สุณี ไชยรส ประธานคณะทำงานขับเคลื่อนนโยบายสวัสดิการเด็กเล็กถ้วนหน้า เห็นว่าเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่เด็กเล็ก 0-6 ปี ต้องมีสวัสดิการถ้วนหน้า โดยให้รัฐภาคีต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กไม่เลือกปฏิบัติ โดยมีข้อเสนอใหม่หลังเดินสายพบพรรคการเมือง และคณะทำงานปรับเงินอุดหนุนเด็กเล็กถ้วนหน้าใหม่ในปี พ.ศ.2565 คือ การให้สวัสดิการแบบถ้วน

¹⁷ เฟ้งอ้าง

¹⁸ เฟ้งอ้าง

หน้า โดยเด็กทุกคนบนแผ่นดินไทยต้องได้รับการดูแล ขยายการดูแลตั้งแต่เริ่มฝากครรภ์ และเปลี่ยนตัวเงินจาก 600 บาท เป็น 3,000 บาทต่อคนต่อเดือน¹⁹

- จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยประเมินประเมินงบประมาณตามนโยบายสวัสดิการเด็กเล็กถ้วนหน้า โดยกำหนดเงินอุดหนุนต่อเดือนให้แก่เด็กเล็กช่วงอายุ 0-6 ปี จำนวน 4,314,660 คน ในวงเงินจาก 600 บาทต่อเดือน แล้วปรับเพิ่มเป็น 1,200 บาทต่อเดือน และ 3,000 บาทต่อเดือนโดยเทียบกับงบประมาณแผ่นดินปี 2567 วงเงิน 3.35 ล้านล้านบาท และผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ในปี 2566 ประมาณ 18.444 ล้านล้านบาท ตามลำดับได้ดังนี้
 - ถ้ารัฐยังจ่ายเงินอุดหนุนแบบถ้วนหน้า 600 บาทต่อคน เป็นเงินรวมทั้งสิ้น 31,066 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 0.93 ของงบประมาณแผ่นดิน และเป็นร้อยละ 0.17 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP)
 - ถ้ารัฐยังจ่ายเงินอุดหนุนแบบถ้วนหน้าตามนโยบายพรรคก้าวไกลพรรคเพื่อไทยที่ 1,200 บาทต่อคน เป็นเงินรวมทั้งสิ้น 62,131 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 1.85 ของงบประมาณแผ่นดิน และเป็นร้อยละ 0.34 ของ GDP
 - ถ้ารัฐยังจ่ายเงินอุดหนุนแบบถ้วนหน้าตามข้อเสนอคณะทำงานขับเคลื่อนนโยบายสวัสดิการเด็กเล็กถ้วนหน้าที่ 3,000 บาทต่อคน เป็นเงินรวมทั้งสิ้น 155,328 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 4.64 ของงบประมาณแผ่นดิน และเป็นร้อยละ 0.84 ของ GDP

จึงสรุปได้ว่า หากรัฐดำเนินนโยบายสวัสดิการเด็กเล็กถ้วนหน้า โดยให้เงินอุดหนุน 600-3,000 บาทต่อคนต่อเดือน รัฐจะใช้งบประมาณระหว่าง 31,066 - 155,328 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 0.93 -4.64 ของงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2567 และเป็นร้อยละ 0.17-0.84 ของ GDP ดังตารางที่ 3.5

¹⁹ เฟื่องอ้าง

ตารางที่ 3.5 ประเมินงบประมาณตามนโยบายสวัสดิการเด็กเล็กถ้วนหน้า

รายการ	600 บาท	1,200 บาท (นโยบายของรัฐบาลใหม่ พรรคก้าวไกล-เพื่อไทย)	3,000 บาท (ข้อเสนอของคณะกรรมการ ขับเคลื่อนนโยบาย สวัสดิการเด็กเล็กถ้วน หน้า)
1.จำนวนเด็กเล็กระหว่าง 0-6 ปี จำนวน 4,314,660 คน (ณ ธันวาคม 2565)	31,066 ล้านบาท	62,131 ล้านบาท	155,328 ล้านบาท
2.ร้อยละของงบประมาณ ประจำปี 2567 ²⁰	0.93	1.85	4.64
3.ร้อยละของผลิตภัณฑ์มวล รวมภายในประเทศ (GDP) ปี 2566 ²¹	0.17	0.34	0.84

ที่มา : ที่มา : Sonsuphap.R. and Ongasinha, C. and et. all (2022 : 26-34).

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมองว่า แนวโน้มเด็กเล็กช่วงอายุ 0-6 ปี จะถูกดึงเข้าสู่ระบบเพิ่มขึ้นหากรัฐดำเนินนโยบายการคลังที่เหมาะสมและควบคู่ไปกับการสร้างกลไกในการพัฒนาสถานพัฒนาเด็กเล็กที่อยู่ในระบบแล้วให้มีคุณภาพมาตรฐาน และผ่อนคลายระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นอุปสรรคขัดขวางให้สถานพัฒนาเด็กเล็กที่อยู่นอกระบบให้เข้าสู่ระบบมากขึ้น โดยภาครัฐควรสร้างแรงจูงใจด้วยมาตรการด้านการเงินและการคลังในเกณฑ์ที่เหมาะสมให้แก่ผู้ประกอบการสถานรับเลี้ยงเด็กเหล่านั้น ผู้วิจัยเชื่อว่า หากรัฐดำเนินการมาตรการต่างๆ อย่างต่อเนื่องจริงจังภายในระยะ 5 ปี ช่วงว่างระหว่างเด็กที่ได้รับเงินอุดหนุนและไม่ได้รับเงินอุดหนุนจะลดลงเป็นรูปธรรม ดังนั้นเมื่อ

²⁰ งบประมาณประจำปี 2567 วงเงิน 3,350,000 ล้านบาท โปรดดู

<https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/66133>

https://www.onde.go.th/assets/portals/1/download_doc/download-2022-09-27.pdf

²¹ ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศมูลค่าประมาณ 18.444 ล้านล้านบาท (ณ ราคาประจำปี) โปรดดู

https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=13581

ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถดึงเด็กเล็กเกือบสองล้านคนเข้าสู่ระบบสวัสดิการถ้วนหน้าเด็กเหล่านั้นจะเติบโตอย่างมีคุณภาพและเป็นกำลังหลักในการพัฒนาประเทศให้มั่นคงยั่งยืนต่อไป

3.6 ประเมินงบประมาณสวัสดิการของแม่และเด็ก

พิจารณาจากนโยบายสวัสดิการของรัฐบาลใหม่ด้านสวัสดิการของแม่และเด็กจาก 8 นโยบาย ประกอบด้วย 1) ผู้สูงอายุ 3,000 บาทต่อเดือน 2) คนพิการต่อเดือน 3,000 บาทต่อเดือน 3) ประกันสังคมถ้วนหน้า 4) เรียนฟรี อาหารฟรี 5) เด็กเล็กถ้วนหน้า 1,200 คนต่อเดือน 6) เด็กแรกเกิด 3,000 บาทต่อคน 7) คุปองเปิดโลก และ 8) ผ่อนผัน VAT แจกในโรงเรียนนั้น รัฐบาลจะต้องปรับการจัดสรรงบประมาณใหม่และจะต้องหาวิธีการหารายได้เข้ารัฐผ่านช่องทางต่างๆ อาทิ รายได้จากการท่องเที่ยว การจัดเก็บภาษีให้มีประสิทธิภาพ และปรับลดงบประมาณด้านความมั่นคงลง เพื่อนำมาใช้จ่ายนโยบายดังกล่าว นั้น โดยคาดว่าจะใช้งบประมาณ 635,600 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 3.28 ของของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) และ คิดเป็นร้อยละ 19.03 งบประมาณประจำปี ดังตารางที่ 3.6

ตารางที่ 3.6 งบประมาณนโยบายสวัสดิการของรัฐบาลใหม่

นโยบายสวัสดิการ	ประมาณการใช้งบ (ล้านบาท)	ร้อยละของ งบประมาณประจำปี 2566 ²²	ร้อยละของผลิตภัณฑ์ มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ปี 2566 ²³
1.ผู้สูงอายุ 3,000 บาทต่อเดือน	420,000 ล้านบาท	13.19	2.28
2.คนพิการต่อเดือน 3,000 บาท ต่อเดือน	72,000 ล้านบาท	2.26	0.39
3.ประกันสังคมถ้วนหน้า	35,000 ล้านบาท	1.10	0.19
4.เรียนฟรี อาหารฟรี	33,000 ล้านบาท	1.04	0.18

²² งบประมาณประจำปี 2566 วงเงิน 3.185 ล้านล้านบาท โปรดดู

https://www.onde.go.th/assets/portals/1/download_doc/download-2022-09-27.pdf

²³ ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศมูลค่าประมาณ 18.444 ล้านล้านบาท (ณ ราคาประจำปี) โปรดดู

https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=13581

5.เด็กเล็กถ้วนหน้า 1,200 คนต่อเดือน	61,900 ล้านบาท	1.00	0.17
6.เด็กแรกเกิด 3,000 บาทต่อคน	2,100 ล้านบาท	0.07	0.01
7.คูปองเปิดโลก	11,000 ล้านบาท	0.35	0.06
8.ผ้าอนามัยฟรี VAT แจกในโรงเรียน	600 ล้านบาท	0.02	0.00

ที่มา : ประเมินโดยผู้วิจัย

ทั้งนี้ประเด็นที่น่ากังวลใจกรณีที่ต้องการแรงงานระหว่างประเทศระบุว่า มีผู้หญิงมากกว่า 70% ที่ยังทำงานนอกระบบเศรษฐกิจ ปราศจากการคุ้มครองทางกฎหมายและเข้าถึงประกันสังคม ในขณะที่การศึกษาของ McKinsey Global Institute (2022) ชี้ว่า การเพิ่มความเท่าเทียมทางเพศในตลาดแรงงานทำให้ GDP ของประเทศสูงขึ้น 12-25% และการเพิ่มบทบาทผู้หญิงในการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นทางเลือกที่ดี ทำให้ประเทศมีศักยภาพในการแข่งขันสูงขึ้นด้วย

บทที่ 4

ผลสำรวจการส่งเสริมความเป็นมารดาและสังคมยั่งยืน

4.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ:

4.1.1 ผลสำรวจในพื้นที่ 5 จังหวัด: ตราด พังงา น่าน Mukdahan และกรุงเทพมหานคร

ผลจากการสำรวจความคิดเห็นประเด็น “ส่งเสริมความเป็นมารดา คือ ทางออกของครอบครัวและสังคมยั่งยืน” ในพื้นที่จังหวัดตราด พังงา น่าน Mukdahan และกรุงเทพมหานคร ระหว่างเดือนเมษายน-มิถุนายน 2566 พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 105 ราย แบ่งเป็นเพศหญิง 103 ราย เพศชาย 2 ราย อายุเฉลี่ยของผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุดอยู่ระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 41 ราย คิดเป็นร้อยละ 39 โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 35.2 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ประกอบอาชีพแม่บ้าน-ลูกจ้าง ร้อยละ 46.7 รายได้เฉลี่ยน้อยกว่า 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 52.4

1) เพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) ชาย	2	1.9
2) หญิง	103	98.1
รวม	105	100.0

2) อายุ

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) 20 - 30 ปี	11	10.5
2) 31 - 40 ปี	13	12.4
3) 41 - 50 ปี	18	17.1
4) 51 - 60 ปี	41	39.0
5) 60 ปีขึ้นไป	22	21.0
รวม	105	100.0

3) ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) มัธยมศึกษาตอนต้น	28	26.7
2) มัธยมศึกษาตอนปลาย	37	35.2
3) ปริญญาตรี	27	25.7
4) ปริญญาโท	7	6.7
5) ปวส.	4	3.8
6) ปวช.	1	1.0
7) ไม่ระบุ	1	1.0
รวม	105	100.0

4) อาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) แม่บ้าน - ลูกจ้าง	49	46.7
2) ข้าราชการ	12	11.4
3) เจ้าของกิจการ	7	6.7
4) เกษตรกร	2	1.9
5) ข้าราชการบำนาญ	2	1.9
6) พนักงานของรัฐ	1	1.0
7) พนักงานบริษัท	1	1.0
8) อื่น ๆ	31	29.5
รวม	105	100.0

5) รายได้เฉลี่ย

รายได้เฉลี่ย	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) น้อยกว่า 10,000 บาท	55	52.4
2) 10,001 - 20,000 บาท	30	28.6
3) 20,001 - 30,000 บาท	7	6.7
4) 30,001 - 40,000 บาท	1	1.0
5) 40,000 บาทขึ้นไป	11	10.5
6) ไม่ระบุ	1	1.0
รวม	105	100.0

6) ระดับความคิดเห็น

ความคิดเห็น	ระดับ					ระดับ ความสำคัญ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
1) ความเป็นมารดานั้นสำคัญระดับใด	93 (88.6)	11 (10.5)	1 (1.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	มากที่สุด
2) ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ว่า ปัจจุบัน เพศหญิงจำนวนมากไม่ยอมแต่งงาน และไม่ยอมมีลูก	15 (14.3)	53 (50.5)	27 (25.7)	9 (8.6)	1 (1.0)	มาก
3) การเป็นมารดาสร้างผลดีให้กับ เศรษฐกิจประเทศระดับใด	31 (29.5)	67 (63.8)	7 (6.7)	0 (0.0)	0 (0.0)	มากที่สุด
4) ความเป็นมารดามีต้นทุนทาง การเงินที่ต้องแบกรับ จากการเลี้ยงดู ค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายใน การศึกษา และอื่น ๆ	71 (67.6)	29 (27.6)	4 (3.8)	1 (1.0)	0 (0.0)	มากที่สุด

5) ความเป็นมารดาที่มีต้นทุนค่าเสียโอกาส จากการมีลูก ซึ่งมารดาจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเลี้ยงลูก ทำให้มีเวลาทำงานและความเจริญก้าวหน้าในอาชีพลดลง	41 (39.0)	44 (41.9)	17 (16.2)	3 (2.9)	0 (0.0)	มาก
6) ความเป็นมารดาที่มีต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร จะต้องใช้พลังใจ และความอดทนต่าง ๆ	62 (59.0)	42 (40.0)	1 (1.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	มากที่สุด

6) ระดับความคิดเห็น (ต่อ)

ความคิดเห็น	ระดับ					ระดับ ความสำคัญ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
7) ท่านคิดว่าบทบาทของชาย-หญิงในสังคมไทยมีความเท่าเทียมระดับใด	25 (23.8)	38 (36.2)	32 (30.5)	10 (9.5)	0 (0.0)	มาก
8) ท่านคิดว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ของชาย-หญิงในแง่ความเท่าเทียมระดับใด	11 (10.5)	34 (32.4)	46 (43.8)	12 (11.4)	2 (1.9)	ปานกลาง
9) ท่านคิดว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญในแง่สวัสดิการและความมั่นคงในชีวิตต่อผู้เป็นมารดาในระดับใด	14 (13.3)	25 (23.8)	49 (46.7)	13 (12.4)	4 (3.8)	ปานกลาง
10) ท่านคิดว่าการให้รัฐสวัสดิการเงินอุดหนุนเด็กทุกคน ตั้งแต่ตั้งครรภ์ - 6 ขวบ อย่างน้อย 1,200 - 3,000 บาท ต่อเดือน มีความสำคัญมากน้อยระดับใด	57 (54.3)	42 (40.0)	5 (4.8)	1 (1.0)	0 (0.0)	มากที่สุด

11) ศูนย์เด็กเล็กจาก 6 เดือนถึง 3 ขวบ มีความจำเป็นต่อพ่อ-แม่ มาก น้อยเพียงใด	60 (57.1)	39 (37.1)	6 (5.7)	0 (0.0)	0 (0.0)	มากที่สุด
12) ท่านคิดว่าการให้พ่อและแม่สลับเลี้ยงลูกได้เท่ากัน มีความสำคัญมาก น้อยเพียงใด	42 (40.0)	53 (50.5)	5 (4.8)	5 (4.8)	0 (0.0)	มาก

ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อความเป็นมารดาว่า มีสำคัญระดับมากที่สุดถึงร้อยละ 88.6 โดยปัจจุบันเพศหญิงจำนวนมากไม่อยากแต่งงานและไม่อยากมีลูกร้อยละ 50.5 และมองว่าการเป็นมารดาสร้างผลดีให้กับเศรษฐกิจประเทศได้ร้อยละ 63.8 ซึ่งความเป็นมารดานั้นมีต้นทุนทางการเงินที่ต้องแบกรับจากการเลี้ยงดูค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่น ๆ ร้อยละ 67.6 อีกทั้งมีต้นทุนค่าเสียโอกาสจากการมีลูก ซึ่งมารดาจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเลี้ยงลูก ทำให้มีเวลาทำงานและความเจริญก้าวหน้าในอาชีพลดลงร้อยละ 41.9 รวมถึงต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรจะต้องใช้พลังใจและความอดทน ร้อยละ 59

ด้านบทบาทของชาย-หญิงในสังคมไทยผู้ตอบแบบสอบถามมองว่ามีความเท่าเทียมกันร้อยละ 36.2 โดยมองว่ารัฐบาลให้ความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ของชาย-หญิงในด้านความเท่าเทียมระดับปานกลางร้อยละ 43.8 ส่วนในด้านสวัสดิการและความมั่นคงในชีวิตต่อผู้เป็นมารดาในระดับปานกลางร้อยละ 46.7 ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 54.3 คิดว่าการให้รัฐสวัสดิการเงินอุดหนุนเด็กทุกคน ตั้งแต่ตั้งครรภ์ จนถึง 6 ขวบ อย่างน้อย 1,200 - 3,000 บาทต่อเดือน มีความสำคัญมากที่สุด อีกทั้งการมีศูนย์เด็กเล็กจาก 6 เดือนถึง 3 ขวบ มีความจำเป็นต่อพ่อ-แม่ มากที่สุดร้อยละ 57.1 รวมถึงการให้พ่อและแม่สลับเลี้ยงลูกได้เท่ากัน มีความสำคัญมากร้อยละ 50.5

4.1.2 ผลสำรวจข้อมูลออนไลน์

ในส่วนการสำรวจข้อมูลประเด็น “ส่งเสริมความเป็นมารดา คือ ทางออกของครอบครัวและสังคม ยั่งยืน” ผ่านระบบออนไลน์ระหว่างเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน 2566 จำนวน 350 ราย แบ่งเป็นเพศชาย 70 ราย เพศหญิง 280 ราย อายุระหว่าง 20 - 30 ปี 31 - 40 ปี และ 41 - 50 ปี จำนวนเท่ากันในอัตราส่วนร้อยละ 22.8 ระดับการศึกษา ร้อยละ 68.3 ได้แก่ปริญญาตรี ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพนักงานบริษัท ร้อยละ 20.0 รายได้เฉลี่ยร้อยละ 28.6 อยู่ที่ 20,001 - 30,000 บาท

1) เพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	70	20.0
หญิง	280	80.0
รวม	350	100.0

2) อายุ

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
20 - 30 ปี	80	22.8
31 - 40 ปี	80	22.8
41 - 50 ปี	80	22.8
51 - 60 ปี	60	17.1
60 ปีขึ้นไป	50	14.3
รวม	350	100.0

3) การศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มัธยมศึกษาตอนต้น	22	6.3
มัธยมศึกษาตอนปลาย	44	12.6
ปริญญาตรี	239	68.3
ปริญญาโท	40	11.4
สูงกว่าปริญญาโท	5	1.4
รวม	350	100.0

4) อาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) แม่บ้าน - ลูกจ้าง	65	18.6
2) ข้าราชการ	38	10.9
3) เจ้าของกิจการ	30	8.6
4) เกษตรกร	40	11.4
5) ข้าราชการบำนาญ	30	8.6
6) พนักงานของรัฐ	42	12.0
7) พนักงานบริษัท	70	20.0
8) อื่น ๆ	35	10.0
รวม	350	100.0

5) รายได้เฉลี่ย

รายได้เฉลี่ย	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) น้อยกว่า 10,000 บาท	70	20.0
2) 10,001 - 20,000 บาท	80	22.9
3) 20,001 - 30,000 บาท	100	28.6
4) 30,001 - 40,000 บาท	40	11.4
5) 40,000 บาทขึ้นไป	35	10.0
6) ไม่ระบุ	25	7.1
รวม	350	100.0

6) ระดับความคิดเห็น

ความคิดเห็น	ระดับ					ระดับ ความสำคัญ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
1) ความเป็นมารดานั้นสำคัญระดับใด	245 (70.0)	55 (15.7)	50 (14.3)	0 (0.0)	0 (0.0)	มากที่สุด
2) ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ว่า ปัจจุบันเพศหญิงจำนวนมากไม่ยอมแต่งงานและไม่อยากมีลูก	120 (34.3)	180 (51.4)	25 (7.1)	15 (4.3)	10 (2.9)	มาก
3) การเป็นมารดาสร้างผลดีให้กับเศรษฐกิจประเทศระดับใด	185 (52.9)	140 (40.0)	25 (7.1)	0 (0.0)	0 (0.0)	มากที่สุด
4) ความเป็นมารดามีต้นทุนทางการเงินที่ต้องแบกรับ จากการเลี้ยงดูค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่น ๆ	240 (68.6)	70 (20.0)	40 (11.4)	0 (0.0)	0 (0.0)	มากที่สุด
5) ความเป็นมารดามีต้นทุนค่าเสียโอกาส จากการมีลูก ซึ่งมารดาจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเลี้ยงลูก ทำให้มีเวลาทำงานและความเจริญก้าวหน้าในอาชีพลดลง	145 (41.1)	185 (52.9)	20 (5.7)	0 (0.0)	0 (0.0)	มาก
6) ความเป็นมารดามีต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร จะต้องใช้พลังใจและความอดทนต่าง ๆ	195 (55.7)	135 (38.6)	20 (5.7)	0 (0.0)	0 (0.0)	มากที่สุด

6) ระดับความคิดเห็น (ต่อ)

ความคิดเห็น	ระดับ					ระดับ ความสำคัญ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
7) ท่านคิดว่าบทบาทของชาย-หญิงในสังคมไทยมีความเท่าเทียมระดับใด	95 (27.1)	188 (53.7)	62 (17.7)	5 (1.4)	0 (0.0)	มาก
8) ท่านคิดว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ของชาย-หญิงในแง่ความเท่าเทียมระดับใด	45 (12.9)	55 (15.7)	185 (51.4)	60 (18.6)	5 (1.4)	ปานกลาง
9) ท่านคิดว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญในแง่สวัสดิการและความมั่นคงในชีวิตต่อผู้เป็นมารดา ระดับใด	40 (11.4)	50 (15.7)	190 (54.3)	65 (17.1)	5 (1.4)	ปานกลาง
10) ท่านคิดว่าการให้รัฐสวัสดิการเงินอุดหนุนเด็กทุกคน ตั้งแต่ตั้งครรภ์ - 6 ขวบ อย่างน้อย 1,200 - 3,000 บาทต่อเดือน มีความสำคัญมากน้อยระดับใด	245 (70.0)	70 (20.0)	35 (10.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	มากที่สุด
11) ศูนย์เด็กเล็กจาก 6 เดือนถึง 3 ขวบ มีความจำเป็นต่อพ่อ-แม่ มากน้อยเพียงใด	215 (61.4)	95 (27.1)	40 (11.4)	0 (0.0)	0 (0.0)	มากที่สุด
12) ท่านคิดว่าการให้พ่อและแม่สลับเลี้ยงลูกได้เท่ากัน มีความสำคัญมากน้อยเพียงใด	145 (41.4)	180 (51.4)	25 (7.1)	0 (0.0)	0 (0.0)	มาก

ผู้ตอบแบบสอบถามออนไลน์มีความคิดเห็นต่อความเป็นมารดาว่าสำคัญระดับมากที่สุดถึงร้อยละ 70 มองว่าปัจจุบันเพศหญิงจำนวนมากไม่ยอมแต่งงานและไม่อยากมีลูกร้อยละ 51.4 โดยมองว่าการเป็นมารดาสร้างผลดีให้กับเศรษฐกิจประเทศได้มากที่สุดร้อยละ 52.9 ซึ่งความเป็นมารดานั้นมีต้นทุนทางการเงินที่ต้องแบกรับจาก

การเลี้ยงดู ค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่น ๆ ร้อยละ 68.6 ในส่วนต้นทุนค่าเสียโอกาสจากการมีลูก ซึ่งมารดาจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเลี้ยงลูก ทำให้มีเวลาทำงานและความเจริญก้าวหน้าในอาชีพลดลงร้อยละ 52.9 รวมถึงต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรจะต้องใช้พลังใจและความอดทน ร้อยละ 55.7

ด้านบทบาทของชาย-หญิงในสังคมไทยผู้ตอบแบบสอบถามออนไลน์ ร้อยละ 53.7 มองว่ามีความเท่าเทียมกันมาก โดยเห็นว่ารัฐบาลให้ความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ของชาย-หญิงในด้านความเท่าเทียมกันปานกลางร้อยละ 51.4 ด้านสวัสดิการและความมั่นคงในชีวิตต่อผู้เป็นมารดาเห็นว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญระดับปานกลางร้อยละ 54.3 ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 70 คิดว่าการให้รัฐสวัสดิการเงินอุดหนุนเด็กทุกคน ตั้งแต่ตั้งครรภ์ จนถึง 6 ขวบ อย่างน้อย 1,200 - 3,000 บาทต่อเดือน มีความสำคัญมากที่สุด อีกทั้งการมีศูนย์เด็กเล็กจาก 6 เดือนถึง 3 ขวบ มีความจำเป็นต่อพ่อ-แม่ มากที่สุดร้อยละ 61.4 รวมถึงการให้พ่อและแม่สลับเลี้ยงลูกได้เท่ากัน มีความสำคัญมาก ร้อยละ 51.4

สรุปผลการสำรวจพบว่า เราไม่สามารถแยกแม่และลูก หรือไม่อาจแยกแม่ ลูกและครอบครัวออกจากกัน ได้ แม่ที่ทำงานมีรายได้อย่างเต็มกำลังความสามารถ นอกจากจะสามารถเลี้ยงดูลูกและครอบครัวได้ดีแล้ว ยังช่วยส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามไม่ใช่แรงงานหญิงทุกคนจะมีการจ้างงานที่สมบูรณ์แบบ มีผู้หญิงจำนวนมากที่ตกหล่นไปจากระบบแรงงานในตลาดด้วยเหตุผลของการมีลูก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ข้อจำกัดและอุปสรรคของแม่หลังคลอดคือการพยายามกลับเข้าสู่ระบบตลาดแรงงานอีกครั้ง แต่การมีลูกทำให้พวกเธอไม่สามารถทำเช่นนั้นได้และเมื่อพวกเธอพยายามหาที่พึ่งด้วยการฝากลูกซึ่งอยู่ในวัย 0-4 ขวบให้สถานพัฒนาเด็กเล็กให้ช่วยเลี้ยงและช่วยพัฒนาด้านการศึกษา ข้อจำกัดและอุปสรรคที่พวกเธอส่วนหนึ่งพบในการเข้าสู่สถานดูแลของเด็กปฐมวัย ได้แก่ 1) ความไม่เพียงพอและกระจายทั่วถึงของจำนวนสถานเลี้ยงเด็กปฐมวัยในระบบการดูแลของหน่วยงานรัฐ และการเปิด-ปิดตามเวลาราชการ ซึ่งไม่สอดคล้องกับเวลาในการทำงานของพ่อแม่ผู้ปกครองเด็ก 2) สถานที่บางส่วนไม่ได้มาตรฐานและคุณภาพ 3) กฎเกณฑ์ระเบียบของภาครัฐไม่มีความยืดหยุ่นกับบริบทพื้นที่ต่างๆ ทำให้สถานเลี้ยงเด็กปฐมวัยในชุมชน การจัดการของภาคประชาสังคม การดูแลโดยมูลนิธิหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนไม่น้อยไม่สามารถขึ้นทะเบียนและได้เงินอุดหนุนจากรัฐ เพราะข้อจำกัดด้านกฎระเบียบที่ภาครัฐได้วางไว้ และ 4) สถานเลี้ยงเด็กปฐมวัยที่ได้มาตรฐานของเอกชนมีราคาแพงมากจนพ่อแม่เด็กไม่สามารถแบกรับค่าใช้จ่ายได้ 5) ระดับนโยบายภาครัฐ ควรดำเนินนโยบายทางการเงินและการคลังที่เหมาะสมเพื่อสร้างแรงจูงใจให้คนอยากมีลูก 6) องค์กร หน่วยงานภาครัฐ

และภาคธุรกิจเอกชน จะต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีและเหมาะสมแก่บุคลากรที่ต้องการมีบุตร รวมทั้งการจัดมูมนมแม่ให้เกิดขึ้นภายในองค์กร หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน อย่างไรก็ตามผู้หญิงมักจะเจอกับเพดานที่มองไม่เห็น (Glass Ceiling) จากอคติของสังคมที่มีต่อความสามารถของผู้หญิง เพราะสังคมกำหนดบทบาทผู้หญิงให้มีหน้าที่เลี้ยงดูลูกและคาดหวังจะมีเวลามากพอที่จะเลี้ยงดูลูกและทำงานบ้านได้ ส่วนผู้ชายเน้นบทบาททำกินเพื่อเลี้ยงครอบครัว สะท้อนจากพัฒนาการกฎหมายและระเบียบเกี่ยวข้องกับผู้หญิงไทย (ดังภาคผนวกที่ 3)

4.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ:

ประมวลความคิดเห็นจากเวทีสาธารณะ “ส่งเสริมความเป็นมารดา คือทางออกของครอบครัวและสังคมมั่นคง-ยั่งยืน” 5 จังหวัด (ตราด-พังงา-น่าน-มุกดาหาร-กรุงเทพฯ) สรุปได้ดังนี้

1. ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐ ระเบียบ และกฎหมายในปัจจุบัน

เมื่อพูดถึงกฎหมายผู้เข้าร่วมเสวนามีความเห็นว่าการแก้ไขกฎหมายมาตรา 48 เกี่ยวกับสิทธิของมารดาในช่วงระหว่าง ก่อนและหลังคลอดบุตรย่อมได้รับความคุ้มครองและช่วยเหลือตามที่กฎหมายบัญญัติ บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ และบุคคลผู้ยากไร้ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

ด้านการส่งเสริมความเสมอภาคในการทำงาน จะช่วยเพิ่มคุณค่าและสร้างความภาคภูมิใจแก่ผู้หญิง เพราะบางครั้งในบางงานเพศหญิงมีความสามารถไม่ด้อยไปกว่าเพศชาย และเพศหญิงที่เป็นมารดาจำนวนมากจำเป็นต้องทำงานหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน บางบ้านอาจเป็นรายได้เสริมและบางบ้านเป็นผู้หารายได้หลัก ดังนั้นภาครัฐควรส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ ให้โอกาสในการทำงานตำแหน่งเดียวกัน

เมื่อพูดถึงแม่เลี้ยงเดี่ยว ควรเพิ่มองค์กรหรือพัฒนาองค์กรที่มีอยู่ในการดูแลแม่เลี้ยงเดี่ยว เนื่องจากแม่เลี้ยงเดี่ยวจะลำบากกว่าครอบครัวที่มีพร้อมทั้งพ่อและแม่เป็นสองเท่า อาจอยู่ในรูปของการจัดอบรมฝึกอาชีพ เสริมทักษะ พัฒนาความรู้ให้แก่แม่เลี้ยงเดี่ยว เพื่อจะได้หางานที่มีรายได้เพิ่มมากขึ้น และจัดสถานที่รับฝากเลี้ยงเด็กก่อนเพื่อที่แม่เลี้ยงเดี่ยวจะได้ทำงานหารายได้โดยไม่ต้องกังวลเรื่องการดูแลลูกที่ยังเล็กระหว่างทำงาน

สิ่งจำเป็นที่รัฐควรสนับสนุนได้แก่การสร้างองค์ความรู้ให้กับเพศหญิงในวัยเจริญพันธุ์และหญิงตั้งครรภ์ เพื่อเตรียมความพร้อมการเป็นมารดาที่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการดูแลตนเองและลูกที่จะเกิดมา เพิ่มการอบรมให้ความรู้แก่เพศชายหรือผู้ที่กำลังจะเป็นบิดาว่าการดูแลครรภ์ตั้งครรภ์ควรทำอย่างไร เนื่องจากต้องรับมือกับความเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพร่างกาย สภาวะทางอารมณ์ ค่าใช้จ่ายที่ต้องจัดเตรียม การรับมือกับความเครียดระหว่างคู่ของตน นอกจากนั้นควรส่งเสริมให้พ่อแม่ ผู้ปกครองได้รับรู้กฎหมาย สิทธิประโยชน์ที่ตนพึงได้รับจากรัฐ เช่น การตรวจโรคก่อนแต่งงาน การฝากครรภ์ สิทธิต่างๆ ในการรักษาพยาบาล อีกทั้งให้ความรู้กับผู้ปกครองเกี่ยวกับการดูแล สิทธิประโยชน์ สวัสดิการต่างๆ ของเด็กที่ความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจ

2. ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ดูแลเด็กเล็ก

เกี่ยวกับเด็กเล็กควรพัฒนาศูนย์เด็กเล็กที่มีอยู่ให้ได้คุณภาพ เพื่อให้ผู้ปกครองจะมีความมั่นใจในการนำบุตรหลานไปฝากเลี้ยงมากขึ้น พัฒนาศักยภาพของศูนย์เด็กเล็กให้มีความรู้ ทักษะที่ดี ในการดูแล เสริมสร้างเด็กเล็กให้เติบโตอย่างแข็งแรง หากเป็นไปได้ควรจัดให้มีศูนย์เด็กเล็กที่รับดูแลเด็กแรกเกิดถึง 2 ขวบ ในที่ทำงาน เพื่อลดความกังวลของมารดาในการต้องดูแลลูกด้วย และต้องออกไปทำงานเพื่อหารายได้ด้วย มีศูนย์ดูแลผู้สูงอายุและคลินิกแม่เลี้ยงเดี่ยว แม่วัยใส เพื่อให้คำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องเพศ ให้ความรู้ในการเตรียมตัวเป็นมารดา และการเตรียมความพร้อมในผู้สูงวัยที่ถูกต้องก็เป็นสิ่งที่ควรจัดให้มีในทุกชุมชน

3. ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณเงินอุดหนุน

ผู้ร่วมเสวนาเห็นว่ารัฐควรจัดสรรงบประมาณแก่เด็กแรกเกิดถึง 6 ปี ให้มากกว่า 600 บาท ต่อคนต่อเดือน เนื่องจากไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพที่เพิ่มมากขึ้นทำให้การดูแลบุตรมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นตาม อยากให้ภาครัฐสนับสนุนงบประมาณในการเลี้ยงดูบุตร เพิ่มเงินอุดหนุนของเด็กแรกเกิดให้มากและถ้วนหน้ากว่านี้ ให้เพียงพอต่อค่านม ค่าใช้จ่ายเด็กเล็ก เนื่องจากหลายคนไม่ผ่านเกณฑ์ที่ทางรัฐตั้งไว้ จึงไม่ได้รับความช่วยเหลือในส่วนนี้ รวมถึงเบี้ยผู้พิการ และผู้สูงอายุ เนื่องจากปัจจุบันในครัวเรือนมีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย หนี้สินค่อนข้างมาก เนื่องจากต้องกู้เงินส่งบุตรเรียน ต้องเสียดอกเบี้ยเป็นจำนวนมาก เมื่อเรียนจบก็หางานทำยาก ไม่มีงานทำ หรืองานที่หาได้ค่าตอบแทนไม่สูง พ่อแม่ก็ต้องช่วยเหลือต่อ ในบางกรณีที่ครอบครัวอบอุ่นฐานะไม่ถึงกับยากจน เงินช่วยเหลือจากรัฐ 600 บาท หากได้รับก็ถือเป็นส่วนเสริม แต่ถ้าไม่ได้ก็ไม่สามารถดูแลลูกได้ ส่วนเด็กที่มีลูกเมื่อไม่พร้อมหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวกรณีครอบครัวยากจนก็จะมีปัญหามากกว่า

การจัดตั้งสมาคม หรือกองทุนเพื่อช่วยเหลือสตรีที่ประสบปัญหาในครอบครัว เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ทั้งปัญหาการเงิน ปัญหาความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว การถูกทำร้ายร่างกายและจิตใจ ฯลฯ จะสามารถแบ่งเบาภาระและให้คำปรึกษาที่ถูกต้องได้ มารดาควรได้วันลางานมาเลี้ยงดูบุตรเพื่อให้ความอบอุ่นแก่เด็กอย่างเต็มที่ โดยที่สามีควรได้สวัสดิการเพิ่มจากรัฐในกรณีมีบุตร

4. ประเด็นเกี่ยวกับการไม่มีลูก หรือมีลูกเพียงคนเดียว

การที่คนรุ่นใหม่ไม่ประสงค์จะมีลูกหรือมีเพียง 1 คน เนื่องจากมองว่าการมีลูกมีค่าใช้จ่ายสูง บางส่วนมองว่าเป็นภาระ เนื่องจากต้องทำงานการมีลูกอาจต้องเสียค่าใช้จ่ายจ้างคนดูแล อีกทั้งมีความกังวลเรื่องสถานที่รับฝากดูแลเด็ก รัฐควรจัดสถานที่และงบประมาณในการช่วยดูแล เพราะการฝากลูกให้อยู่ศูนย์เด็กเล็กที่ได้คุณภาพจะพัฒนาเด็กได้มากกว่าการที่ต้องฝากผู้สูงอายุที่อาศัยร่วมบ้านดูแล แต่ปัญหาที่พบคือการเปิดปิดของศูนย์ตามเวลาราชการ ทำให้ผู้ปกครองที่ทำงานเป็นกะ หรือทำงานวันหยุดไม่สามารถฝากลูกไว้ต่อได้ และศูนย์ฯ รับเด็กอายุ 2.6 ปีขึ้นไป ทำให้ผู้ปกครองที่มีลูกอายุต่ำกว่าเกณฑ์ต้องหาคนดูแลลูกในช่วงอายุดังกล่าว

ในส่วนของครอบครัวที่ไม่มีความพร้อม เมื่อมีลูกมักเกิดปัญหาพ่อแม่หย่าร้าง ขาดความอบอุ่น มีความมั่นคงน้อยลงเพราะพ่อแม่ไม่มีเวลาดูแล ผู้หญิงต้องรับภาระดูแลคนในครอบครัว ดูแลงานบ้าน ในขณะที่ก็ต้องทำงานนอกบ้าน ต้องทำมาหากินเพื่อหารายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว หลายครอบครัวลูกต้องไปทำงานต่างพื้นที่ พ่อแม่ที่สูงอายุต้องอยู่ตามลำพัง อัตราการเกิดน้อยกว่าอัตราการเสียชีวิตสังคมผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากสาเหตุข้างต้น

5. ประเด็นอื่นๆ

ความเป็นมารดามีความสำคัญมาก เพราะมีหน้าที่ความรับผิดชอบทั้งในบ้านและนอกบ้าน ทั้งการดูแลสมาชิกในครอบครัว ต้องหารายได้เพื่อจุนเจือครอบครัว เลี้ยงดูบุตรหลาน การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จะสร้างสายใยความผูกพันมากกว่าเลี้ยงด้วยนมผง การเป็นพ่อแม่ผู้ปกครอง เมื่อลูกเกิดมาแล้วก็ต้องดูแลให้ดีที่สุด ไม่ว่าจะพร้อมหรือไม่ก็ตาม หากได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐก็เป็นเรื่องดี แต่ต้องพยายามทำหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ก่อนจะหวังพึ่งพาครอบครัวหรือการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ

การอพยพเข้ามาอยู่ของคนต่างพื้นที่เพื่อรับจ้างทำงาน มักเกิดปัญหาการฝากครรภ์ล่าช้า ไม่ได้ดูแลตั้งแต่ระยะเริ่มต้น หลายครั้งก่อให้เกิดปัญหาต่อเด็กในครรภ์ ซึ่งควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบว่า รพสต. ทุกแห่งมีบริการให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำทั่วไปได้ มีพยาบาลวิชาชีพ มี อสม. ที่สามารถให้ข้อมูลเบื้องต้น

ผู้หญิงที่มีลูกตั้งแต่วัยรุ่น มักโดนตำหนิ โดยเฉพาะหากเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวยิ่งโดนครหา กำลังใจจากครอบครัวและคนในสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาทางจิตใจ การส่งเสริมให้ความรู้แก่เพศหญิงที่ประสงค์จะมีบุตร ควรมีเมื่ออายุประมาณ 30 ปี เนื่องจากหากตั้งครรภ์เมื่ออายุน้อย วุฒิภาวะและความพร้อมด้านต่างๆ อาจยังไม่มีมากพอ รายได้น้อยไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรและตนเองได้ ส่วนมารดาที่ตั้งครรภ์เมื่ออายุมากลูกอาจประสบปัญหาด้านสุขภาพได้ การมีเวทีเสวนาของกลุ่มสตรีในลักษณะนี้ เป็นเวทีที่สามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ปัญหาที่แต่ละคนประสบในครอบครัว ในสังคมที่ตนอยู่อาศัย อยากให้จัดโครงการเสวนานี้ต่อเนื่องเป็นประจำ เนื่องจากได้รับความรู้จากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แบ่งปันเรื่องราวของตนและรับทราบเรื่องราวปัญหาของผู้อื่น เพื่อแลกเปลี่ยนแนวทางในการแก้ไขปัญหา หากเป็นไปได้อยากให้เพิ่มกลุ่มเป้าหมายขยายวงกว้างในหลายชุมชนมากยิ่งขึ้น

4.3 สรุป

1. มุมมองต่อนโยบายและสวัสดิการของรัฐจากส่วนกลาง

- 1) ความจำกัดด้านงบประมาณสำหรับแม่และเด็ก และสิทธิสวัสดิการต่าง ๆ ขาดความครอบคลุมทั่วถึง
- 2) การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานขาดความยืดหยุ่น ส่งผลให้ศูนย์พัฒนาและสถานเด็กเล็กหลุดจากระบบ
- 3) นโยบายของรัฐและภาคเอกชน ขาดการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีต่อแม่และเด็ก ที่ทำมีอาชีพหารายได้ที่สามารถเลี้ยงดูตัวเองและลูกได้ไปพร้อมกัน
- 4) ระบบการศึกษาไทยขาดการถ่ายทอดความรู้เรื่องเพศศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน

5) จัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาพัฒนาครอบครัวระดับชุมชน เพื่อให้คำปรึกษาดูแลคนทุกช่วงวัย

2. ข้อจำกัดจากการนำนโยบายไปปฏิบัติในระดับพื้นที่

- 1) หน่วยงานรัฐแต่ละหน่วยมีกรอบจำกัดตามกฎหมาย ทุกหน่วยงานภาระงานตามตัวชี้วัด
- 2) แนวปฏิบัติขึ้นกับผู้นำและวิสัยทัศน์ของหน่วยงาน บางพื้นที่ เข้าใจความละเอียดอ่อนของปัญหาจัดการบริการที่ให้ความสำคัญและมีแนวทางสนับสนุนที่เจาะจงสำหรับ คุณแม่-ย่า-ยายเลี้ยงเดี่ยว คุณแม่วัยใส คุณแม่พิการ และคุณแม่พร้อมตั้งครรรค์เมื่อมีอายุมากแล้ว (กลุ่มนี้มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ)
- 3) ขาดการบูรณาการทำงานร่วมกัน ขาดกำลังคนและงบประมาณ และขาดบุคลากรที่มีความรู้และเข้าใจ

3. ข้อเสนอแนะรายจังหวัด

จังหวัดตราด ศุกร์ที่ 28 เมษายน 2566

- ควรแก้ไขกฎหมายมาตรา 48 สิทธิของมารดาในช่วงระหว่าง ก่อนและหลังคลอดบุตรย่อมได้รับความคุ้มครองและช่วยเหลือตามที่กฎหมายบัญญัติ บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ และบุคคลผู้ยากไร้ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ
- ควรมีศูนย์ดูแลผู้สูงอายุและคลินิกแม่เลี้ยงเดี่ยว แม่วัยใส เพื่อให้คำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องเพศ ให้ความรู้ในการเตรียมความพร้อมในผู้สูงวัย และการเตรียมตัวเป็นมารดาที่ถูกต้อง
- รัฐควรจัดสรรงบประมาณแก่เด็กแรกเกิดถึง 6 ปี ให้มากกว่า 600 บาทต่อคนต่อเดือน เนื่องจากไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพที่เพิ่มมากขึ้น

จังหวัดพังงา อังคารที่ 23 พฤษภาคม 2566

- การที่คนรุ่นใหม่ไม่มีลูกหรือมีเพียง 1 คน เนื่องจากมองว่าการมีลูกมีค่าใช้จ่ายสูง (ครอบครัวที่มีความพร้อม) บางส่วนมองว่าเป็นภาระ เนื่องจากต้องทำงานอาจต้องจ้างคนดูแล กังวลเรื่องสถานที่รับฝากดูแลเด็ก รัฐควรจัดสถานที่และงบประมาณในการช่วยดูแล การอยู่ศูนย์เด็กเล็ก เรียนโรงเรียนที่ได้คุณภาพจะพัฒนาเด็กได้มากกว่าการที่ผู้สูงอายุดูแล ศูนย์ฯ ส่วนใหญ่เปิดปิดเวลาราชการ ทำให้ผู้ปกครองที่ทำงานเป็นกะ หรือทำงานวันหยุดไม่สามารถฝากเด็กได้
- ในส่วนของคนที่ไม่มีความพร้อม เมื่อมีลูกมักเกิดปัญหาพ่อแม่หย่าร้าง ขาดความอบอุ่น มีความมั่นคงน้อยลงเพราะพ่อแม่ไม่มีเวลาดูแล ต้องทำมาหากินเพื่อหารายได้
- หลายครอบครัวลูกต้องไปทำงานต่างพื้นที่ พ่อแม่ที่สูงอายุต้องอยู่ตามลำพัง หลายครอบครัวต้องรับภาระเลี้ยงดูหลานแทนพ่อแม่ อัตราการเกิดน้อยกว่าอัตราการเสียชีวิต เป็นสังคมผู้สูงอายุ
- ผู้หญิงต้องรับภาระดูแลคนในครอบครัว ดูแลงานบ้าน ในขณะที่ก็ต้องทำงานนอกบ้าน

- ในกรณีครอบครัวที่อบอุ่น เงินช่วยเหลือจากรัฐ 600 บาท หากได้ก็เป็นส่วนเสริม แต่ถ้าไม่ได้ก็สามารถดูแลลูกได้ ส่วนเด็กที่มีลูกเมื่อไม่พร้อมหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวก็จะมีปัญหามากกว่ากรณีครอบครัวยากจน
- เมื่อ 30 ปีที่แล้วเด็กมักจะสุขภาพไม่แข็งแรง สมัยนี้ร่างกายแข็งแรง แต่สุขภาพจิตในช่วงวัยรุ่นจะก้าวร้าว ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จะสร้างสายใยความผูกพันกับมารดามากกว่าเลี้ยงด้วยนมผง
- การเข้ามาอยู่ของคนต่างพื้นที่ รับจ้างทำงาน เกิดปัญหาการฝากครรภ์ล่าช้า ไม่ได้ดูแลตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ก่อให้เกิดปัญหาต่อเด็กในครรภ์ รพสต. ทุกแห่งมีบริการให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำทั่วไปได้ มีพยาบาลวิชาชีพ มี อสม.
- แม่มีลูกตั้งแต่วัยรุ่น มักโดนครหา โดยเฉพาะหากเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวยังโดนครหา กำลังใจจากครอบครัว และคนในสังคมเป็นสิ่งสำคัญที่จะไม่ก่อให้เกิดปัญหา
- ควรจัดให้มีกองทุนแม่เลี้ยงเดี่ยว และศูนย์เด็กเล็กที่รับดูแลเด็กแรกเกิด- 2 ขวบ ในที่ทำงาน เพื่อลดความกังวลของมารดาในการต้องดูแลลูกด้วย และต้องออกไปทำงานเพื่อหารายได้ด้วย
- พัฒนาศูนย์เด็กเล็กที่มีอยู่ให้ได้คุณภาพ เพื่อผู้ปกครองจะมีความมั่นใจในการนำบุตรหลานไปฝากเลี้ยงมากขึ้น

จังหวัดน่าน อังคาร ที่ 30 พฤษภาคม 2566

- ความเป็นมารดามีความสำคัญมาก เพราะมีหน้าที่ความรับผิดชอบทั้งในบ้านและนอกบ้าน ทั้งการดูแลสมาชิกในครอบครัว ต้องหารายได้เพื่อจุนเจือครอบครัว เลี้ยงดูบุตรหลาน
- ส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อสร้างความอบอุ่น ทำให้ครอบครัวเข้มแข็งทั้งกายและใจ
- การส่งเสริมความเสมอภาคในการทำงาน จะช่วยเพิ่มคุณค่าและสร้างความภาคภูมิใจแก่ผู้หญิง เพราะบางครั้งในบางงานเพศหญิงมีความสามารถไม่ด้อยไปกว่าเพศชาย และเพศหญิงที่เป็นมารดาจำนวนมาก จำเป็นต้องทำงานหารายได้เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน บางบ้านอาจเป็นรายได้เสริมและบางบ้านเป็นผู้หารายได้หลัก
- ส่งเสริมให้เพศหญิงที่ประสงค์จะมีบุตร ควรมีเมื่ออายุประมาณ 30 ปี เนื่องจากหากตั้งครรภ์เมื่ออายุน้อย วุฒิภาวะและความพร้อมด้านต่างๆ ยังน้อย อาจยังไม่มีมากพอ รายได้ส่วนมารดาที่ตั้งครรภ์เมื่ออายุมาก ลูกอาจประสบปัญหาด้านสุขภาพได้
- อยากให้ภาครัฐสนับสนุนงบประมาณในการเลี้ยงดูบุตรเพิ่มขึ้น เนื่องจากปัจจุบันในครัวเรือนมีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย หนี้สินค่อนข้างมาก เนื่องจากต้องกู้เงินส่งบุตรเรียน ต้องเสียดอกเบี้ยเป็นจำนวนมาก เมื่อเรียนจบก็หางานทำยาก ไม่มีงานทำ หรืองานที่ทำได้ค่าตอบแทนไม่สูง พ่อแม่ก็ต้องช่วยเหลือต่อ
- อยากให้ภาครัฐเพิ่มสวัสดิการเงินอุดหนุนเด็กมากยิ่งขึ้น ด้วยภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ค่าครองชีพสูง ทำให้การดูแลบุตรมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นตาม

- อยากให้มีเวทีเสวนาของกลุ่มสตรีบ่อยๆ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ปัญหาที่แต่ละคนประสบในครอบครัว ในสังคมที่ตนอยู่อาศัย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางออกร่วมกัน
- อยากให้มีการจัดตั้งสมาคม หรือกองทุนเพื่อช่วยเหลือสตรีที่ประสบปัญหาในครอบครัว ทั้งปัญหาการเงิน ปัญหาความขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว การถูกทำร้ายร่างกายและจิตใจ ฯลฯ

กรุงเทพมหานคร ศุกร์ที่ 9 มิถุนายน 2566

- ภาครัฐควรส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศหญิงและชาย ให้โอกาสในการทำงานตำแหน่งเดียวกัน
- อยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือแม่เลี้ยงเดี่ยว ส่งเสริมให้มีรายได้ โดยการสร้างอาชีพสร้างงานที่สามารถรับมาทำที่บ้านได้ เพื่อจะได้เลี้ยงดูบุตรที่ยังเล็กได้
- อยากให้เจ้าหน้าที่ของเขตลงพื้นที่เพื่อให้ความรู้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ประสบปัญหาครอบครัว
- ควรเพิ่มรายได้ของเด็กแรกเกิด ผู้พิการ และผู้สูงอายุ เนื่องจากค่าครองชีพสูงขึ้น รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย
- ภาครัฐควรเพิ่มการสำรวจแม่เลี้ยงเดี่ยว แม่ที่ประสบปัญหาในการเลี้ยงดูบุตรในกรณีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ความขัดแย้งระหว่างคนในครอบครัว เด็กติดยาเสพติด เด็กมีปัญหาทางร่างกาย
- รัฐควรเพิ่มค่าเลี้ยงดูบุตรแรกเกิดให้มากและถ่วงน้ำหนักกว่านี้ ให้เพียงพอต่อค่านม ค่าใช้จ่ายเด็กเล็ก เนื่องจากหลายคนไม่ผ่านเกณฑ์ที่ทางรัฐตั้งไว้ จึงไม่ได้รับความช่วยเหลือในส่วนนี้
- ควรให้ความสำคัญและเพิ่มการช่วยเหลือแก่แม่เลี้ยงเดี่ยว เนื่องจากต้องรับภาระในการดูแลลูกและยังต้องทำงานเพื่อหารายได้มาใช้จ่ายของตัวเองและของลูก
- ควรเพิ่มองค์กรหรือพัฒนาองค์กรที่มีอยู่ในการดูแลแม่เลี้ยงเดี่ยว เนื่องจากแม่เลี้ยงเดี่ยวจะลำบากกว่าครอบครัวที่มีพร้อมทั้งพ่อและแม่เป็นสองเท่า ควรจัดอบรมฝึกอาชีพ เสริมทักษะ พัฒนาความรู้ให้แก่แม่เลี้ยงเดี่ยว เพื่อจะได้หางานที่มีรายได้เพิ่มมากขึ้น และจัดสถานที่รับฝากเลี้ยงเด็กก่อน เพื่อที่แม่เลี้ยงเดี่ยวจะได้ทำงานหารายได้โดยไม่ต้องกังวลเรื่องการดูแลลูกที่ยังเล็กระหว่างทำงาน

จังหวัดมุกดาหาร ศุกร์ที่ 23 มิถุนายน 2566

- ควรสร้างองค์ความรู้ให้กับเพศหญิงในวัยเจริญพันธุ์และหญิงตั้งครรภ์ เพื่อเตรียมความพร้อมการเป็นมารดาที่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการดูแลตนเองและลูกที่จะเกิดมา
- พัฒนาบุคลากรของศูนย์เด็กเล็กให้มีความรู้ ทักษะที่ดี ในการดูแลและเสริมสร้างเด็กเล็กให้เติบโตอย่างแข็งแรง
- ส่งเสริมให้พ่อแม่ ผู้ปกครองได้รับรู้กฎหมาย สิทธิประโยชน์ที่ตนพึงได้รับจากรัฐ เช่น การตรวจโรคก่อนแต่งงาน การฝากครรภ์ สิทธิต่างๆ ในการรักษาพยาบาล

- อยากให้จัดโครงการเสวนานี้ต่อเนื่องเป็นประจำ เนื่องจากได้รับความรู้จากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แบ่งปันเรื่องราวของตนและรับทราบเรื่องราวปัญหาของผู้อื่น เพื่อแลกเปลี่ยนแนวทางในการแก้ไขปัญหา หากเป็นไปได้อยากให้เพิ่มกลุ่มเป้าหมายขยายวงกว้างในหลายชุมชนมากยิ่งขึ้น
- การเป็นพ่อแม่ผู้ปกครอง เมื่อลูกเกิดมาแล้วก็ต้องดูแลให้ดีที่สุด ไม่ว่าจะพร้อมหรือไม่ก็ตาม หากได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐก็เป็นเรื่องดี แต่ต้องพยายามทำหน้าที่ของตัวเองให้สมบูรณ์ก่อนจะหวังพึ่งพาคนรอบข้างหรือการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ
- ควรเพิ่มการอบรม ให้ความรู้แก่เพศชายหรือผู้ที่กำลังจะเป็นบิดา ว่าการดูแลเมื่อภรรยาตั้งครรภ์ควรทำอย่างไร เพราะจะต้องรับมือกับความเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพร่างกาย สภาวะทางอารมณ์ ค่าใช้จ่ายที่ต้องเตรียม การรับมือกับความเครียดระหว่างคู่ของตน
- อยากให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเพิ่มการให้ความรู้กับผู้ปกครองเกี่ยวกับการดูแล สิทธิประโยชน์สวัสดิการต่างๆ ของเด็กที่ความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจ
- อยากให้ภาครัฐเพิ่มงบประมาณในการเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น เนื่องจากปัจจุบันค่าครองชีพสูง รายได้เท่าเดิม
- มารดาควรออกจากงานมาเลี้ยงดูบุตรเพื่อให้ความอบอุ่นแก่เด็กอย่างเต็มที่ โดยที่สามัคคีได้สวัสดิการเพิ่มจากรัฐในกรณีมีบุตร

บทที่ 5

ผลการศึกษา วิเคราะห์ผล และข้อเสนอแนะ

5.1 ผลการศึกษา และวิเคราะห์ผล

5.1.1 ผลการศึกษา

จากแนวคิดเศรษฐศาสตร์ของความเป็นแม่ (Mothernomics) ซึ่งมีสาระสำคัญว่าการเลี้ยงลูกนั้นเป็น “ต้นทุน” อย่างมหาศาลกับผู้เป็นแม่ ต้นทุนนั้นประกอบด้วย 3 ส่วนคือ 1) ต้นทุนทางการเงิน (Monetary Cost) ต่างๆ จากการเลี้ยงดูไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่นๆ 2) ต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) จากการมีลูก ซึ่งต้นทุนนี้เกิดขึ้นจากการที่แม่ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเลี้ยงลูก ทำให้มีเวลาในการทำงานน้อยลง หรืออาจใช้ได้ในกรณีที่แม่บางคนต้องลาออกจากการทำงานประจำมาทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน และ 3) ต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน (Non-Monetary Cost) ต่างๆ เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรจะต้องใช้พลังกายและพลังใจอย่างสูงรวมไปถึงความอดทนต่างๆ ทั้งหมดนั้นเรียกได้ว่าเป็นต้นทุนจากการมีลูกแทบทั้งสิ้น เมื่อนำเอาแนวคิดดังกล่าวประสานกับสถานการณ์การจ้างงานของแรงงานหญิงและความมั่นคงทางรายได้ในประเทศไทยแล้ว สามารถนำไปสู่คำถามสำคัญที่ว่า สังคมของเราจะลดภาระของความเป็นแม่อันแสนหนักอึ้งได้อย่างไร เราจะให้ทางเลือกที่ดีขึ้นและมากขึ้นให้แก่แม่ที่ต้องการทำงานและเลี้ยงลูกควบคู่กันไปได้อย่างไร เราจะพัฒนาเด็กปฐมวัยที่มีคุณภาพและยั่งยืนได้อย่างไร มีประเด็นพิจารณาดังนี้

1) ไทยได้รับสิทธิสวัสดิการการลาคลอดน้อยที่สุด นั่นคือให้โอกาสผู้หญิงลาคลอดได้เพียง 98 วัน สำหรับผู้ชายที่มีบทบาทเป็นพ่อให้สิทธิเฉพาะผู้เป็นข้าราชการเท่านั้นโดยสามารถลาเพื่อมาช่วยผู้หญิงเลี้ยงลูกได้เพียง 15 วัน ในขณะที่ 5 ประเทศที่ศึกษาให้สิทธิการลาของพ่อและแม่ในอัตราจำนวนวันที่สูงกว่าประเทศไทย เพื่อการดูแลทารกได้ดีที่สุด

2) จำนวนวันที่พ่อและแม่สามารถงานเพื่อมาดูแลทารกได้แล้ว สิทธิที่ทางภาครัฐกำหนดเป็นนโยบายในแต่ละประเทศที่เอื้อให้พ่อแม่สามารถดูแลเด็กเล็กได้ดีที่สุดคือการสนับสนุนค่าเลี้ยงดูเด็กหลังการคลอด ทุกประเทศให้การสนับสนุนหลังการคลอดอย่างต่ำ 1 ปี ออสเตรเลียสูงสุด 2 ปี ในขณะที่ประเทศไทยเกิดช่องว่าง 1 ปี กับ 9 เดือน ซึ่งหมายถึงในประเทศไทยหลังการคลอดแล้ว นอกจากการได้รับสิทธิการลาและได้รับเงินเดือนเป็นเวลา 98 วันแล้ว

3) ผู้หญิงไม่ได้รับสิทธิอะไรอีกเลยจนกว่าลูกจะเข้าสู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในวัย 3 ปี และต้องเข้าสู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของรัฐ ซึ่งช่องว่างช่วงนี้ก่อให้เกิดปัญหากับผู้หญิง 2 ประการ คือ 1) ผู้หญิงต้องลาออกจากการมาดูแลลูก

ซึ่งถ้าเป็นครอบครัวที่มีพ่อครบสมบูรณ์ ผู้ชายก็อาจจะทำหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียว แต่แน่นอนว่า รายได้ย่อมลดลง ซึ่งถ้าเป็นครอบครัวที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ผู้หญิงจะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูลูก 2) ผู้หญิงฝากลูกไว้กับพ่อแม่ ญาติ หรือปู่ ย่า ตา ยาย กรณีนี้เป็นการตัดสินใจของผู้หญิงที่เกิดขึ้นมากที่สุด เพราะปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจทำให้ผู้หญิงไม่สามารถลาออกจากงานได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว หรือมีครอบครัวสมบูรณ์

4) ในกลุ่มประเทศที่ศึกษาคือนโยบายเกี่ยวกับมาตรการภาษี ในการสนับสนุนเงินค่าเลี้ยงดูเด็ก ประเทศญี่ปุ่นเป็นเพียงประเทศเดียวในกลุ่มประเทศที่ศึกษา ที่ไม่หักภาษีค่าใช้จ่ายเงินที่ได้รับในส่วนนี้ นั่นหมายถึงนโยบายที่ให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง เต็มเม็ดเต็มหน่วยในการสนับสนุนเงินลาคลอดของพ่อแม่ ในขณะที่ประเทศอื่นมีการหักภาษีเงินได้ รวมทั้งประเทศไทยด้วย

5) ภาครัฐมีสวัสดิการส่งเด็กเล็กเข้าสู่ระบบการศึกษาจึงมีความจำเป็นมาก ซึ่งสิงคโปร์ได้รับการจัดอันดับให้เป็น 1 ของการจัดให้เด็กเข้าอยู่ในระบบการศึกษา โดยในช่วงระหว่างที่เด็กอายุได้ 2 เดือนมีการจัดสถานเลี้ยงดูเด็กให้จนถึง 18 เดือน เมื่อเด็กได้ขวบครึ่ง จะส่งเข้าโรงเรียนอนุบาล ประเทศอื่น ๆ ที่ศึกษามีสวัสดิการที่ใกล้เคียงกัน แต่สวัสดิการของไทยในเรื่องนี้รั้งท้ายสุด เพราะหลังการคลอด เด็กจะไม่มีสถานศึกษารองรับ จนกว่าจะอายุ 3 ปี จึงจะได้เข้ารับการพัฒนาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียนของภาครัฐ ถ้าจะเข้าก่อนนั้นจะต้องเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของเอกชนหรือเนอสเซอรี่ ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่าย

6) โอกาสและการเข้าถึงการศึกษาของเด็กเล็ก ประเทศไทยมีจำนวนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียนที่ให้การสนับสนุนโดยภาครัฐมาเป็นอันดับ 1 ในทั้งกลุ่ม 5 ประเทศที่ศึกษา โดยเป็นสถานเลี้ยงดูเด็กของภาครัฐถึง 52,408 แห่ง ภาคเอกชนจำนวน 1,339 แห่ง จึงทำให้ความหนาแน่นของเด็กเล็กต่อศูนย์ฯ ดูเหมือนไม่มากนัก ประมาณ 1,230 คน ซึ่งน่าจะส่งผลดีต่อการพัฒนาเด็ก แต่ในความเป็นจริงแล้ว เด็กไม่ได้เข้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกคน เพราะความไม่ถนัดหน้าเนื่องจากพ่อแม่ต้องส่งเด็กไปให้ญาติเลี้ยง จากความหนาแน่นนี้อธิบายได้ว่า เมื่อเปรียบเทียบจำนวนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในประเทศไทยเทียบกับจำนวนประชากรเด็กเล็กแล้ว ไทยดูเหมือนจะมีสัดส่วนที่ดีที่สุด เพราะมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจำนวนที่เพียงพอ และไม่หนาแน่นจนเกินไป แต่ข้อเท็จจริง คือ ประเทศไทยปล่อยให้เด็กอยู่นอกระบบนานเกินกว่าประเทศอื่นที่ศึกษา จนกระทั่งเข้าอนุบาล (เด็กบางคนก็ไม่เคยเข้าสู่ในระบบการเข้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเลย) ดังนั้นสิ่งที่ประเทศไทยจะต้องเร่งปรับปรุงอย่างเร่งด่วน คือ ช่วงชีวิตของเด็กหลังการให้สิทธิในการคลอด ที่ไม่มีการดูแลจากภาครัฐและภาคเอกชนที่เป็นผู้จ้างงาน ระหว่าง 1 ปี 9 เดือนที่หายไปในช่วงต่ำสุด ซึ่งเวลาที่หายไปนี้อาจจะมากกว่าถึง 2 ปี 9 เดือน ในกรณีที่พ่อแม่เริ่มนำเด็กเข้ามาที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในวัยเริ่มต้นที่ 3 ปี หรือหายไปมากกว่านั้นถ้าเริ่มต้นการศึกษาที่ชั้นอนุบาลซึ่งเข้ารับการศึกษามืออายุ 6 ปี

7) เปรียบเทียบลึกลงไปถึงสัดส่วนของครูหรือพี่เลี้ยงผู้ดูแลเด็ก เพราะเมื่อเด็กเข้ารับการ ศึกษาแล้ว สิ่งที่จะตอบโจทย์การศึกษาของเด็กเล็กมีเรื่องหลัก ๆ คือ 1) จำนวนของสถานเลี้ยงดูเด็ก และ 2) สัดส่วนของครูหรือพี่

เลี้ยงผู้ดูแลเด็ก ในกรณีนี้ ประเทศไทยมีสัดส่วนที่ดีเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มประเทศที่ศึกษา คือครูหรือผู้ดูแลเด็ก 1 คนต่อเด็ก 15 คน ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ดีเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่น

8) การเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กเล็กในกลุ่มประเทศที่ศึกษา มีเพียงบางประเทศที่เปิดโอกาสให้เข้าศึกษาข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เช่น สวีเดน และสิงคโปร์ ข้อดีของการที่ 2 ประเทศนี้มีการจัดการเว็บไซต์เกี่ยวกับสถานเลี้ยงดูเด็กอย่างเป็นระบบ คือ การบันทึกข้อมูลของสถานเลี้ยงดูเด็กไว้ในเว็บไซต์อย่างสะดวก ง่ายต่อการเข้าถึง และมีรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษา ค่าใช้จ่าย สถานที่ติดต่อ ตลอดจนปริมาณที่จะสามารถรับได้ และการรอคิวเข้าอย่างสมบูรณ์ เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้ปกครองในการจัดส่งลูกหลานเข้ารับการศึกษานในสถานที่ที่เป็นความสะดวกของครอบครัว สามารถรับและส่งได้อย่างสอดคล้องกับการทำงานของพ่อและแม่หรือคนในครอบครัว

9) ประเทศไทยปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาแม่และเด็กเล็กให้มีคุณภาพและยั่งยืน จากการศึกษาของ Sonsuphap.R. and et. all (2022 : 124-125) สรุปได้ดังนี้

- นโยบายจากภาครัฐ หน่วยรัฐที่เกี่ยวข้องมีการทำงานทับซ้อนกัน ต่างคนต่างทำ และนโยบายทับซ้อน จึงส่งผลต่อการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ
- การจัดสรรงบประมาณ รัฐบาลควรพิจารณาจัดสรรเงินอุดหนุนแบบเด็กถ้วนหน้า 3,000 บาทต่อเดือนต่อคน ปัจจุบันได้มีเด็กปฐมวัยช่วง 0-6 ปี จำนวน 4.2 ล้านคน ได้รับเงินอุดหนุนเพียง 1.7 ล้านคนเท่านั้นโดยได้รับเงินอุดหนุนเพียง 600 บาทต่อเดือน ซึ่งไม่เพียงพอและไม่สอดคล้องกับสถานการณ์เศรษฐกิจในปัจจุบัน
- ภาครัฐขาดการให้ความสำคัญต่อบทบาทครู เจ้าหน้าที่ และบุคลากร ในแง่ความมั่นคงในอาชีพและสวัสดิการ เพื่อเสริมสร้างกำลังใจในการปฏิบัติงาน
- ปัญหาและอุปสรรคการเข้าสู่ระบบของรัฐ โดยการรับรองของกระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) มีเงื่อนไขหลายประการ อาทิ ด้านกายภาพของสถานรับเลี้ยง ด้านการเงิน และระบบบัญชี ด้านความเป็นเจ้าของสถานที่ เช่น เป็นที่เช่า อาคารเช่า สัญญาระยะเวลาการเช่า สัญญาการยกที่ดินให้ดำเนินการ ความไม่สอดคล้องกับการจัดตั้งตามเกณฑ์กำหนด ทำให้สถานรับเลี้ยงเด็กไม่สามารถเข้าเกณฑ์การรับเงินสนับสนุนได้ ทำให้ภาครัฐไม่สามารถเข้ามาตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาที่เหมาะสมได้ ควรมีการเพิ่มบทเฉพาะกาลของ พรบ. เพื่อเอื้อให้สถานประกอบการที่มีข้อจำกัดทางกายภาพ แต่ไม่มีข้อจำกัดด้านคุณภาพในการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็ก สามารถเปิดสถานประกอบการได้อย่างถูกต้อง
- เกณฑ์คุณภาพและมาตรฐานขาดความชัดเจนมีความแตกต่าง เหลื่อมล้ำ ขาดความเท่าเทียมกันตามพื้นที่

- ภาครัฐควรเป็นเจ้าภาพจัดให้มีการอบรมและพัฒนาครูพี่เลี้ยงเด็กอย่างเป็นระบบ และเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยที่สอดคล้องกันทั่วประเทศ โดยภาครัฐอาจใช้งบประมาณสนับสนุนภาคเอกชนและภาคประชาสังคมที่ทำประเด็นการศึกษาเด็กปฐมวัยได้ดีและมีประสบการณ์เช่นมูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม โดยจัดทำเป็นแผนพัฒนาเด็กปฐมวัยตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ
- ภาครัฐควรกระจายโอกาสทางการศึกษาของเด็กปฐมวัยไปให้หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น อย่างเต็มรูปแบบ ทั้งงบประมาณและอัตรากำลังคน ควรมีการถอดบทเรียนของโรงเรียนเทศบาลที่ได้จัดการศึกษาให้กับเด็กปฐมวัยจนสามารถยกระดับได้สู่สากล ซึ่งเป็นการกระจายโอกาสให้ผู้ปกครองที่มีรายได้น้อย แต่สามารถส่งเสริมบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ
- ภาครัฐควรใช้มาตรการทางการเงินการคลัง โดยเฉพาะมาตรการภาษี ดึงความร่วมมือจากภาคเอกชนเข้ามาสนับสนุนการจัดการศึกษาของเด็กปฐมวัยอย่างมีคุณภาพ อาทิเช่น การให้มาตรการลดหย่อนภาษีเงินได้ กรณีบริจาคเพื่อสนับสนุนการศึกษาให้กับเด็กปฐมวัย
- ควรมีการบูรณาการกิจกรรม กฎระเบียบปฏิบัติต่างๆ เกี่ยวกับเด็กปฐมวัยเข้ามาไว้ที่ศูนย์ กลาง (ในที่ประชุมเสนอให้มีการตั้งกระทรวงเด็กและสตรีขึ้นใหม่ เพื่อพัฒนาเด็กและสตรีโดยเฉพาะ) เพื่อให้ทั้งประเทศมีการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างเป็นระบบ นับตั้งแต่การวางนโยบายในระดับแผนชาติ แผนกระทรวง แผนท้องถิ่น ตลอดจนการจัดสรรงบประมาณอย่างถ้วนหน้าและเป็นธรรมปราศจากการเลือกปฏิบัติ

5.1.2 วิเคราะห์ผล

1. เศรษฐศาสตร์ความเป็นมารดา

เป็นการศึกษาปัญหาอุปสรรค และทางออกที่ลดภาระความเป็นมารดา รวมทั้งสร้างแรงจูงใจสำหรับคนที่ต้องการมีลูกโดยมีคำถามสำคัญ 3 ประการ คือ 1) เป็นแม่นั้นดีอย่างไร 2) ทำไมผู้หญิงหลายคนจึงไม่อยาก-ไม่พร้อมมีลูก และ 3) การเป็นแม่สร้างผลดีให้กับเศรษฐกิจอย่างไร โดยมองผ่านต้นทุนของความเป็นแม่ 3 ส่วน คือ 1) ต้นทุนทางการเงิน (Monetary Cost) จากการเลี้ยงดูไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่นๆ 2) ต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) จากการมีลูก ซึ่งต้นทุนนี้เกิดขึ้นจากการที่แม่ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเลี้ยงลูก ทำให้มีเวลาในการทำงานน้อยลง หรืออาจใช้ได้ในกรณีที่แม่บางคนต้องลาออกจากการทำงานประจำมาทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน และ 3) ต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน (Non-Monetary Cost) เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตรจะต้องใช้พลังงานและพลังใจอย่างสูงรวมไปถึงความอดทนต่างๆ ทั้งหมดนั้นเรียกได้ว่าเป็นต้นทุนจากการมีลูก

1) ต้นทุนทางการเงิน (Monetary Cost)

จากการเลี้ยงดูไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่นๆ ประมวลจากจำนวนเด็กที่เกิดในแต่ละปีช่วง 0-6 ปี ระหว่างปี พ.ศ.2562-2565 ต้นทุนในการเลี้ยงดูลูก 0-6 ขวบให้มีคุณภาพ 1.2 ล้านบาทต่อคน จากจำนวน 4.3 ล้านคน คาดว่าจะใช้งบประมาณราว 5.2 ล้านล้านบาทในปี 2565 ดังตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 ต้นทุนในการเลี้ยงดูลูก 0-6 ปีให้มีคุณภาพระหว่างปี พ.ศ. 2562-2565

ช่วงอายุ	2562 (ธ.ค.)	2563 (ธ.ค.)	2564 (ธ.ค.)	2565 (ธ.ค.)
อายุน้อยกว่า 1 ปี	561,446	541,023	501,003	495,147
อายุ 1	619,328	588,021	560,019	544,463
อายุ 2	654,155	622,518	590,339	583,374
อายุ 3	662,239	656,347	624,005	614,741
อายุ 4	688,571	663,560	657,265	662,835
อายุ 5	728,978	689,223	664,047	703,473
อายุ 6	745,013	729,386	689,540	710,627
รวมทั้งสิ้น	4,659,730	4,490,078	4,286,218	4,314,660
*ต้นทุนในการเลี้ยงดูลูกให้มีคุณภาพ (1.2 ล้านบาทเฉลี่ยต่อคน)²⁴	5.6 ล้านล้านบาท	5.4 ล้านล้านบาท	5.1 ล้านล้านบาท	5.2 ล้านล้านบาท

ที่มา: สถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร สำนักบริหารทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

:<https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/stat>

* ประเมินโดยผู้วิจัย

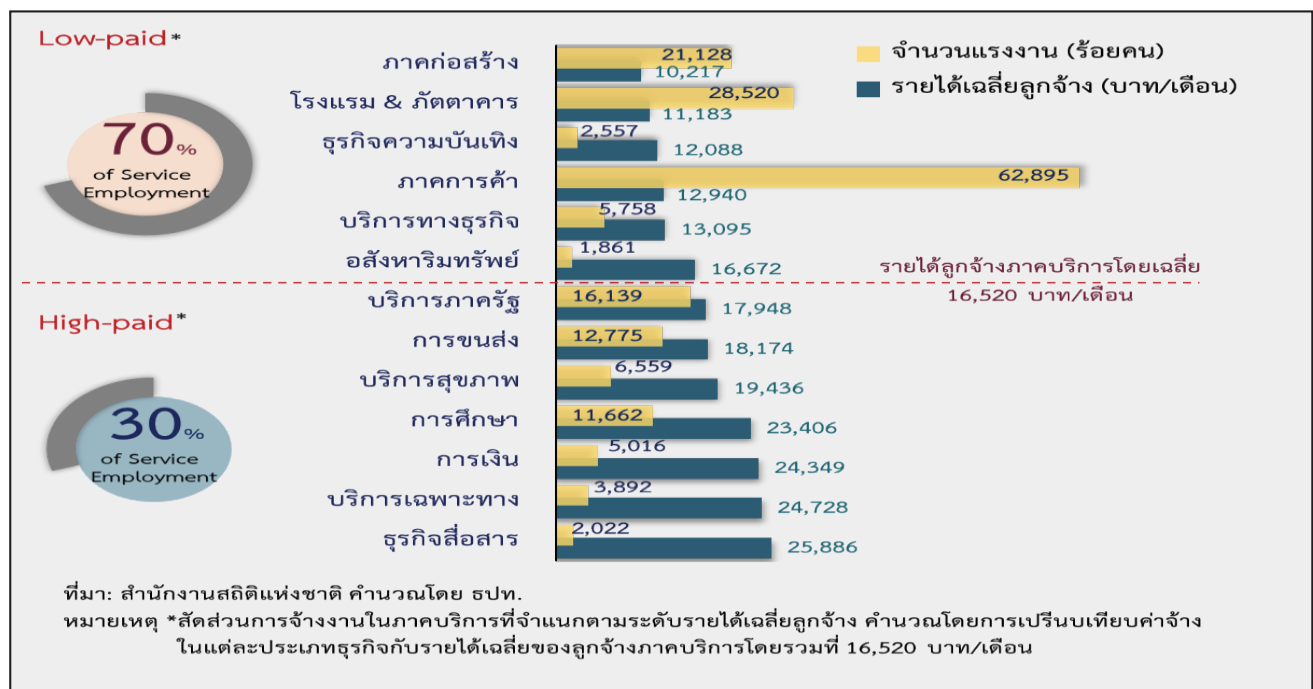
2) ต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost)

ต้นทุนค่าเสียโอกาส หมายถึง การมีลูกเมื่อผู้หญิงคนหนึ่งเปลี่ยนสถานะสู่ความเป็นมารดาจะต้องเผชิญกับ ‘โทษทัณฑ์จากความเป็นมารดา’ (Motherhood Penalty) ซึ่งส่งผลให้โดยเฉลี่ยแล้ว ผู้หญิงที่มีลูกมักมีรายได้น้อยลงราว 20% เมื่อเทียบกับผู้หญิงวัยเดียวกันและวุฒิการศึกษาใกล้เคียงกัน เนื่องจากผู้หญิงที่มีลูกมักจะ

²⁴ Asian Money Guide (2023)

ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการลดจำนวนชั่วโมงการทำงานหรือไม่ได้ทุ่มเวลาทั้งหมดให้กับความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน รวมทั้งคนเหล่านี้ยังถูกกีดกันในตลาดแรงงานอีกด้วย หากประเมินจากรายได้เฉลี่ยลูกจ้างในภาคบริการในแต่ละประเภทเฉลี่ยมีรายได้เพียง 16,520 บาทต่อเดือนหรือ 198,240 บาทต่อปี โดยเป็นแรงงานเพศหญิงรวมทั้งสิ้นจำนวน 17.63 ล้านคน โดยกระจายในภาคเกษตรกรรม 5.2 ล้านคน ภาคบริการ และอื่น 9.5 ล้านคน และภาคการผลิต 2.9 ล้านคน จากการสำรวจของ ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และโชคชัยชาญ วิโรจน์ สัตตบุษย์ (2563) พบว่าแรงงานเพศหญิงไม่น้อยกว่า 8 ล้านคนที่ทำงานระดับไร้ฝีมือในภาคอุตสาหกรรมและบริการ ซึ่งมีความเสี่ยงที่จะถูกเลิกจ้างจากสถานประกอบการได้ตลอดเวลา เมื่อเกิดวิกฤตต่างๆ ขึ้น อาทิ การแพร่ระบาดของโควิด 19 หรือความขัดแย้งระหว่างประเทศ เป็นต้น และจากการศึกษาของ Liao and Paweenawat (2019) ชี้ว่า ค่าจ้างเฉลี่ยที่ต่ำลงของผู้หญิงหลังจากการมีลูก มาจากพฤติกรรมการทำงานของแรงงานหญิง ที่หลังจากมีลูก ผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะลดชั่วโมงการทำงานลง เนื่องจากต้องแบ่งสรรเวลาไปเลี้ยงดูลูก และจากปัจจัยทางสถาบันที่ขาดการสนับสนุนสิทธิที่พึงมีของผู้หญิงที่มีลูก ทั้งในเรื่องของการลาคลอดบุตร ความช่วยเหลือจากภาครัฐในการเลี้ยงดูลูก การกีดกันการจ้างงานของแรงงานหญิงที่มีลูกในตลาดแรงงานอีกด้วย (ดังตารางที่ 5.2)

ตารางที่ 5.2 โครงสร้างด้านรายได้เฉลี่ยจากภาคอุตสาหกรรม

ดังนั้น ต้นทุนค่าเสียโอกาส หากนำข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่ระบุว่า ผู้หญิงเป็นหัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 38.9 จากแรงงานเพศหญิงทั้งหมด 17.63 ล้านคนในปี 2564 เป็นจำนวน 6.85 ล้านคน มินัยยะถึงความเปราะบางหรือความเป็นแม่มีความเสี่ยงสองอย่าง คือ 1) ผู้หญิงที่มีลูกมักมีรายได้น้อยลงราว 20% เมื่อเทียบกับ

ผู้หญิงวัยเดียวกันและวุฒิการศึกษาใกล้เคียงกัน นั้นหมายถึง รายได้อาจจะลดลงเหลือเพียง 13,216 บาทต่อเดือน จากเกณฑ์เฉลี่ยข้างต้น ทำต้นทุนค่าเสียโอกาสสูญเสียไปมูลค่าโดยประมาณ 2.7 แสนล้านบาท และ 2) มีความเสี่ยงที่จะถูกเลิกจ้างจากสถานประกอบการได้ตลอดเวลา เมื่อเกิดวิกฤตต่างๆ ขึ้น อาทิ การแพร่ระบาดของโควิด 19 หรือความขัดแย้งระหว่างประเทศ เป็นต้น

3) ต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน (Non-Monetary Cost)

ต้นทุนประเภทที่ไม่ใช่การเงิน หมายถึง ต้นทุนการทำงานบ้านของผู้หญิงหรือมารดาหรือแม่ คิดเป็นมูลค่าสูงถึง 26% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) โดยในปี 2566 คาดว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศมูลค่าประมาณ 18.4 ล้านล้านบาท จะเป็นต้นทุนการทำงานบ้านของผู้หญิงมูลค่า 4.8 ล้านล้านบาท ซึ่งมูลค่าส่วนนี้ไม่ได้นับรวมไว้ในบัญชีรายได้ประชาชาติหรือผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศแต่อย่างใด

จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้จำนวนเด็กเกิดใหม่ของไทยจึงมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง เพราะต้นทุนของการมีลูกจะเพิ่มภาระด้านค่าใช้จ่ายดังกล่าวแล้ว พ่อแม่กลับมีรายได้น้อยกว่าแรงงานชายหญิงที่ไม่มีลูก จึงสะท้อนได้ว่า สวัสดิการภาครัฐ และนโยบายของรัฐเกี่ยวกับตลาดแรงงานในประเทศไม่เอื้อต่อการมีครอบครัวและมีลูก

2. วิเคราะห์ผลสำรวจ

1) ประเด็นเกี่ยวกับความเป็นมารดา

- ร้อยละ 88.6 เห็นว่า ความเป็นมารดามีสำคัญระดับมากที่สุด
- ร้อยละ 63.8 เห็นว่า การเป็นมารดาสร้างผลดีให้กับเศรษฐกิจประเทศ
- ร้อยละ 67.6 เห็นว่า ความเป็นมารดานั้นมีต้นทุนทางการเงินที่ต้องแบกรับจากการเลี้ยงดู ค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่น ๆ

2) ประเด็นเกี่ยวกับความเท่าเทียมและสวัสดิการ

- ร้อยละ 36.2 เห็นว่า บทบาทของชาย-หญิงในสังคมไทยมีความเท่าเทียมกัน
- ร้อยละ 43.8 เห็นว่า รัฐบาลให้ความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ของชาย-หญิงในด้านความเท่าเทียมกัน
- ร้อยละ 46.7 เห็นว่า ด้านสวัสดิการและความมั่นคงในชีวิตต่อผู้เป็นมารดา
- ร้อยละ 57.1 เห็นว่า การมีศูนย์เด็กเล็กจาก 6 เดือนถึง 3 ขวบ มีความจำเป็นต่อพ่อ-แม่ มากที่สุด
- ร้อยละ 54.3 เห็นว่า การให้รัฐสวัสดิการเงินอุดหนุนเด็กทุกคน ตั้งแต่ตั้งครรภ์ จนถึง 6 ขวบ อย่างน้อย 1,200 - 3,000 บาทต่อเดือน มีความสำคัญ
- ร้อยละ 50.5 เห็นว่า การให้พ่อและแม่สลับเลี้ยงลูกได้เท่ากัน มีความสำคัญ

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐควรสร้างสภาพแวดล้อมและจัดกรอบงบประมาณเพื่อพัฒนาแม่และเด็กใหม่ด้านสวัสดิการ
ภาครัฐและตลาดแรงงานในประเทศไทยให้เอื้อสำหรับคนที่คิดจะมีครอบครัวและมีลูก รวมทั้งรัฐบาลควรดำเนินการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต ได้แก่

- 1) การขยายวันลาคลอดของแม่แบบได้รับค่าจ้าง (Maternity Leave with Pay) เป็น 180 วัน
- 2) การส่งเสริมการลาของบิดาเพื่อช่วยภรรยาดูแลลูกหลังคลอด (Paternity Leave) ควรขยายเวลาการลาดูแลลูกหลังคลอดของผู้ชายให้ มากกว่า 15 วัน
- 3) การเพิ่มการลาเพื่อดูแลบุตร (Parental Leave) ทั้งในระบบราชการและสถานประกอบการทั่วไปควรเพิ่มประเภทการลาเพื่อดูแลบุตร
- 4) การจัดบริการศูนย์ดูแลเด็กเล็กให้มีคุณภาพและครอบคลุมในทุกพื้นที่ รับตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป ยืดหยุ่นเวลาปิด-เปิด
- 5) ควรยืดหยุ่นกติกา พร้อมส่งเสริม เช่น ให้งบประมาณเพิ่ม ศูนย์ดูแลเด็กเล็กของเอกชน ที่เปิดตามชุมชน เพื่อสามารถให้บริการในเงื่อนไขที่พ่อ-แม่ จ่ายได้

2. การสร้างแรงจูงใจให้เอกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบาย

- 1) โดยการลดภาษีสำหรับเอกชนที่มีนโยบายในองค์กรที่สนับสนุนความยืดหยุ่นในการทำงานของพนักงาน ในทางที่เป็นมิตรต่อครอบครัวของพนักงาน เช่น การสร้างห้องให้นมเด็กแรกเกิด การเพิ่มวันลาคลอดของแม่ และของพ่อ
- 2) การให้มาตรการลดหย่อนภาษีเงินได้ กรณีบริจาคเพื่อสนับสนุนการศึกษาหรือศูนย์พัฒนาการให้กับเด็กปฐมวัย หรือสูงขึ้น เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายของแรงงานทั้งในและนอกระบบ ทำให้ตลาดแรงงานในประเทศไทยเอื้อสำหรับคนที่ต้องการมีครอบครัวและมีลูกไปพร้อมๆ กัน ทำให้รายได้ของประเทศสูงขึ้น เมื่อมีแรงงานแม่-พ่อเข้าสู่แรงงานมากขึ้น

3. การเพิ่มบทบาทชุมชนท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ โดยจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวระดับชุมชน เพื่อให้คำปรึกษาดูแลคนทุกช่วงวัย

บรรณานุกรม

- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2566). รายงานสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาปี 2566. หน้า 2. <https://www.eef.or.th/wp-content/uploads/2023/.pdf>
- กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2536). เศรษฐศาสตร์สองกระแส. โครงการตำรา ลำดับ 16 ศูนย์บริการเอกสารวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2528 ข). “ข้อพิจารณาในการวิเคราะห์ปัญหาสตรีในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง วัฒนธรรม”. วารสารสังคมศาสตร์ (จุฬา) 22:2,80-100.
- กฤตยา อาชวนิจกุล. (2554). เพศวิถีที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ในสังคมไทย. ประชากรและสังคม 2554 : จุดเปลี่ยนประชากร จุดเปลี่ยนสังคมไทย. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. หน้า 43-66.
- ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ (2560). แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย: วิเคราะห์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงและยุทธศาสตร์. มุลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท (FES) : กรุงเทพมหานคร.
- จิรติ ดิงศรัทธี และ สุชีลา ตันชัยนันท์. (2529). “ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษา” ,ใน อมรา พงศาพิชญ์ (บรรณาธิการ) ,รวมบทความประเด็นเรื่อง “สตรี” หน้า 35-74, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2555). เล่าเรื่องเบื้องต้น สตรีศึกษา สตรีนิยม: เนื่องในโอกาส “หกสิบปี” วีระดา สมสวัสดิ์. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- เตชิต เฉยพ่วง. (2553). รูปแบบเครื่องแต่งกายของเจ้านายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ภูเบศร์ สมุทรจักร (2559). ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) : กรุงเทพฯ
- บุญชัย จรัสแสงสมบูรณ์. (2562). กับดักรายได้ปานกลาง: ความท้าทายที่ประเทศไทยต้องก้าวข้าม. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2559). เพศและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: นานาแฮก.
- แล ดิลกวิทยรัตน์. (2524). “มดลูกก็ปัจจัยการผลิต” ,วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง, 1:3, 93-100
- ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์. และ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2558). จิตร ภูมิศักดิ์และวิาทะเรื่องเพศภาวะในสังคมไทย. สุชีลา ตันชัยนันท์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์. หน้า 165-199.
- มนสิการ กาญจนะจิตรา และคณะ (2559). การส่งเสริมการมีบุตรผ่านการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) : กรุงเทพฯ
- เมธินี พงษ์เวช (2549). ผู้หญิง ผู้ชาย และงบประมาณของรัฐ. มุลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท, โรงพิมพ์เดือนตุลา : กรุงเทพมหานคร.

- รัตพงษ์ สอนสุภาพ ฉัตรวรวิญญ์ องคสิงห์ และคณะ (2565). การทบทวนสถานการณ์ ความท้าทาย และแนวทางการดูแลเด็กปฐมวัยในสถานเลี้ยงเด็กปฐมวัยเพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมของแรงงานสตรีในประเทศไทย. วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา มูลนิธิเอเชีย และสถานทูตออสเตรเลียประจำประเทศไทย : กรุงเทพฯ.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2545). สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- วณิ บางประภา ธิติประเสริฐ. (2533). การแบ่งงานระหว่างเพศและการพัฒนาสตรีชนบท: กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย, โครงการสตรีชนบท กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม วิชา สมนวดี. (2524).” บันทึกของผู้เรียกร้องสิทธิเสมอภาคแก่สตรี” ว่าด้วย เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น, วารสารธรรมศาสตร์ 9:2 (ตุลาคม-ธันวาคม) , 1:3,1-13
- แพรวไพลิน วงษ์สินธุวิเศษ และณัฏพล จรุงพิพัฒน์กุล. (2017). *Middle Income Trap: กับดักเศรษฐกิจที่รอการก้าวข้าม*. สืบค้น 15 กันยายน, 2565, จาก https://www.bot.or.th/_Thai/ResearchAndPublications/DocLib_/Article_7Nov2017.pdf.
- ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และโชคชัยชาญ วิโรจน์สัตตบุษย์. (2563). *ผลกระทบ โควิด-19 ที่มีต่อเศรษฐกิจและการจ้างงาน:กรณีศึกษาแรงงานหญิง*. สืบค้น 15 กันยายน, 2565, จาก <https://tdri.or.th/2020/10/the-impact-of-the-covid-19-crisis-on-womens-employment/>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). *สถิติประชากรศาสตร์ ประชากรและเคหะ*. สืบค้น 15 กันยายน, 2565, จาก <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/01.aspx>
- สมบูรณ์ ศุภศิลป์.(2529). “ว่าด้วยคำ เศรษฐกิจการเมือง”,วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง,5:1-2,155-163
- สุกัญญา หายูตระกูล.(2524). “สู่ศาสตร์แก่วิธีการในการศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิง”, วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 1:3,39-48
- สุนี ไชยรส (2546). การหลอมรวมอุดมการณ์ เฟมินิสต์ ประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน: ศึกษาผ่านประสบการณ์ สุนี ไชยรส.สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ :กรุงเทพมหานคร.
- สุนี ไชยรส (2554). เฟมินิสต์ ประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน : การต่อสู้บนเส้นทางแห่งความเสมอภาค. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมไทย กองทุนวนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์,คณะกรรมการรณรงค์เพื่อสิทธิมนุษยชน.
- สุนี ไชยรส และคณะ. (2565). เงินอุดหนุนเด็กเล็ก (ไม่) ถ้วนหน้า 10 ปี สังคมไทยสูญเสียอะไร?. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2530). “วิวัฒนาการครอบครัวยุคใหม่กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม:ทฤษฎีสังคมของมาร์กเซน” ในความคิดและความเคลื่อนไหวทางสังคม หน้า 123-139 สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อังคณา ช่วยคำชู. (2555). ความรุนแรงในครอบครัว: สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางการช่วยเหลือ. วารสาร

ธรรมศาสตร์ ปีที่ 31 ฉบับที่ 3 หน้า 130-145.

Abbot,Pamela,amd Roger Sapsford.(1987). Women and Social Class.London and New York: Tavistock Publications.

Amsden,Alice H.(ed.).(1980).The Economics of Women &Work.New York:St.Martin's Press U.S.A.

APEC. (2022a). Policy Partnership on Women and the Economy. Retrieved from <https://www.apec.org/groups/som-steering-committee-on-economic-and-technical-cooperation/working-groups/policy-partnership-on-women-and-the-economy>

Asian Money Guide,2023.

Beneria,Lourder.(1979).Reproduction,Production and the Sexual Division of Labour' Cambridge Journal of Economics 3:3,203-225

Bowles,Samuel and Richard Edwards (eds.).(1990). Radical Political Economics Vol. I and Vol.II.Aldershot: Edward Elgar;England.

Bjarnegard, Elin (2009), 'Thailand: Approaches to the Gender Paradox' in Joyce Gelb and Marian Lief Palley (eds) Women and Politics Around the World: A Comparative History and Survey, Volume 2.pp 623-642. California: ABC-CLIO, Inc.

Brow,Michael Barratt.(1984). The Feminist Model.in Models in Political Economy : A Guide to the Argument pp.94-104.Hammondsworth:Penguin Books,England.

Eisenstein,Hester.(1984).Contemporary Feminist Thought. London and Sydney: Unwin Paperbacks.

Folbre,Nancy.(1986).Hearts and Spaders:Paradigms of Household Economics ,World Devolopment 14:2,245-255.

International Labor Organization :ILO) ฉบับที่ 183 ค.ศ.2000

Gallup Poll. (2564). ผลกระทบของโควิด-19 ต่อครัวเรือนในประเทศไทย – ข้อมูลเชิงลึกจากการสำรวจแบบเร่งด่วนทางโทรศัพท์. สืบค้น 15 กันยายน, 2565, จาก <https://blogs.worldbank.org/th/eastasiapacific/phlkrathbkhxngokhwid-19-txkhraweruuexninpraethsithy>

Hartman,Heidi.(1990).The Individual as Basic Unit of Analysis,in Francis Green and Petter Nore(eds.)Economics :An Anti-Text,pp.21-35,London :The MacMillan Press, England.

Jaggar,Alison M.(1983). Feminist Politics and Homan Nature.Sussex:The Harvester Press, England.

- Mackintosh, Maureen. (1981). Gender and Economics: The Sexual Division of Labour and The Subordination of Women, in Kate Young, et.al. (eds), Of Marriage and NESDB for NECTEC, Thailand ; วิสัยทัศน์ประเทศไทย 2579 จาก https://www.dga.or.th/wp-content/uploads/2018/08/file_32600e26a233b3fc9c88e48300c10334.pdf
- Onozawa, Nitaya (1999), 'Thai Women: Changing Status and Roles During the Course of Thai Modernization (I)'. Retrieved on August 20, 2016 from <http://www.tsukubag.ac.jp/library/kiyou/99/10.ONOZAWA.pdf>.
- Patana, Suwadee T. (1994). Polygamy or Monogamy: The Debate on Gender Relations in Thai Society. Paper to be Presented at the 13th IAHA Conference, Sophia University, Tokyo, September 5-9, 1994.
- Paweena Subhimaros (2006). Flower of the Nation: Gendered Representations of Thailand beyond the Borders. Conference Proceedings – Thinking Gender – the NEXT Generation UK Postgraduate Conference in Gender Studies 21-22 June 2006, University of Leeds, UK. e-paper no.13.
- Romanow, Liza (2012), 'The Women of Thailand'. Global Majority E-Journal, Vol. 3, No. 1, pp. 44-60.
- The Market: Women's Subordination in International Perspective, pp.1-15, London: CSE Book, England.
- Markusen, Ann. (1977). Feminist Notes on Introductory Economics, The Review of Radical Political Economics, 9:3, 1-6.
- Mies, Maria. (1989). Patriarchy and Accumulation on a World Scale. London: Zed Press, England.
- Miller, Patricia H. (2011). *Theories of Developmental Psychology*. (Fifth Edition), Worth Publishers: New York.
- Pholphirul (2022). *Mothernomics or Economics of Motherhood*. สืบค้น 15 กันยายน, 2565, จาก <https://www.facebook.com/PiriyaPholphirul/posts/1106043499484194/>
- Peattie, Lisa and Martin Rein. (1983). Women's Claims: A Study in Political Economy. Oxford University Press England.
- Ramazanoglu, Caroline. (1989). Feminism and the Contradictions of Oppression. London: Routledge, England.

Reich,Michael.et.al.(1990).A Theory of Labor Market Segmentation,in Bowles and Edwords(eds).Vol.I. pp359-365.

Sommers,Christina.(1990).The Feminist Revelation,Social Philosoply 8:1,141-158.

Sonsuphap.R. and Ongasinha, C. and et. all (2022). *A Review of the Current Situations, Challenges,and Solutions for Childcare Services to Support Women's Workforce Participation in Thailand*. The Asia Foundation and Australia Embassy in Thailand.

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1

แบบสอบถามในพื้นที่จังหวัดเป้าหมาย

สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา

GENDER AND DEVELOPMENT RESEARCH INSTITUTE

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจความคิดเห็นประเด็น “ส่งเสริมความเป็นมารดา คือทางออกของครอบครัวและสังคมมั่นคง ยั่งยืน” กรุณาขีดเครื่องหมาย (✓) ลงในข้อที่ตรงกับคำตอบ

1) เพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) ชาย		
2) หญิง		
รวม		

2) อายุ

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) 20 - 30 ปี		
2) 31 - 40 ปี		
3) 41 - 50 ปี		
4) 51 - 60 ปี		
5) 60 ปีขึ้นไป		
รวม		

3) ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) มัธยมศึกษาตอนต้น		
2) มัธยมศึกษาตอนปลาย		
3) ปริญญาตรี		
4) ปริญญาโท		
5) ปวส.		
6) ปวช.		
7) ไม่ระบุ		
รวม		

4) อาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) แม่บ้าน - ลูกจ้าง		
2) ข้าราชการ		
3) เจ้าของกิจการ		
4) เกษตรกร		
5) ข้าราชการบำนาญ		
6) พนักงานของรัฐ		
7) พนักงานบริษัท		
8) อื่น ๆ		
รวม		

5) รายได้เฉลี่ย

รายได้เฉลี่ย	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) น้อยกว่า 10,000 บาท		
2) 10,001 - 20,000 บาท		

3) 20,001 - 30,000 บาท		
4) 30,001 - 40,000 บาท		
5) 40,000 บาทขึ้นไป		
6) ไม่ระบุ		
รวม		

6) ระดับความคิดเห็น

ความคิดเห็น	ระดับ					ระดับความสำคัญ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
1) ความเป็นมารดานั้นสำคัญระดับใด						
2) ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ว่าปัจจุบันเพศหญิงจำนวนมากไม่ยอมแต่งงานและไม่อยากมีลูก						
3) การเป็นมารดาสร้างผลดีให้กับเศรษฐกิจประเทศระดับใด						
4) ความเป็นมารดามีต้นทุนทางการเงินที่ต้องแบกรับจากการเลี้ยงดู ค่าอาหาร ค่านม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่น ๆ						
5) ความเป็นมารดามีต้นทุนค่าเสียโอกาส จากการมีลูกซึ่งมารดาจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเลี้ยงลูก ทำให้มีเวลาทำงานและความเจริญก้าวหน้าในอาชีพลดลง						

6) ความเป็นมารดา มีต้นทุน ประเภทที่ไม่ใช่การเงิน เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร จะต้องใช้พลังใจ และความ อดทนต่าง ๆ						
--	--	--	--	--	--	--

6) ระดับความคิดเห็น (ต่อ)

ความคิดเห็น	ระดับ					ระดับความสำคัญ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
7) ท่านคิดว่าบทบาทของ ชาย-หญิงในสังคมไทยมี ความเท่าเทียมระดับใด						
8) ท่านคิดว่ารัฐบาลได้ให้ ความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ ของชาย-หญิงในแง่ความเท่า เทียมระดับใด						
9) ท่านคิดว่ารัฐบาลได้ให้ ความสำคัญในแง่สวัสดิการ และความมั่นคงในชีวิตต่อผู้ เป็นมารดา ระดับใด						
10) ท่านคิดว่าการให้รัฐ สวัสดิการเงินอุดหนุนเด็กทุก คน ตั้งแต่ตั้งครรภ์ - 6 ขวบ อย่างน้อย 1,200 - 3,000 บาทต่อเดือน มีความสำคัญ มากน้อยระดับใด						
11) ศูนย์เด็กเล็กจาก 6 เดือนถึง 3 ขวบ มีความ						

จำเป็นต่อพ่อ-แม่ มากน้อย เพียงใด						
12) ท่านคิดว่าการให้พ่อและ แม่สลับเลี้ยงลูกได้เท่ากัน มี ความสำคัญมากน้อยเพียงใด						

13. ความเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....

ข้อเสนอแนะของท่านนั้นมีคุณค่า ขอขอบคุณในความร่วมมือ
สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา

ภาคผนวก 2

แบบสอบถามทางระบบออนไลน์

สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา

สำรวจความคิดเห็นประเด็น “ส่งเสริมความเป็นมารดา คือ ทางออกของครอบครัวและสังคม ยั่งยืน”

(สำรวจผ่านระบบออนไลน์ ระหว่างเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน 2566)

1) เพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย		
หญิง		
รวม		

2) อายุ

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
20 - 30 ปี		
31 - 40 ปี		
41 - 50 ปี		
51 - 60 ปี		
60 ปีขึ้นไป		
รวม		

3) การศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มัธยมศึกษาตอนต้น		
มัธยมศึกษาตอนปลาย		
ปริญญาตรี		
ปริญญาโท		
สูงกว่าปริญญาโท		
รวม		

4) อาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) แม่บ้าน - ลูกจ้าง		
2) ข้าราชการ		
3) เจ้าของกิจการ		
4) เกษตรกร		
5) ข้าราชการบำนาญ		
6) พนักงานของรัฐ		
7) พนักงานบริษัท		
8) อื่น ๆ		
รวม		

5) รายได้เฉลี่ย

รายได้เฉลี่ย	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1) น้อยกว่า 10,000 บาท		
2) 10,001 - 20,000 บาท		
3) 20,001 - 30,000 บาท		
4) 30,001 - 40,000 บาท		
5) 40,000 บาทขึ้นไป		
6) ไม่ระบุ		
รวม		

6) ระดับความคิดเห็น

ความคิดเห็น	ระดับ					ระดับ ความสำคัญ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	
1) ความเป็นมารดานั้นสำคัญ ระดับใด						
2) ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ว่า ปัจจุบันเพศหญิงจำนวนมาก ไม่ยอมแต่งงานและไม่อยาก มีลูก						
3) การเป็นมารดาสร้างผลดี ให้กับเศรษฐกิจประเทศระดับ ใด						
4) ความเป็นมารดามีต้นทุน ทางการเงินที่ต้องแบกรับ จากการเลี้ยงดู ค่าอาหาร ค่า						

นม ค่าใช้จ่ายในการศึกษา และอื่น ๆ						
5) ความเป็นมารดาที่มีต้นทุน ค่าเสียโอกาส จากการมีลูก ซึ่งมารดาจะต้องใช้เวลาส่วน ใหญ่ในการเลี้ยงลูก ทำให้มี เวลาทำงานและความ เจริญก้าวหน้าในอาชีพลดลง						
6) ความเป็นมารดาที่มีต้นทุน ประเภทที่ไม่ใช่การเงิน เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร จะต้องใช้พลังใจ และความ อดทนต่าง ๆ						
7) ท่านคิดว่าบทบาทของ ชาย-หญิงในสังคมไทยมีความ เท่าเทียมระดับใด						
8) ท่านคิดว่ารัฐบาลได้ให้ ความสำคัญต่อบทบาทหน้าที่ ของชาย-หญิงในแง่ความเท่า เทียมระดับใด						
9) ท่านคิดว่ารัฐบาลได้ให้ ความสำคัญในแง่สวัสดิการ และความมั่นคงในชีวิตต่อผู้ เป็นมารดาในระดับใด						
10) ท่านคิดว่าการให้รัฐ สวัสดิการเงินอุดหนุนเด็กทุก คน ตั้งแต่ตั้งครรภ์ - 6 ขวบ อย่างน้อย 1,200 - 3,000						

บาทต่อเดือน มีความสำคัญ มากน้อยระดับใด						
11) ศูนย์เด็กเล็กจาก 6 เดือน ถึง 3 ขวบ มีความจำเป็นต่อ พ่อ-แม่ มากน้อยเพียงใด						
12) ท่านคิดว่าการให้พ่อและ แม่สลับเลี้ยงลูกได้เท่ากัน มี ความสำคัญมากน้อยเพียงใด						

13. ความเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....

ข้อเสนอแนะของท่านนี้มีคุณค่า ขอขอบคุณในความร่วมมือ
สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา

ภาคผนวก 3
พัฒนาการกฎหมายและระเบียบเกี่ยวข้อของผู้หญิงไทย

พ.ศ.	กฎหมาย อนุสัญญา กลไก และการปฏิบัติ
2436	ก่อตั้งสภาอนุญาโณมแดงแห่งสยาม โดย ผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงษ์ ในพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ต่อมาใน พ.ศ. 2464 ได้เข้าเป็นสมาชิก สันนิบาตสภาภษาชาติ และเปลี่ยนชื่อเป็นสภาภษาชาติไทย
2449	วารสารวิพากษ์สังคมชายเป็นใหญ่และความเสมอภาคระหว่างเพศ เช่น กุลสตรี (พ.ศ. 2449) สตรีนิพนธ์ (พ.ศ. 2457) สตรีสาร (พ.ศ. 2491)
2475	ผู้หญิงได้รับสิทธิในการเลือกตั้งพร้อมกับผู้ชายภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย
2495	บทความ “ฐานะของสตรีตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์” (พ.ศ. 2495) และงานแปล “กำเนิดครอบครัวของมนุษยชาติ ระเบียบและสังคมของมนุษย์” เขียนโดย เฟรเดอริก เองเกลส์ (พ.ศ. 2497) ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือศรีบูรพา
2496	สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย
2497	ประเทศไทยเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรี (Convention on the political rights of women)
2499	ก่อตั้งสภาสตรีแห่งชาติ
2500	งานศึกษาทางประวัติศาสตร์ “อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย” ของจิตร ภูมิศักดิ์
2504-2509	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 แผนนี้ไม่ได้ระบุปัญหาสตรี หากการมุ่งเน้นพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้ผู้หญิงเข้ามาเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก
2515	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) เน้นสตรีเป็นกลุ่มเป้าหมาย เรื่องการวางแผนครอบครัวและอนามัยแม่และเด็ก
2517	รัฐธรรมนูญ รับรองหลักการเสมอภาคระหว่างเพศ “ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน”
2518-2519	องค์การสหประชาชาติกำหนดให้ พ.ศ. 2518 เป็นปีสตรีสากลและประกาศทศวรรษสตรีเพื่อความเสมอภาค การพัฒนาและสันติภาพ ทำให้เรื่องสิทธิและความเสมอภาคของสตรีได้รับความสนใจและส่งเสริมพัฒนานบนเวทีโลกอย่างต่อเนื่องต่อมา รวมทั้งประเทศไทยได้ร่วมรับรองมติสหประชาชาติด้วย
2520	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) สตรีเป็นกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาด้านการศึกษา การมีงานทำการฝึกอาชีพ เน้นการคุ้มครองแรงงานสตรี

2522	แผนพัฒนาสตรีระยะยาว พ.ศ. 2522-2544 เสนอยุทธศาสตร์เพื่อให้ผู้หญิงมีโอกาสอย่างเท่าเทียมในการพัฒนาศักยภาพ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกระดับ
2523	เริ่มก่อกำเนิตขบวนการผู้หญิงยุคใหม่ ในลักษณะองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น กลุ่มเพื่อนหญิง (พ.ศ. 2523) ศูนย์ข่าวผู้หญิง
2518-2519	องค์การสหประชาชาติกำหนดให้ พ.ศ. 2518 เป็นปีสตรีสากลและประกาศทศวรรษสตรีเพื่อความเสมอภาค การพัฒนาและสันติภาพ ทำให้เรื่องสิทธิและความเสมอภาคของสตรีได้รับความสนใจและส่งเสริมพัฒนาบนเวทีโลกอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งประเทศไทยได้ร่วมรับรองมติสหประชาชาติด้วย
2520	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) สตรีเป็นกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาด้านการศึกษา การมีงานทำการฝึกอาชีพ เน้นการคุ้มครองแรงงานสตรี
2522	แผนพัฒนาสตรีระยะยาว พ.ศ. 2522-2544 เสนอยุทธศาสตร์เพื่อให้ผู้หญิงมีโอกาสอย่างเท่าเทียมในการพัฒนาศักยภาพ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกระดับ
2523	เริ่มก่อกำเนิตขบวนการผู้หญิงยุคใหม่ ในลักษณะองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น กลุ่มเพื่อนหญิง (พ.ศ. 2523) ศูนย์ข่าวผู้หญิง (พ.ศ. 2527) มูลนิธิส่งเสริมโอกาสผู้หญิง หรือ เอ็มพาวเวอร์ (พ.ศ. 2528) เป็นต้น
2525	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ระบุสตรีเป็นกลุ่มเป้าหมายพิเศษในการพัฒนาสังคม คู่ขนานกับแผนพัฒนาสตรีระยะยาว พ.ศ. 2522-2544 ถือเป็นแนวปฏิบัติต่อมาในการจัดทำแผนงานสตรีทุกช่วงห้าปี ควบคู่ไปกับแผนพัฒนาฯ ของชาติในแผนนี้ระบุให้มีการจัดตั้งหน่วยงานสตรีระดับชาติที่มีสถานภาพถาวร ซึ่งต่อมาก็คือ คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ในปี พ.ศ. 2532
2526	แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาสตรีแห่งชาติ เพื่อให้คำปรึกษาในกิจการเกี่ยวกับสตรี
2528	ประเทศไทยส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมระดับโลกว่าด้วยเรื่องสตรีครั้งที่ 3 ณ กรุงไนโรบี ประเทศเคนยา และร่วมรับรองยุทธศาสตร์ไนโรบี ซึ่งเป็นแผนแม่บทระดับโลกเพื่อการส่งเสริมความเสมอภาค การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและการสร้างสันติภาพของสตรีในทุกด้าน
	ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women: CEDAW)
2532	แต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) เป็นคณะกรรมการถาวรระดับชาติ ภายใต้สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
	จัดงานวันสตรีสากลเป็นครั้งแรกในประเทศไทย

2535	นโยบายและแผนงานหลักสตรีระยะยาว พ.ศ. 2535-2554 (แผนพัฒนาสตรีระยะยาวฉบับที่ 2) มีการวิเคราะห์ประเด็นสตรีที่เกี่ยวข้องกับมิติต่างๆ มากขึ้น เช่น ครอบครัว สิ่งแวดล้อม ศาสนา มีการระดมมาตรการและหน่วยงานรับผิดชอบอย่างชัดเจน
	แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2508 เรื่องการถือสัญชาติของบุตรที่เกิดจากหญิงไทย
2536	มติรัฐมนตรี ยกเลิกข้อห้ามการแต่งตั้งสตรีเป็นปลัดอำเภอและผู้ว่าราชการจังหวัด
	ก่อตั้งกลุ่มบูรณาการแรงงานสตรี โดยการรวมตัวกันของคณงานหญิงจากสหภาพแรงงานต่างๆ และสนับสนุนโดยมูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท
2538	รัฐบาลไทยรับรองปฏิญญาและแผนปฏิบัติการปักกิ่ง (Beijing Declaration and Platform for Action) แสดงเจตจำนงและคำมั่นสัญญาต่อการดำเนินการเพื่อความก้าวหน้าของผู้หญิง
2539	มติคณะรัฐมนตรีกำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญหารัฐกิจบริการทางเพศ
	ก่อตั้งเครือข่ายผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ
	แก้ไขระเบียบให้ข้าราชการและลูกจ้างภาครัฐมีสิทธิในการลาคลอด 90 วัน โดยไม่นับเป็นวันลา
	มติคณะรัฐมนตรี ยกเลิกการจำกัดจำนวนหญิงชายในการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยและระดับอุดมศึกษาอื่นๆ สังกัดหน่วยงานของรัฐตลอดจนในสถาบันอาชีวศึกษา
	พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 โดยกำหนดบทลงโทษผู้ค้าประเวณี ให้ได้รับบทลงโทษน้อยลงโดยถือว่า “โสเภณีมิใช่อาชญากรรมแต่เป็นเหยื่อ” รวมทั้งมีการคุ้มครองเด็กที่อายุต่ำกว่า 18
2540	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 คำนึงถึงสิทธิสตรีว่าเป็นสิทธิมนุษยชน มีประเด็นสตรีมากขึ้น ครอบคลุมเรื่องการพัฒนาและสันติภาพสอดคล้องกับเป้าหมายหลักของงานพัฒนาสตรีในระดับสากล
	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 รับรองความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย รับรองสิทธิและความคุ้มครองทางกฎหมายแก่บุคคลอย่างเท่าเทียมกัน ไม่เลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม
	พระราชบัญญัติการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ. 2540 ที่ครอบคลุมการซื้อขาย จำหน่าย จัดหาหญิงและเด็ก กำหนดมาตรการต่อต้านขบวนการค้าหญิงและเด็กทั้งในและต่างประเทศ มาตรการติดตามเพื่อช่วยเหลือและเยียวยา
2541	พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 หญิงและชายได้รับโอกาสในการจ้างงานและสวัสดิการแรงงานอย่างเท่าเทียม
2542	มติคณะรัฐมนตรี กำหนดให้พฤศจิกายนของทุกปีเป็นเดือนรณรงค์ยุติความรุนแรงต่อเด็กและสตรี
2543	รัฐบาลไทยรับรองปฏิญญาแห่งสหประชาชาติ (Millennium Development Goals – MDG)

	ขององค์การสหประชาชาติ เพื่อใช้เป็นเป้าหมายการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งรวมถึงประเด็นความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ
2544	มติคณะรัฐมนตรี ให้ผู้บริหารระดับรองหัวหน้าส่วนราชการขึ้นไปทำหน้าที่เป็นผู้บริหารด้านการเสริมสร้างบทบาทหญิงชาย (Chief Gender Equality Officer: CGEO) และให้หน่วยงานระดับสำนัก/กอง ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคหญิงชาย (Gender Focal Point: GFP) และจัดทำแผนแม่บทการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย
2545	พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มีผลให้กลไกการดำเนินงานด้านสตรีอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยได้จัดตั้ง คณะกรรมการนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถานภาพสตรีแห่งชาติ (กยส.) ให้มีหน้าที่เสนอแนะนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนระดับชาติเกี่ยวกับการส่งเสริมและประสานงานสตรี โดยมี กสส. มีหน้าที่ดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมายจาก กยส.
2548	พระราชบัญญัติชื่อบุคคล สตรีสามารถเลือกใช้นามสกุลเดิมก่อนสมรสหรือคู่สมรสได้ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 และ 277 เรื่องการข่มขืนกระทำชำเรา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 246 และ 247 เรื่องการทูลหาการบังคับโทษหญิงมีครรภ์ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ใน มาตรา 1445 เรื่องการเรียกค่าทดแทนจากผู้อื่นซึ่งได้ร่วมประเวณีกับคู่หมั้นของตน มาตรา 1446 เรื่องการเรียกค่าทดแทนจากผู้อื่นซึ่งได้ข่มขืนกระทำชำเรา คู่หมั้นของตน มาตรา 1516 (1) เรื่องเหตุแห่งการฟ้องหย่า
2550	รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 มาตรา 87 “การมีส่วนร่วมของประชาชนตามมาตรา ^{นี้} ต้องคำนึงถึงสัดส่วนของหญิงและชายที่ใกล้เคียงกัน” พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 เพื่อปกป้อง คุ้มครองผู้ที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว และเน้นการแก้ไขผู้กระทำผิดมากกว่าลงโทษเพื่อให้ผู้กระทำผิดมีโอกาสกลับตัวและยับยั้งการกระทำผิดซ้ำ
2551	พระราชบัญญัติป้องกันปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 แก้ไขพระราชบัญญัติสัญชาติ ทำให้หญิงไทยที่สมรสกับชาวต่างชาติมีสิทธิถือสัญชาติไทย และบุตรได้รับสัญชาติไทย พระราชบัญญัติค่านำน่านามหญิง พ.ศ. 2551 ผู้หญิงสมรสแล้ว หรือ สิ้นสุดการสมรส สามารถเลือกใช้นำนาม นางหรือนางสาว ตามความสมัครใจ จัดให้มีพนักงานสอบสวนหญิง เป็นผู้ถามปากคำผู้เสียหายในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ เว้นแต่ผู้เสียหายนั้นยินยอม หรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นฯ นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ม.132 (1) กำหนดให้พนักงานที่เป็นหญิงเป็นผู้ตรวจค้นร่างกายผู้หญิง

2552	โรงเรียนนายร้อยตำรวจเปิดรับนักเรียนนายร้อยตำรวจหญิงรุ่นแรก จำนวน 60 คน
2554	นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้รับเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 28 และเป็นนายกฯ หญิงคนแรก (พ.ศ. 2554-2557)
2555	กองทุนพัฒนาบทบาทสตรีในสมัยรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร กองทุนฯ อยู่ภายใต้สำนักนายกรัฐมนตรี ต่อมา คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) มีมติให้ย้ายกองทุนฯ มาอยู่กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2557
2558	สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ผ่านพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558
2559	รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2559 มาตรา 71 ระบุว่า “ในการจัดสรรงบประมาณ รัฐพึงคำนึงถึงความจำเป็นและความต้องการ ที่แตกต่างกันของเพศ วัย และสภาพของบุคคล ทั้งนี้ เพื่อความเป็นธรรม” รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2559 ให้การคุ้มครอง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มาตรา 27 “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่อง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง อันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้” และเปิดช่องให้มีการส่งเสริมมาตรการพิเศษเพื่อสร้างความเท่าเทียม “มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือ เสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่ เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”
2560	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ได้กำหนดไว้ในมาตรา 48 ว่า “สิทธิมารดาในช่วงก่อนและหลังคลอดบุตร ย่อมได้รับความคุ้มครองและช่วยเหลือตามที่กฎหมายบัญญัติ...” ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีกรออกกฎหมายตามมาตรานี้ นอกจากนี้รัฐบาลไทย ยังไม่ได้ให้การรับรองอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองความเป็นมารดา (ฉบับแก้ไข) ค.ศ.1952 ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ(International Labor Organization :ILO) ฉบับที่ 183 ค.ศ.2000 คือ การปกป้องอนาคตของสังคม สร้างความสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานกับชีวิตครอบครัวของชาย-หญิง ในด้านการทำงาน การดูแลผู้อื่นๆ ที่ไม่ได้ค่าจ้าง และเปลี่ยนมุมมองในเรื่องความเป็นพ่อและบทบาทของพ่อในการเลี้ยงดูบุตรยิ่งกว่านั้น การคุ้มครองสิทธิการลาคลอดสำหรับผู้หญิงตามอนุสัญญาฉบับที่ 183 นี้ นับเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมโอกาสที่เท่าเทียมกัน สิทธิการลาคลอดโดยได้รับค่าจ้างเต็มจำนวน บริการดูแลหลังคลอดทำให้ผู้หญิงสามารถมีบทบาททั้งในงานทางเศรษฐกิจและงานสร้างสมาชิกใหม่ของผู้หญิง

2562	พระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2562 ได้กำหนดตามมาตรา 3 ไว้ว่า “เด็กปฐมวัย” หมายความว่า เด็กซึ่งมีอายุต่ำกว่าหกปีบริบูรณ์ และให้หมายความรวมถึงเด็กซึ่งต้องได้รับการพัฒนา ก่อนเข้ารับการศึกษาในระดับประถมศึกษา อันถือเป็นช่วงวัยแห่งการเจริญเติบโตที่สำคัญที่สุดของชีวิตเพราะต้องสร้างเสริมให้มีพัฒนาการในทุก ๆ ด้านทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา ภาษา จริยธรรม และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถเจริญเติบโตและพัฒนาได้มากที่สุดในช่วงดังกล่าว อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาในช่วงวัยอื่น ๆ ของชีวิตต่อไป
2563-2565	คณะกรรมการร่วมกับภาคีเครือข่ายทุกภาคทั่วประเทศ 340 องค์กร ขบวนการผลักดันนโยบายสวัสดิการการเงินอุดหนุนเด็กเล็กถ้วนหน้าได้ดำเนินมาอย่างเป็นรูปธรรมมีความก้าวหน้าตามลำดับ แต่ยังไม่บรรลุเป้าหมายขั้นพื้นฐาน คือ เงินอุดหนุนเด็กเล็กถ้วนหน้าสำหรับเด็กเล็ก 0-6 ปี ในปี พ.ศ. 2565 มีเด็กประมาณ 2 ล้านคนเท่านั้นที่ได้รับเงินอุดหนุนเดือนละ 600 บาท ส่วนอีก 2.2 ล้านคนยังไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากภาครัฐ จึงเป็นประเด็นท้าทายต่อรัฐบาลและคณะกรรมการขับเคลื่อนฯ เป้าหมายเพื่อสร้างสวัสดิการเด็กเล็กทุกคนที่สมบูรณ์ทุกมิติ และการสร้างรัฐสวัสดิการของสังคมไทยจากครรภ์มารดาสู่เชิงตะคอนอย่างยั่งยืน

ที่มา : ความก้าวหน้าของการเคลื่อนไหวผู้หญิงไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2436-2559 อ้างจาก ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ (2560) หน้า 31-34,ระหว่างปี พ.ศ. 2560-2565 อ้างจากรัตพงษ์ สอนสุภาพ ฉัตรวิญญูย์ องค์สิงห์ และคณะ (2565).

